सुनिलस्मृति गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रोल्पा जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

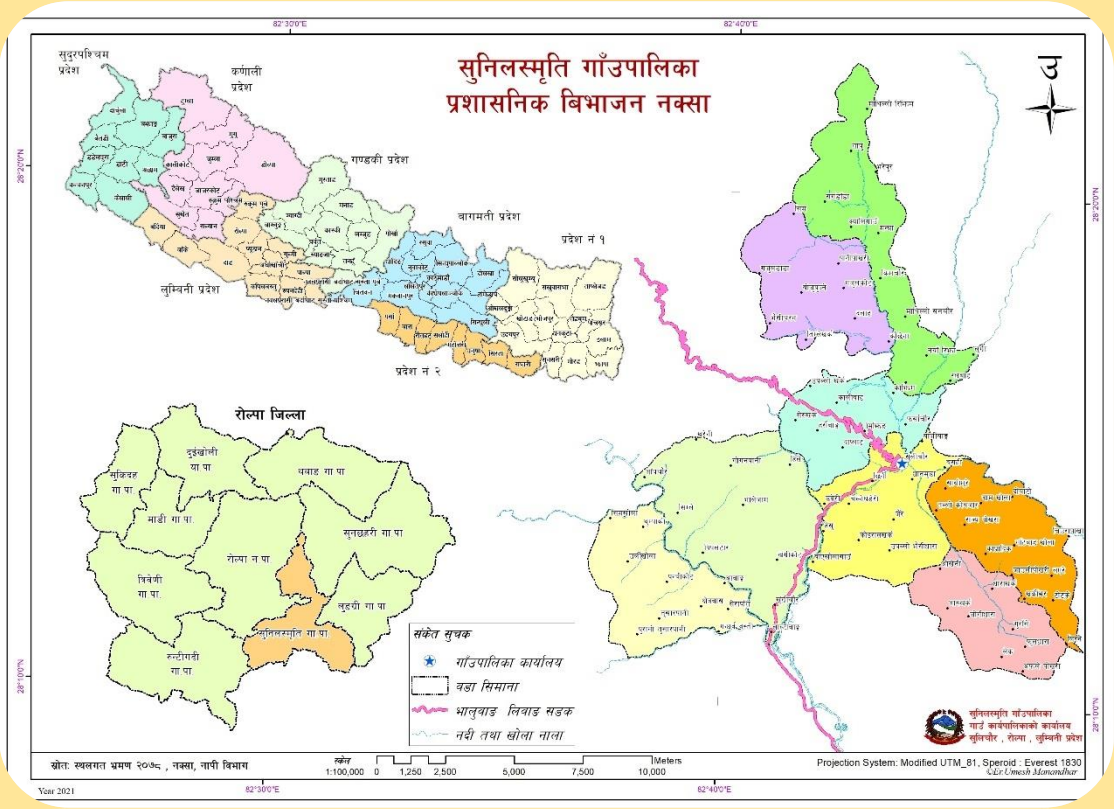

गाउँपालिका पार्श्वचित्र २०७७

सुनिलस्मृति गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०८६-४०११५२
इमेल:ssrm@sunilsmritimun.gov.np
वेब: www.sunilsmriti.gov.np

दुई शब्द

रोल्पा जिल्लाका १० वटा स्थानीय तहहरूमध्ये करिब १५७.९१ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको तथा यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिकोणले चुनौतीपूर्ण छ तर पनि गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाउनका लागि सम्भावित श्रोत र आधारहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको केन्द्र वडा नं. ४ स्थित सुलिचौरमा रहेको छ । साविकको गाउँ विकास समितिहरू घोडागाउँ, खुंग्री, मिझिङ, गजुल, फगाम, तेवाङ र अरेश समावेश गरी सुनिलस्मृति गाउँपालिका गठन गरिएपछि यो गाउँपालिकाको प्राथमिक घरधुरी तथ्याङ्क संकलन मार्फत समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँपालिकाको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भए तापनि सीमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने श्री डेलट्रक्स आई.टि. सोलुसन्स प्रा.लि. अनामनगरलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने आशा गरेको छु ।

गुणेन्द्र घर्ती
अध्यक्ष

सुनिलस्मृति गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०८६-४०११५२
इमेल:ssrm@sunilsmritimun.gov.np
वेब: www.sunilsmriti.gov.np

शब्द-शुभेच्छा

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएका श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिंचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने गाउँपालिकाबासी, गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शप्रा.लि. काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

वागमती क्षेत्रिनी
उपाध्यक्ष

सुनिलस्मृति गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
रोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०८६-४०११५२
इमेल:ssrm@sunilsmritimun.gov.np
वेब: www.sunilsmriti.gov.np

मेरो भन्नु

साविकका गाउँ विकास समितिहरू घोडागाउँ, खुंग्री, मिझिङ, गजुल, फगाम, तेवाङ र अरेश समावेश गरी जम्मा १० वटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा सुनिलस्मृति गाउँपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी प्राथमिक तथ्याङ्कका आधारमा पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सीमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरु, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्नुहुने गणकहरू तथा तथ्याङ्क संकलनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री डेलट्रक्स आई.टि. सोलुसन्स प्रा.लि. अनामनगर, काठमाडौँलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहने आशा व्यक्त गर्दछु ।

केशवराज पार्थे

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

खण्ड- १: भूमिका १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ तयारीका विधि (Methodology) २

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३

खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी ४

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना ४

२.२ प्रशासनिक विभाजन ४

२.३ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ५

२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण ५

२.५ भू-उपयोगको विवरण ७

२.६ माटोको बनावट ९

२.७ भिरालोपनाको विवरण ९

२.८ जमिनको मोहडाको विवरण (Aspect) १२

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १३

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण १६

३.१ जनसंख्याको विवरण १६

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १७

३.३ उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण १८

३.४ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण २२

३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २४

३.६ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण २५

३.७ घरमुलीको विवरण २६

३.८ बैवाहिक स्थितिको विवरण २७

३.८.१ उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण २७

३.८.२ १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण २८

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या २९

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३०

३.९.२ अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण ३२

३.९.३ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ३३

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार ३५

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण ३५

४.१.१ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण ३५

४.१.२ मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण ३६

४.१.३ घरायसी काममा दैनिक औषत खर्च गर्ने समयको आधारमा जनसंख्याको विवरण ३६

४.१.४ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण ३७
४.१.५ परिवारको औषत खर्चको विवरण ४०
४.१.६ गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्याको विवरण ४२
४.१.७ वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण ४२
४.१.८ ऋण भएको घरपरिवारको विवरण ४३
४.१.९ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण ४४
४.१.१० ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण ४५
४.१.११ तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण ४६
४.१.१२ मुख्य शिप वा क्षमताको आधारमा जनसंख्याको विवरण ४८
४.१.१३ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था ४९
४.१.१४ आयात तथा निर्यातको अवस्था ४९
४.१.१५ बैदेशिक रोजगारमा गएकाहरुको विवरण ४९
४.१.१६ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण ५०
४.२ कृषि ५१
४.२.१ कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण ५१
४.२.२ कृषि उत्पादनमा आवद्ध घरपरिवारको विवरण ५२
४.२.३ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ५३
४.२.४ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५४
४.२.५ कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण ५५
४.२.६ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ५७
४.२.७ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ५८
४.३ पशु विकास ५८
४.३.१ पशुपंक्षी पालनसम्बन्धी विवरण ५८
४.३.२ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण ५९
४.३.३ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ६१
४.३.४ कृषि तथा पशुपालन समूहको विवरण ६३
४.३.५ कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिको विवरण ६५
४.३.६ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा ६५
४.४ कृषि बजारीकरण ६५
४.४.१ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण ६६
४.४.२ चिस्यान केन्द्र र भण्डारण केन्द्र ६६
४.४.३ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण ६६
४.५ पर्यटन विकास ६६
४.५.१ मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) ६७
४.५.२ होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण ६९
४.५.३ सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा ७०
४.५.४ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण ७२
४.६ उद्योग, व्यापार तथा बैङ्किङ ७३
४.६.१ उद्योगहरूको विवरण ७३
४.६.२ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण ७४
४.६.३ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ७४
४.६.४ मुख्य बजारकेन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७५

४.६.५ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ७५
४.६.६ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण ७७
४.६.७ बैंक तथा सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७८
४.६.८ बैंक खाता भए/नभएका घरपरिवारको विवरण ७८
४.६.९ घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण ७९

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था **८२**

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन **८२**
५.१.१ विद्यालयहरूको विवरण ८२
५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण ८३
५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता ८६
५.१.४ एसएलसी/एसईई भन्दा माथिको तह उर्त्तीण जनसंख्याको मुख्य विषयको विवरण ८७
५.१.५ १५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति ८८
५.१.६ युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा) ८९
५.१.७ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ९१
५.१.८ शैक्षिक संस्थामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार तथा सुविधा ९३
५.१.९ छात्रबृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधा उपलब्धताको अवस्था (छात्रबृत्ति, बालअनुदान, दिवा खाजा) ९६

५.२ बसाईँ सराइको अवस्था **१००**
५.२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण १००

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण **१०१**

५.४ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण **१०२**

५.५ व्यक्तिगत घटना दर्ता **१०२**
५.५.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण १०३
५.५.२ विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण १०४
५.५.३ लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण १०४
५.५.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या १०६
५.५.५ मृतक महिलाको मृत्यू हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण १०७

५.६ स्वास्थ्य **१०८**
५.६.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण १०९
५.६.२ स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण १०९
५.६.३ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ११०
५.६.४ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १११
५.६.५ प्रमुख १० रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण १११
५.६.६ बालपोषण सम्वन्धी विवरण ११२
५.६.७ खोपको विवरण ११३
५.६.८ परिवार नियोजन ११३
५.६.९ १२ महिनाभित्र सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण ११४
५.६.१० १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण ११४
५.६.११ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर ११५
५.६.१२ पहिलो बच्चा जन्मदिंदा महिलाको उमेरको विवरण ११५
५.६.१३ स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण ११६

५.७ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण ११७
५.७.१ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको विवरण ११७
५.७.२ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण ११८
५.७.३ महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण १२०
५.७.४ लिङ्ग अनुसार बाल विवाह (बीस वर्ष मुनिका) १२१
५.७.५ बालक्लव तथा संजालको विवरण १२१
५.८ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन १२२
५.८.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण १२२
५.८.२ युवा क्लब सम्बन्धी विवरण १२४
५.९ शान्ति सुरक्षाको विवरण १२४
५.९.१ प्रहरीचौकी, सशस्त्र प्रहरी र सेनासम्बन्धी विवरण १२५
५.९.२ शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण १२५
खण्ड- ६: जलवायु, वन तथा वातावरण १२७
६.१ जलवायु १२७
६.१.१ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू १२८
६.१.२ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू १२८
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता १२८
६.२.१ प्रमुख वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरूको विवरण १२८
६.२.२ वन पैदावर (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ तथा जडिबुटी) सम्बन्धी विवरण १३०
६.२.३ सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक तथा कबुलियति वनको विवरण १३२
६.२.४ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि १३६
६.२.५ निकासी हुने वन पैदावरको विवरण १३७
६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १३७
६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १३७
६.३.२ प्रमुख जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रको विवरण १३८
६.३.३ तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र सम्बन्धी विवरण १३९
६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन १४०
६.४.१ प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण १४१
६.४.२ संभावित प्राकृतिक प्रकोपको विवरण १४१
खण्ड- ७: भौतिक विकास १४३
७.१ खानेपानी तथा सरसफाई १४३
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण १४५
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १४६
७.१.३ चर्पीको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण १४७
७.१.४ सार्वजनिक शौचालयको विवरण १४८
७.१.५ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण १४८
७.२ यातायात पूर्वाधार १५०
७.२.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था १५०
७.२.२ घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण १५२
७.२.३ सार्वजनिक यातायातको पहुँचसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण १५३
७.२.४ बाह्रै महिना सञ्चालनयोग्य सडकको पहुँचका आधारमा परिवारको विवरण १५४
७.२.५ सवारीका प्रकारहरू १५५

७.२.६ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण १५५
७.२.७ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा) १५७
७.२.८ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने समय १५७
७.२.९ वडा केन्द्रबाट पालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १५८
७.२.१० बसपार्क, बस विसौनी सम्बन्धी विवरण १५९
७.३ विद्युत तथा उर्जा १५९
७.३.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६०
७.३.२ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६२
७.४ सञ्चार तथा प्रविधि १६३
७.४.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १६३
७.५ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू १६४
७.५.१ घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६४
७.५.२ घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १६५
७.५.३ जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६६
७.५.४ बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६७
७.५.५ छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६८
७.५.६ भूइँको आधारमा घरधुरीको विवरण १६९
७.५.७ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण १७०
७.५.८ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण १७१
७.५.९ पशुबधशालाको विवरण १७१
७.५.१० शवदाहस्थल, चिहानस्थल तथा कब्रस्थानको विवरण १७१
खण्ड- ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति १७४
८.१ संस्थागत सम्बन्ध र नागरिक संगठन १७४
८.१.१ नागरिक सचेतना केन्द्र, नागरिक मंच र टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण १७४
८.१.२ आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण १७४

तालिका सूची

तालिका नं. १ : सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको वडा विभाजन ५
तालिका नं. २ : गाउँपालिकामा मुख्य वस्तीको विवरण ६
तालिका नं. ३ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण ८
तालिका नं. ४ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण ११
तालिका नं. ५ : जमिनको मोहडाको विवरण १३
तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण १६
तालिका नं. ७ : वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १७
तालिका नं. ८ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरीको विवरण १७
तालिका नं. ९ : उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण १८
तालिका नं. १० : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण २०
तालिका नं. ११ : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण २२
तालिका नं. १२ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण २४
तालिका नं. १३ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण २५
तालिका नं. १४ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण २६
तालिका नं. १५ : उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण २७
तालिका नं. १६ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण २८
तालिका नं. १७ : गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३०
तालिका नं. १८ : उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३१
तालिका नं. १९ : अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण ३२
तालिका नं. २० : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ३३
तालिका नं. २१ : आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण ३५
तालिका नं. २२ : मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण ३६
तालिका नं. २३ : घरायसी काममा दैनिक औषत खर्च गर्ने समयको आधारमा १० वर्ष र सोभन्दा माथिको जनसंख्याको विवरण ३६
तालिका नं. २४ : वार्षिक आम्दानीको विवरण ३८
तालिका नं. २५ : वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण ४०
तालिका नं. २६ : वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण ४२
तालिका नं. २७ : ऋण भएका घरपरिवारको विवरण ४३
तालिका नं. २८ : ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ४४
तालिका नं. २९ : ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण ४५
तालिका नं. ३० : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण ४६

तालिका नं. ३१ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण ४८
तालिका नं. ३२ : वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरुको विवरण ४९
तालिका नं. ३३ : भू-स्वामित्वको वडागत विवरण ५१
तालिका नं. ३४ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण ५२
तालिका नं. ३५ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ५२
तालिका नं. ३६ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ५४
तालिका नं. ३७ : कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५४
तालिका नं. ३८ : कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५५
तालिका नं. ३९ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ५७
तालिका नं. ४० : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ५८
तालिका नं. ४१ : पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण ५९
तालिका नं. ४२ : पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा) ५९
तालिका नं. ४३ : गाउँपालिकामा रहेका कृषि तथा पशु फर्मको विवरण ६१
तालिका नं. ४४ : कृषक तथा पशुपालन समूहहरूको विवरण ६३
तालिका नं. ४५ : कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिको विवरण ६५
तालिका नं. ४६ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको विवरण ६८
तालिका नं. ४७ : होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण ६९
तालिका नं. ४८ : सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण ७१
तालिका नं. ४९ : स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण ७२
तालिका नं. ५० : गाउँपालिकामा सूचिकृत भएका उद्योग तथा वाणिज्यको विवरण ७३
तालिका नं. ५१ : गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक श्रोत (खानी/खनिज आदि) को विवरण ७४
तालिका नं. ५२ : वडाअनुसार मुख्य व्यापारिक केन्द्रको विवरण ७५
तालिका नं. ५३ : सहकारी संस्थाहरूको विवरण ७६
तालिका नं. ५४ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम ७७
तालिका नं. ५५ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७८
तालिका नं. ५६ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण ७८
तालिका नं. ५७ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण ७८
तालिका नं. ५८ : घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण ७९
तालिका नं. ५९ : गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण ८२
तालिका नं. ६० : शैक्षिक सत्र २०७७ अनुसार शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण ८३
तालिका नं. ६१ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण ८६
तालिका नं. ६२ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण ८७
तालिका नं. ६३ : एसएलसी/एसईई भन्दा माथिको तह उत्तीर्ण जनसंख्याको मुख्य विषयको विवरण ८७
तालिका नं. ६४ : १५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति ८८
तालिका नं. ६५ : युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा) ८९

तालिका नं. ६६ : शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ९१
तालिका नं. ६७ : शैक्षिक संस्थामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार तथा सुबिधा ९३
तालिका नं. ६८ : छात्रबृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधा उपलब्धताको अवस्था ९६
तालिका नं. ६९ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण १००
तालिका नं. ७० : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण १०१
तालिका नं. ७१ : गाउँपालिकामा २०७७ सालमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विवरण १०२
तालिका नं. ७२ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण १०३
तालिका नं. ७३ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण १०४
तालिका नं. ७४ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण १०६
तालिका नं. ७५ : मृतक महिलाको मृत्यु हुँदाको अवस्था सम्बन्धि विवरण १०७
तालिका नं. ७६ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण १०९
तालिका नं. ७७ : स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत जनशक्तिको विवरण १०९
तालिका नं. ७८ : नजिकको अस्पतालसम्म पैदल पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण ११०
तालिका नं. ७९ : नजिकको स्वास्थ्यचौकीसम्म यातायातमा पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण ११०
तालिका नं. ८० : सुरक्षित मातृत्वको विवरण १११
तालिका नं. ८१ : प्रमुख १० रोगहरूको विवरण १११
तालिका नं. ८२ : पोषण सम्बन्धि विवरण ११२
तालिका नं. ८३ : खोपको विवरण ११३
तालिका नं. ८४ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण ११४
तालिका नं. ८५ : १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण ११४
तालिका नं. ८६ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण ११६
तालिका नं. ८७ : स्वास्थ्य बीमा गरे नगरेको आधारमा परिवारको विवरण ११६
तालिका नं. ८८ : ६० वर्ष र सोभन्दा बढी उमेरका जेष्ठ नागरिकसम्बन्धी विवरण ११७
तालिका नं. ८९ : एकल महिलासम्बन्धी वडागत विवरण ११७
तालिका नं. ९० : अपाङ्गता परिचयपत्र विवरण ११९
तालिका नं. ९१ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण ११९
तालिका नं. ९२ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण १२०
तालिका नं. ९३ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण १२१
तालिका नं. ९४ : गाउँपालिकामा रहेका बालक्लब/बाल समूहको विवरण १२२
तालिका नं. ९५ : रंगशाला, खेल मैदान, व्यायामशाला, पौडी पोखरी सम्बन्धी विवरण १२३
तालिका नं. ९६ : गाउँपालिकामा रहेका युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको विवरण १२४
तालिका नं. ९७ : गाउँपालिकामा रहेका सुरक्षा निकायको विवरण १२५
तालिका नं. ९८ : शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण १२५
तालिका नं. ९९ : वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी १२९

तालिका नं. १०० : सुनिलस्मृति क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू १३०
तालिका नं. १०१ : सामुदायिक वनहरूको विवरण १३४
तालिका नं. १०२ : राष्ट्रिय वनको विवरण १३५
तालिका नं. १०३ : कबुलियती वनको विवरण १३६
तालिका नं. १०४ : गाँउपालिकामा भएका नदीनाला, खोलाहरूको विवरण १३७
तालिका नं. १०५ : तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र तथा झरना सम्बन्धी विवरण १३९
तालिका नं. १०६ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण १४१
तालिका नं. १०७ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १४१
तालिका नं. १०८ : गाउँपालिकामा रहेका विपद्बाट संवेदनशील क्षेत्र १४२
तालिका नं. १०९ : गाउँपालिकामा रहेका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण १४३
तालिका नं. ११० : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १४५
तालिका नं. १११ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १४६
तालिका नं. ११२ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १४७
तालिका नं. ११३ : सार्वजनिक शौचालयको विवरण १४८
तालिका नं. ११४ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण १४९
तालिका नं. ११५ : गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरूको विवरण १५०
तालिका नं. ११६ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण १५२
तालिका नं. ११७ : सार्वजनिक यातायातको पहुँचसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण १५३
तालिका नं. ११८ : बाह्रै महिना सञ्चालनयोग्य सडकको पहुँचका आधारमा परिवारको विवरण १५४
तालिका नं. ११९ : गाउँपालिकामा रहेका झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण १५५
तालिका नं. १२० : यातायात रुटहरूको विवरण १५७
तालिका नं. १२१ : टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १५८
तालिका नं. १२२ : वडा केन्द्रबाट गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १५८
तालिका नं. १२३ : गाउँपालिकामा रहेका बसपार्क सम्बन्धी विवरण १५९
तालिका नं. १२४ : विद्युत ट्रान्स्फर्मर सम्बन्धी विवरण १५९
तालिका नं. १२५ : खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६१
तालिका नं. १२६ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १६२
तालिका नं. १२७ : गाउँपालिकामा रहेका सञ्चारको विवरण १६३
तालिका नं. १२८ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १६३
तालिका नं. १२९ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको वर्गीकरण १६५
तालिका नं. १३० : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६६
तालिका नं. १३१ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६७
तालिका नं. १३२ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६८
तालिका नं. १३३ : छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १६९

तालिका नं. १३४ : भूइँको आधारमा घुरधुरीको विवरण १७०
तालिका नं. १३५ : गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहलको विवरण १७१
तालिका नं. १३६ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण १७२
तालिका नं. १३७ : टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण १७४
तालिका नं. १३८ : आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण १७४

खण्ड- १: भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ। विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो। नेपालको संघिय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ।

तसर्थ नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुरुप स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अध्यावधीक गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्।

क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने।

ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने।

ग) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरु, चुनौतीहरू तथा संभावनाहरुको विश्लेषण गर्ने।

घ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने।

ङ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

छ) माथि उल्लेखित सम्पुर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ मा स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाँउपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभुत रुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाँउपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपाल पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारीका विधि (Methodology)

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।

- ✓ सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरर्वाता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ घरधुरी तथाङ्क संकलन २०७७, र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती उपयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाँउपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, बुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाँउपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरूमाथि जानकारी लिइएको छ । गाँउपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाँउपालिका कार्यालय लगायत गाँउपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेको छैन । तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ ।

खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना

सुनिलस्मृति गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रोल्पा जिल्लाका १० स्थानीय तहहरूमध्ये एक पर्दछ। सुनिलस्मृति गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८२° ३६' ५४" देखि ८२°४७'५६.४" पूर्वी देशान्तर र २८° १०' ४०.८" देखि २८° २२'३७.२" उत्तरी अक्षांशसम्म फैलिएर प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित मध्यपहाडीदेखि उच्चपहाडी क्षेत्रसम्म फैलिएको छ। यो गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ६५० मिटर देखि २९४७ मिटरको उचाइमा रहेको छ। १५७.९१ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको पूर्वमा सुनछहरी गाउँपालिका र लुंग्री गाउँपालिका, पश्चिममा रोल्पा नगरपालिका र रुन्टीगढी गाउँपालिका, उत्तरमा सुनछहरी गाउँपालिका र रोल्पा नगरपालिका र दक्षिणमा प्युठान जिल्ला पर्दछन्। गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र वनजंगल सहित पहाडी भूभागले ओगटेको भए पनि खेतीयोग्य उर्वर जमिन पनि उल्लेख्य मात्रामा रहेको छ भने जल, जंगल, जनावर र जडीबुटीको कमि पनि यथेष्ट मात्रामा रहेका छन्।

२.२ प्रशासनिक विभाजन

नक्सा नं. १ : *गाउँपालिकाको प्रशासनिक विभाजन नक्सा*

तत्कालीन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमूना बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालीन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको

संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा देहायबमोजिम साविकका गा.वि.स.हरू घोडागाउँ, खुंग्रकोट, मिझिङ्ग, अरेस, तेवाङ्ग गजुल र फगाम समेटेर १० वटा वडाहरू कायम गरी यो गाउँपालिकाको निर्माण गरिएको हो । हाल सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १ : सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको वडा विभाजन

हाल कायम गरिएका वडा नं.	समावेश भएका सविक गा.वि.स.हरू	समावेश भएका साविकका वडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	घोडागाउँ	१-९	१८.८४
२	खुंग्री	१-९	३०.०२
३	मिझिङ	१-६	१४.९५
४	मिझिङ	७-९	१९.५४
५	गजुल र फगाम	२, ७-९ र १	२३.३८
६	गजुल	१, ३-६	१८.५६
७	तेबाङ	१-९	१७.६०
८	अरेस	१-९	१५.०२
	जम्मा		१५७.९१

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७७

२.३ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

नवगठित सुनिल स्मृति गाउँपालिका ऐतिहासिक, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक रुपले महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । नेपाल सरकारको राज्य पुनः संरचना अनुसार साविकका घोडागाउँ, खुंग्री, मिझिङ, गजुल, तेवाङ, अरेश र फगाम गाविसको वडा नं. १ लाई समायोजन गरी वि.सं. २०७३ सालमा सुवर्णावती गाउँपालिकाको नाममा स्थापना भएको थियो । तर स्थानीय सरकार निर्वाचन पश्चात निर्वाचित तत्कालिन सुवर्णावती गाउँपालिकाको दोस्रो गाउँसभाले 'सुवर्णावती' शब्दको ऐतिहासिकता एवं सान्दर्भीकता नभएको निष्कर्ष निकाल्दै विगत नेपालमा सञ्चालन भएको महान १० वर्षे जनयुद्धको समयावधीमा देश र जनताको मुक्तिको लागि लड्दालड्दै सहादत प्राप्त गर्ने यसै गाउँपालिका अन्तर्गत गजुल गाविसका महान् शहीद किमबहादुर थापा (सुनल) को सम्झना एवं सम्मानमा 'सुनिल स्मृति गाउँपालिका' नाम राख्ने ऐतिहासिक निर्णय गरेको थियो । शहीद सुनिलले राष्ट्रको लागि गरेको त्याग र वीरता पूर्ण बलिदानको उच्च योगदान स्वरुप पउहाँकै नामबाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो । जतिबेला नेपाल एउटा बाइसे र चौबिसे राज्य थियो, त्यतिबेलाको सेन, ठकुरी राजाले राज्य गरेको ऐतिहासिक स्थल खुंग्री कोट र गजुल कोट हालसम्म संरक्षित नै रहेको छ । यसका अतिरिक्त, घोडागाउँको रातामाटो, तेबाङको अग्लो लिस्ने धुरी जस्ता ऐतिहासिक स्थानहरु आफ्नै विशेषतासहित यस गाउँपालिकामा अवस्थित छन् ।

२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण

गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ । हुलाक, टेलिफोन, स्वास्थ्य चौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ।

तालिका नं. २ : गाउँपालिकामा मुख्य वस्तीको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्तीहरुको विवरण
१	बरनेटा, तुसार पानी, घोडाकोट, थुम्पाकी लेख, उर्लीखोला, धाराबाङ, बाहुनटोल, थापाटोल, ओबाङ सल्ली पिपल, पँधेरा खोला (छात्रबास), खाडडाँडा, सराङ्गधारा, सेरापाटा, लोडेआँप, घोडागाउँ, बाहुनटोल, कुँवर टोल, धाराडाँडा, प्युपाटोल, भलावाङ, पन्छीकोट, टिमुरकोट, सिमखोला, सडङधारा, घोडाकन्या डाँडा
२	हिले, खुंग्री चौर, धारापानी, धनचौर, खुंग्रीकोट, खुंग्रीचौर शान्ति चौर, गोगनपानी महेन्द्री, महेन्द्री, हरिगाउँ खलसिंगे, हरिगाउँ उपल्लो, हरिगाउँ तल्लो भाग
३	उपल्लो खारा, तल्लो खारा, उपल्लो थर, दाइबाङ, लाउबाङ, ओखारी, पलासे, फर्साचौर, रुइनिबाङ, च्युराबोट, पोखराधारा, केराबारी, स्यानु लिवाङ, हरोंवाङ सिम, पुसिवाङ, कभ्रिम, तल्लो खाडा, नङ्सेरी, होवाङ, खनीचौर, तल्लो थर, रोवाङ, पोखरा, सरेखोला बोँगरपाखा, बाँङ्गेसल्ला, विसुन्धारा, पिपलधारा, दारिमधारा, रत्नवाङ, पलुङ खोला, घोप्टे पाखा, भ्रित्रेगाडी, विष्ट देउघर, थापागैरा, ब्रम्हथान, माभाङ, चुनङ गैरा, दमाईडेरा, डावलाङ, देवीस्थान, साँरीवहरा, भदौरीथान, धैरेनी, ताप्ले, लामपाटा, कटुवाङ डेरा
४	कोइरालखर्क, पाल्लो छिर्ने, बागुबाङ, धनमुडा, बारमा, सुलिचौर, बर्जिबाङ, धनचौर, छिर्ने 'ख' (प्रवेश नगर ख), प्रवेश नगर 'क', ददेरी, कोइराल खर्क लेख, राजपोखरी भवानी गुफा, जैरे, पल्लो वन, दहरा खोला, बसही, नाम्दाली, जहारे, खाक्सी मेला, कुले ओढार, तेरजुङ, बाहेखोला, हेसु, डेराबाङ, चाल्ने घडेरी, सिलथापे, दोधारा, भैसी धारा (तल्लो), उपल्लो भैसी धारा, च्यानधारा, टिसल, कुमालधारा
५	मन्घा, रिभ्रा, काब्रा, क्वालीगाउँ तल्लो, उपल्लो क्वालीगाउँ
६	पाती हाल्ना, पानी पोखरा, कुवापानी, दलङ्गा, धौलीगाउँ
७	खोरबाङ टोल, सरङ पोखरा टोल, विष्ट टोल, बाहुन टोल, गमाल टोल, मुख्य टोल, कोहल फेद टोल, दाङ झाक्रि टोल, राज्य पोखरी टोल, खरीखोला, लयरे, हाम्पल, जौंली पोखरी लेक, चिस्पाधारा, खोपीधारा, धर्लीधारा, निरै मिङग्री पाटी, दोबाटो, सल्लेपानी, विपना, मेलधारा, फुर्सेधारा, कुनापानी, खोर्बाङ, ढुङ्गे झाँक्री, बासेडाँडा, ओखला, धुनवाङ, कोब्जा
८	चिन्ने पाखा, चिन्ने, काब्रापाटा, अरेस, अरेस गुराँसे, अरेस लेख, अखोले पोखरा, फोविलधारा धाराखर्क

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँपालिका, २०७७

२.५ भू-उपयोगको विवरण

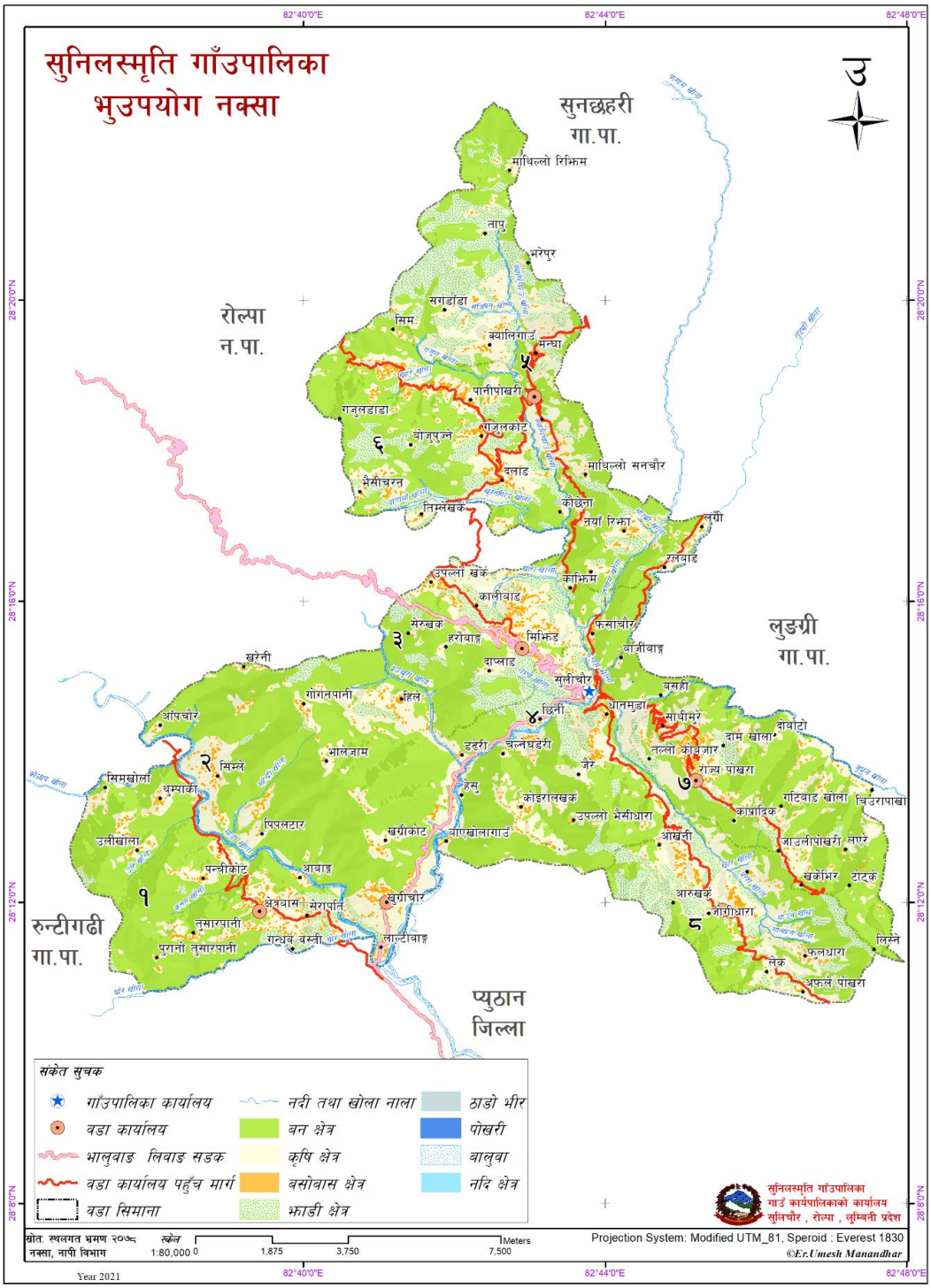

नक्सा नं. २ : *गाउँपालिकाको भू-उपयोगको नक्सा*

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ। मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णतः निर्भर गर्दछ। तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, आवास क्षेत्र आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ। सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ३ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

जमिनको किसिम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
वन जंगल	८६.८७	५५.०१
खेतीयोग्य जमिन	४६.६५	२९.५४
आवास क्षेत्र	०.६५	०.४१
झाडी/बुट्यान	२०.६६	१३.०८
भिर पहरा	०.०५	०.०३
पोखरी	०.००१	०.००१
बालुवा	२.३४	१.४८
नदी/खोलानाला	०.६९	०.४४
जम्मा	१५७.९१	१००.००

स्रोत: भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७७

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ५५.०१ प्रतिशत अर्थात सबैभन्दा धेरै वन क्षेत्रले ओगटेको छ भने दोस्रोमा २९.५४ प्रतिशतमा खेतीयोग्य जमिन रहेको छ। कुनै पनि स्थानको समग्र भू-आवरण मध्ये ४० प्रतिशत भन्दा बढी वन क्षेत्र हुनु वातावरणीय सन्तुलनका हिसाबले सुखद विषय हो। यद्यपि सो वनको पूर्ण सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन भने अनिवार्य छ। उपलब्ध जमिनमध्ये खेतीयोग्य जमिनको अंश समेत राम्रो रहेको छ। सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अबलम्बन गर्न सके उत्पादनको समेत राम्रो सम्भावना देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेको यहाँको झाडी, बुट्यान तथा खेर गइरहेको जमिनले ओगटेको भू-भागको अंश हो अर्थात सो भू-भागले कुल क्षेत्रफलको १३.०८ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ। आवास क्षेत्रले ओगटेको भू-भाग ०.४१ प्रतिशत रहेको छ। बालुवा र वगर क्षेत्र १.४८ प्रतिशत साथै जलक्षेत्रले ओगटेको भू-भाग निकै कम अर्थात ०.४४ प्रतिशत मात्र देखिन्छ।

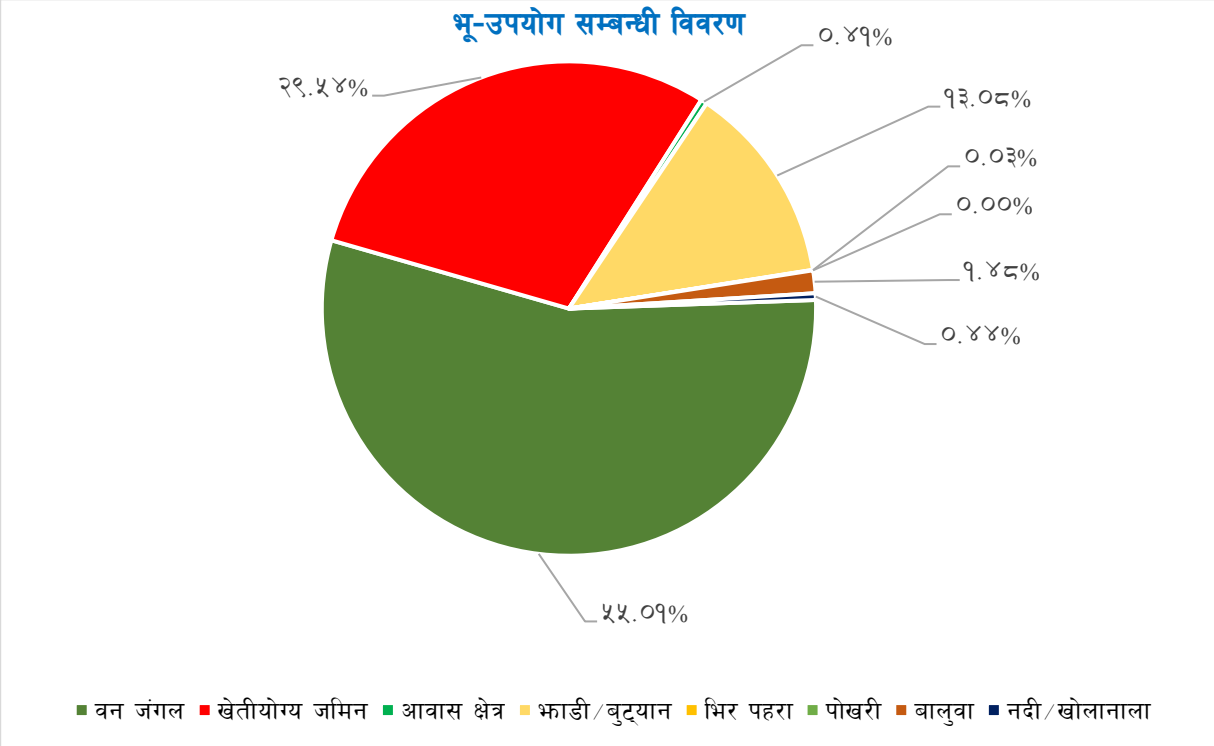

२.६ माटोको बनावट

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचना महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भइरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, हिमपात, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी, पहिरो आदि हुन् । यसर्थ गाउँपालिकाको उच्च पहाडी खण्डको माटो र चट्टान सामान्यत नेपालको उच्च पहाडी तथा हिमाली श्रृङ्खला अन्तर्गत पाइने आग्नेय चट्टान (Igneous Rock) तथा पत्रे चट्टानको मिश्रण र तिनीहरूमा भौतिक र रसायनिक परिवर्तन हुँदै जाँदा बन्ने परिवर्तित चट्टान (Metamorphic Rock) को समिश्रणको रुपमा रहेको छ ।

२.७ भिरालोपनाको विवरण

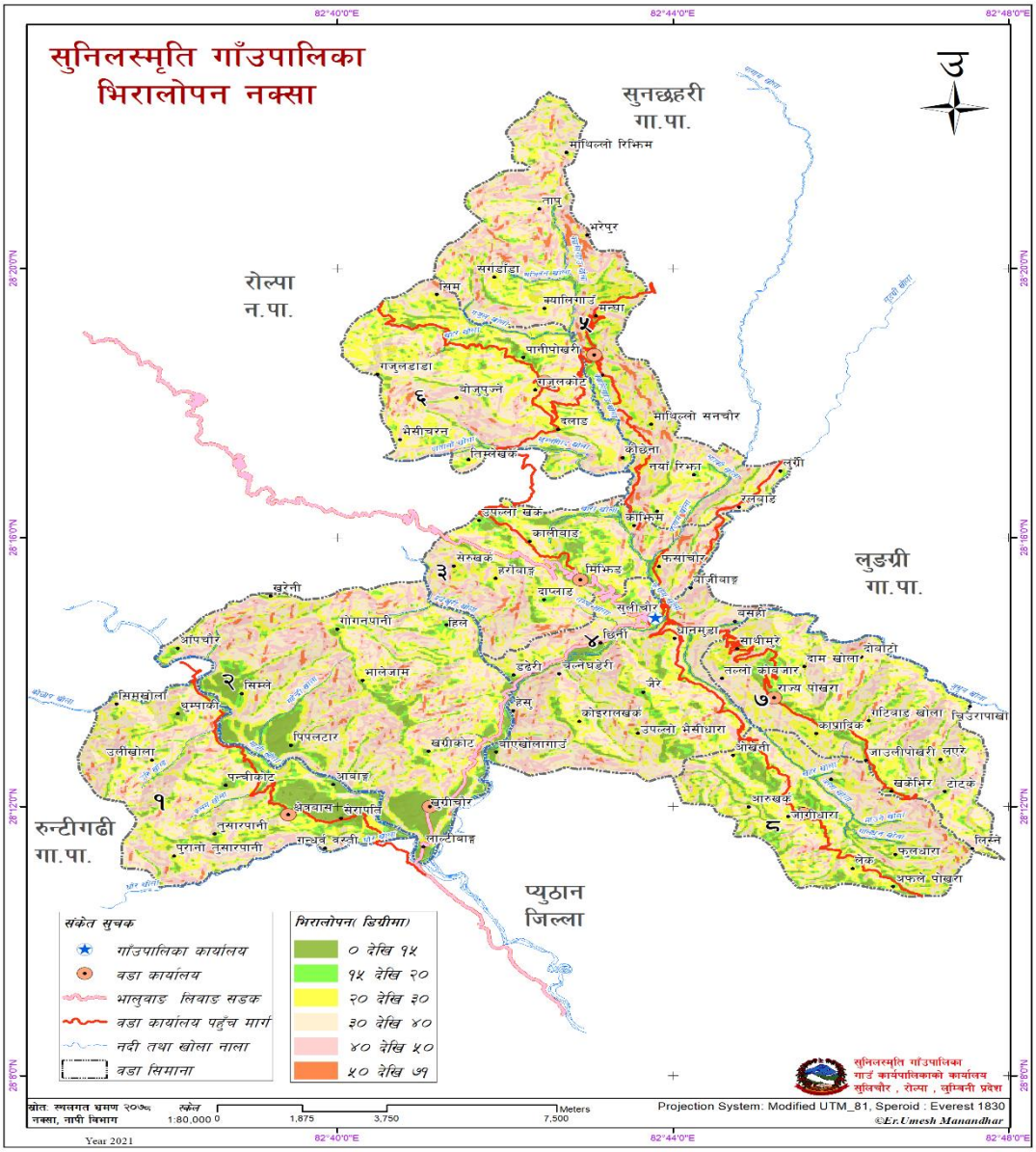

नक्सा नं. ३ : *गाउँपालिकाको भिरालोपनाको नक्सा*

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-वनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनोटअनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ । सुनिलस्मृति गाउँपालिकमा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा न्यूनतम ० डिग्री देखि अधिकतम ७५ डिग्री सम्मको भिरालोपन देखिन्छ । जसलाई नक्सामा उल्लेख गरिएको छ ।

क) Slope ०°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गराहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने हिउँदे एवं वर्षे बाली लगाउन सकिन्छ।

ख) Slope। °-। । ° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परि रहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गराहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) Slope ३०°–४०° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइका साथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनु हुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

घ) Slope > ४०° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस गाउँपालिकाको भिरालोपन ७३ डिग्री सम्म रहेको छ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पति खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैँ एकातिर यस्तो जनिमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीब्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ। तलको टेवलमा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४ : गाउँपालिकाको भिरालोपनको विवरण

क्र.सं.	भिरालोपन (डिग्रीमा)	उपयोग	जमिनको क्षेत्रफल	प्रतिशत
१	० देखि १५	कान्लाबनाई खेती गर्न सकिने	१६.२७	१०.३०
२	१५ देखि २०	कान्लाबनाई खेती गर्न सकिने	१२.२८	७.७८
३	२० देखि ३०	कान्लाबनाई खेती गर्न सकिने	४४.९१	२८.४४
४	३० देखि ४०	संरक्षित वन बनाउन सकिने	५५.१७	३४.९४
	४० देखि ५०	संरक्षित वन बनाउन सकिने	२४.२९	१५.३८
५	५० देखि ७१	संरक्षित वन बनाउन सकिने	४.९९	३.१६
जम्मा			१५७.९१	१००.००

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७७

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको जमिनमध्ये ४६.५२ प्रतिशतभन्दा बढी जमिन ३० डिग्रिभन्दा कम भिरोपन हुनु सुखद पक्ष हो । यसले खेतीपाती तथा आवासका लागि सुनिलस्मृति उपयुक्त स्थलको रुपमा रहेको देखाउँछ भने करिब ५३.४८ प्रतिशत जमिन वनजंगल क्षेत्रका लागि उपुक्त रहेको छ । धरातलीय विविधता प्रचुर मात्रामा रहनु भनेको विकासका दृष्टिमा महत्वपूर्ण अवसर हो । सही सदुपयोग गर्न सके प्राकृतिक सम्पदाको धनी सुनिलस्मृति विकासमा कायापलट हुन सक्ने क्षमता राख्दछ ।

२.८ जमिनको मोहडाको विवरण (Aspect)

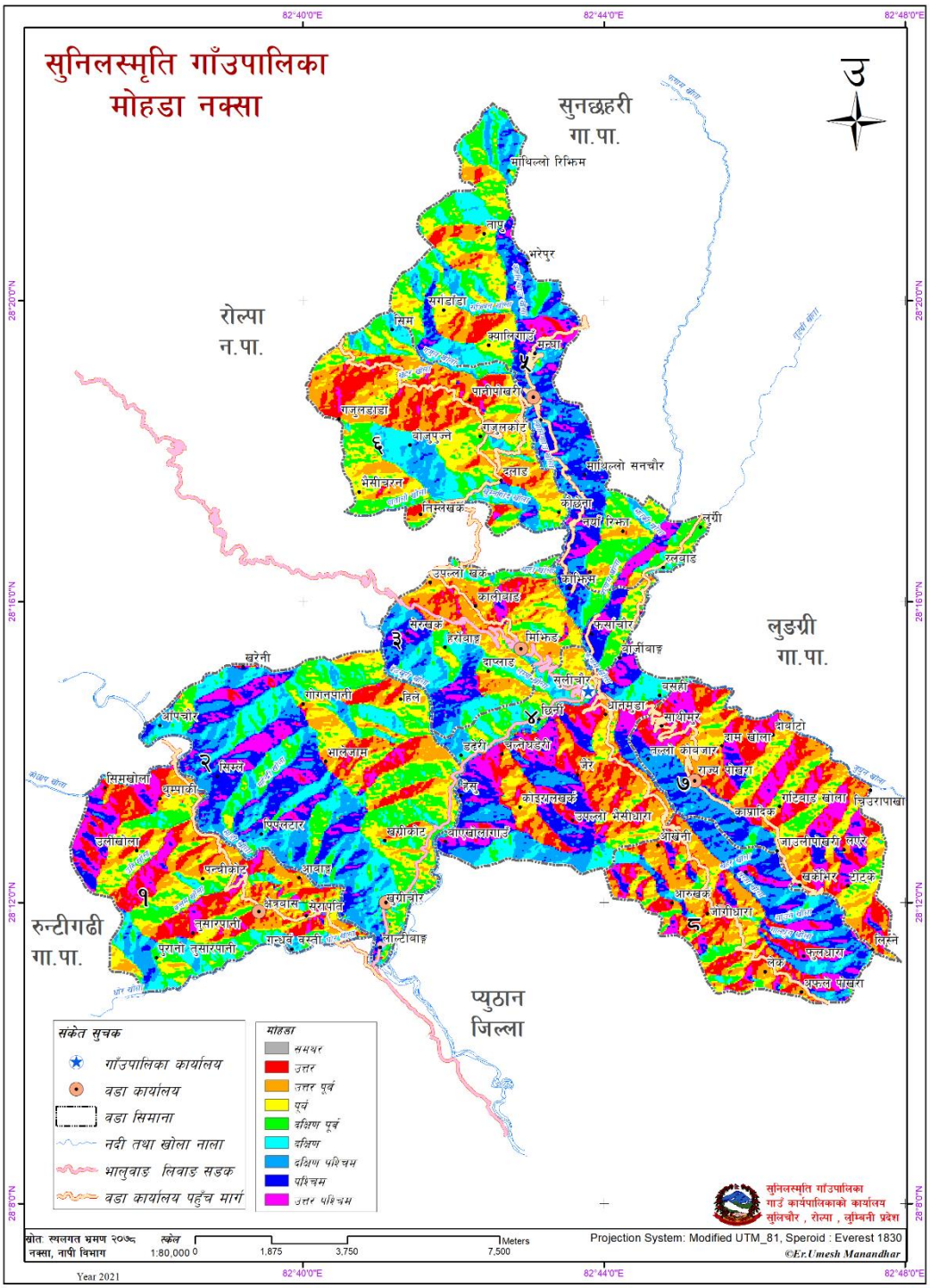

नक्सा नं. १ : *गाउँपालिकाको जमिनको मोहडाको नक्सा*

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता हुन्छ। यद्यपि मोहडाको हिसाबले हेर्दा पूर्वी मोहडा, दक्षिण पुर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र ६३.१३ प्रतिशत भएकोले गाउँपालिकामा जलवायुगत विविधता पाउनुका साथै यस प्रकारको पहारीलो क्षेत्रको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न उपयूक्त रहेको छ। उत्तरी मोहडा २१.९७ प्रतिशत हुनुले यहाँको जमिन कृषि तथा बसोबासका लागि बढी शीत प्रधान र अनुपयूक्त रहेको छ। थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५ : जमिनको मोहडाको विवरण

क्र.स.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.२२	०.१४
२	उत्तर मोहडा	१८.७८	११.८९
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	२३.९६	१५.१८
४	पूर्व मोहडा	२२.५५	१४.२८
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	२२.४४	१४.२१
६	दक्षिण मोहडा	१७.९६	११.३८
७	दक्षिण पश्चिम मोहडा	१८.९३	११.९९
८	पश्चिम मोहडा	१७.८०	११.२७
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	१५.२६	९.६६
	जम्मा	१५९.४४	१००

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७७

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ। कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ। कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रुपमा रहेका हुन्छन्। तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्र धेरै भएको ठाउँमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा २९.५४ प्रतिशत कृषिक्षेत्र भएकोले कृषिको व्यवसायिकरण तथा पर्याप्त मात्रामा जल श्रोतको उपयोग गरेर यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, माछापालन तथा उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा रहेका पुराना मठमन्दिर पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपा जस्ता धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा, बीउ बिजनको

उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केहि खोलाहरू भएको र थप केही संम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरुलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

यसका अतिरिक्त सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यवसायिक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- गाउँपालिकामा रहेका पानीको मुहानबाट मेगा खानेपानी आयोजना मार्फत 'एक घर एक धारा' नीति अनुरुप खानेपानी ल्याउन सके हाल गाउँपालिकामा देखिएको खानेपानीको समस्यामा न्यूनीकरण हुनुका साथै सिंचाईको पनि सुविधा हुन्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।

- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०७७
जम्मा जनसंख्या	२८३६९
पुरुष	१२,९८७ (४५.७८ प्रतिशत)
महिला	१५,३८२ (५४.२२ प्रतिशत)
अनुपस्थित जनसंख्या	४९०५
अनुपस्थित पुरुष जनसंख्या	४०८५ (८३.३ प्रतिशत)
अनुपस्थित महिला जनसंख्या	८२० (१६.७ प्रतिशत)
जम्मा जनसंख्या र अनुपस्थित जनसंख्या	३३२७४
लैंगिक दर	८४.४
जम्मा घरधुरी संख्या	६२६५
औषत परिवार आकार	५
जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	१५७.९१
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	१७९.६५
०-१४ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या (आर्थिक रुपले आश्रित)	९,४३१ (३३.२४ प्रतिशत)
१५-५९ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या (आर्थिक रुपले सक्रिय)	१६,३८८ (५७.७७ प्रतिशत)
६० वर्षभन्दा बडी उमेरसमूहको जनसंख्या (आर्थिक रुपले आश्रित)	२,५५० (८.९९ प्रतिशत)
१५ वर्षभन्दा माथिकाको साक्षरता दर	३३.५६ प्रतिशत
विगत १२ महिनामा मृत्यू भएकाको संख्या	१३६

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

माथिको तालिकामा सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७ अनुसार सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या २८,३६९ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४५.७८ प्रतिशत (१२,९८७ जना) र महिला ५४.२२ प्रतिशत (१५,३८२ जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८४.४ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहको जनसंख्या) १७९.६५ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १.७१ प्रतिशत (४८४ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन् । कुल ६,२६५ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ५ जना सदस्य रहेको

देखिन्छ । वि.सं २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको थियो । देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको थियो ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

तालिका नं. ७ : वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या			अनुपस्थित जनसंख्या			जम्मा जनसंख्या तथा अनुपस्थित जनसंख्याको योग		
		पुरूष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
१	८३८	१३९१	१९९१	३३८२	७५३	११०	८६३	२१४४	२१०१	४२४५
२	९९३	२०१७	२३९१	४४०८	६१५	१००	७१५	२६३२	२४९१	५१२३
३	७१५	१६३९	१७६४	३४०३	४०३	८९	४९२	२०४२	१८५३	३८९५
४	७४१	१३९३	१७२२	३११५	४५५	९९	५५४	१८४८	१८२१	३६६९
५	६१४	१२३३	१४८२	२७१५	४४९	६९	५१८	१६८२	१५५१	३२३३
६	६९१	१२८६	१५९२	२८७८	५३८	१९६	७३४	१८२४	१७८८	३६१२
७	७४९	१६९६	१९८८	३६८४	५०९	१०२	६११	२२०५	२०९०	४२९५
८	९२४	२३३२	२४५२	४७८४	३६३	५५	४१८	२६९५	२५०७	५२०२
जम्मा	६२६५	१२९८७	१५३८२	२८३६९	४०८५	८२०	४९०५	१७०७२	१६२०२	३३२७४

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

तालिका नं. ८ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरीको विवरण

वडा	घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या			क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)	जनघनत्व	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
		पुरूष	महिला	जम्मा				
१	८३८	१३९१	१९९१	३३८२	१८.८४	१७९.५०	४	६९.९
२	९९३	२०१७	२३९१	४४०८	३०.०२	१४६.८३	४	८४.४
३	७१५	१६३९	१७६४	३४०३	१४.९५	२२७.५५	५	९२.९
४	७४१	१३९३	१७२२	३११५	१९.५४	१५९.४५	४	८०.९
५	६१४	१२३३	१४८२	२७१५	२३.३८	११६.१५	४	८३.२
६	६९१	१२८६	१५९२	२८७८	१८.५६	१५५.०७	४	८०.८
७	७४९	१६९६	१९८८	३६८४	१७.६०	२०९.३०	५	८५.३
८	९२४	२३३२	२४५२	४७८४	१५.०२	३१८.४७	५	९५.१
जम्मा	६२६५	१२९८७	१५३८२	२८३६९	१५७.९१	१७९.६५	५	८४.४

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं ८ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ४,७८४ (पुरुष २३३२ अर्थात ४८.७५ प्रतिशत र महिला २४५२ अर्थात ५१.२५ प्रतिशत) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ५ र घरधुरी संख्या ९२४ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ५ रहेको छ जसको जनसंख्या २७१५ (पुरुष १२३३ अर्थात ४५.४१ प्रतिशत र महिला १४८२ अर्थात ५४.५९ प्रतिशत) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ६१४ र औसत

परिवार संख्या ४ रहेको छ । सबैभन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ८ रहेको छ जसको जनघनत्व ३१८.४७ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ५ रहेको छ जसको जनघनत्व ११६.१५ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

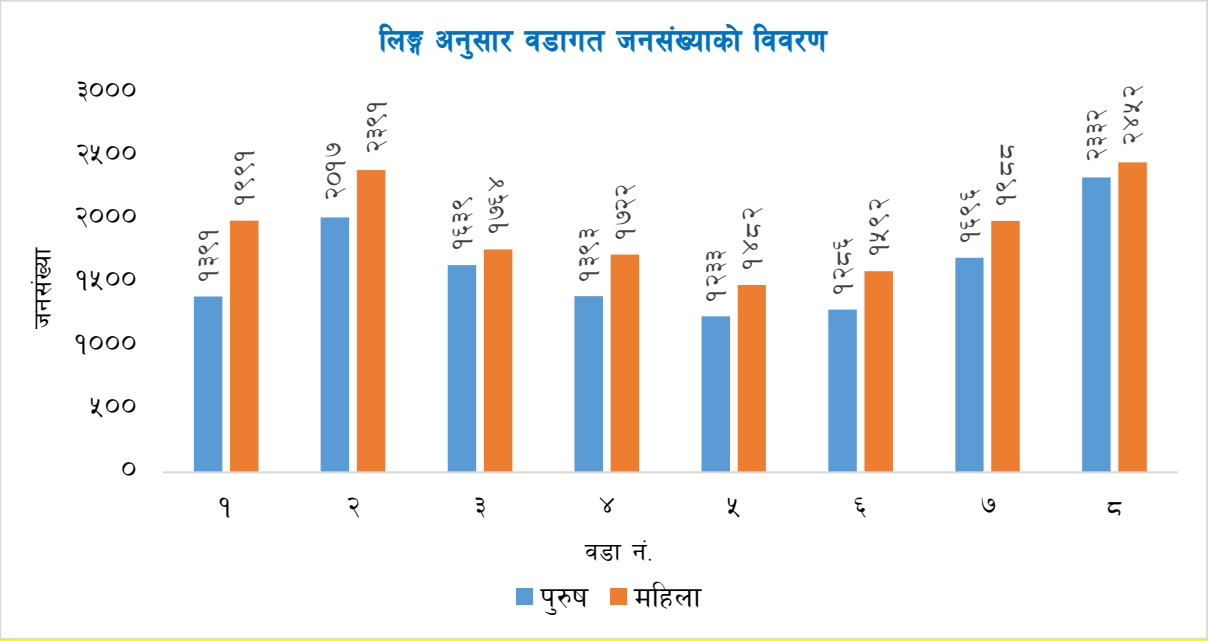

३.३ उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ९ : उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
०-४ वर्ष	३५४	३३५	३०२	३०१	२८७	२५१	४९७	५०४	२८३१	९.९८
५-९ वर्ष	४२३	४३६	३३७	३३३	३०९	२२९	४४८	५२४	३०३९	१०.७१
१०-१४ वर्ष	४६६	४९१	३६५	३७८	३६२	३५२	५३६	६११	३५६१	१२.५५
१५-१९ वर्ष	३६८	५०४	४२८	३४८	३२०	३४०	४१२	४९५	३२१५	११.३३
२०-२४ वर्ष	३२४	४७६	३८८	३३७	२५०	२९४	३५१	५०४	२९२४	१०.३१
२५-२९ वर्ष	२२५	३६६	२५९	२५४	१८३	२०१	२२२	४४८	२१५८	७.६१
३०-३४ वर्ष	१९३	२८१	२४२	२२६	१५३	१७२	२३३	३१५	१८१५	६.४०
३५-३९ वर्ष	१८३	२८०	१९३	१५९	१०३	१६८	१९७	२४२	१५२५	५.३८
४०-४४ वर्ष	१४४	२४४	२०२	१३३	१२९	१६१	१४६	२०४	१३६३	४.८०
४५-४९ वर्ष	११५	२२३	१५३	१२८	१३१	११७	१४२	१९०	११९९	४.२३
५०-५४ वर्ष	१६६	१७८	१५४	१५७	१०५	१३२	१३७	२१३	१२४२	४.३८
५५-५९ वर्ष	१२०	१६२	१०४	९७	१२१	११६	९५	१३२	९४७	३.३४
६०-६४ वर्ष	१०६	१५७	८२	८७	७९	१२३	७३	१२५	८३२	२.९३
६५-६९ वर्ष	७९	११६	७१	६८	६४	७१	५७	९८	६२४	२.२०

उमेर समूह	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
७०-७४ वर्ष	५८	७६	६२	५३	६४	७४	५६	८१	५२४	१.८५
७५ वर्ष भन्दा माथि	५८	८३	६१	५६	५५	७७	८२	९८	५७०	२.०१
जम्मा	३३८२	४४०८	३४०३	३११५	२७१५	२८७८	३६८४	४७८४	२८३६९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिका रहेका कुल २८,३६९ जनसंख्या मध्ये १४ वर्षसम्म उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या ९,४३१ (३३.२४ प्रतिशत), १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या १६,३८८ (५७.७७ प्रतिशत) र ६० वर्ष देखि माथि उमेर समूहको जनसंख्या २,५५० (८.९९ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। मानव श्रोतको हिसाबले गाउँपालिका सम्पन्न स्थानमा रहेको छ। समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दैजाँदा जनसंख्या क्रमश घट्दै गइरहेको देखिन्छ।

युवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा गाउँपालिकाले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। युवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ। अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मूख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी गाउँपालिकाको विकासमा सरिक बनाउनु समाज र गाउँपालिकाको दायित्व हुन आउँछ। बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ। यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो। उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ। बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार गाउँपालिकाले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन्। गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ।

तालिका नं. १० : उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	१८८	२३२	२१७	१४०	१००	६३	५६	५२	४९	४५	६०	५४	४५	४०	१९	३१	१३९१
	महिला	१६६	१९१	२४९	२२८	२२४	१६२	१३७	१३१	९५	७०	१०६	६६	६१	३९	३९	२७	१९९१
	जम्मा	३५४	४२३	४६६	३६८	३२४	२२५	१९३	१८३	१४४	११५	१६६	१२०	१०६	७९	५८	५८	३३८२
२	पुरूष	१७४	२१३	२४८	२३०	२०२	१६९	११४	१०५	११०	९७	९२	६७	७५	५२	३३	३६	२०१७
	महिला	१६१	२२३	२४३	२७४	२७४	१९७	१६७	१७५	१३४	१२६	८६	९५	८२	६४	४३	४७	२३९१
	जम्मा	३३५	४३६	४९१	५०४	४७६	३६६	२८१	२८०	२४४	२२३	१७८	१६२	१५७	११६	७६	८३	४४०८
३	पुरूष	१६२	१८०	१९१	१९४	१८५	१०४	१२२	६९	९६	७१	७७	५२	३६	३७	३१	३२	१६३९
	महिला	१४०	१५७	१७४	२३४	२०३	१५५	१२०	१२४	१०६	८२	७७	५२	४६	३४	३१	२९	१७६४
	जम्मा	३०२	३३७	३६५	४२८	३८८	२५९	२४२	१९३	२०२	१५३	१५४	१०४	८२	७१	६२	६१	३४०३
४	पुरूष	१७६	१८२	१९०	१३८	१३८	९४	१०१	६७	४०	४९	६६	४३	३७	२९	२२	२१	१३९३
	महिला	१२५	१५१	१८८	२१०	१९९	१६०	१२५	९२	९३	७९	९१	५४	५०	३९	३१	३५	१७२२
	जम्मा	३०१	३३३	३७८	३४८	३३७	२५४	२२६	१५९	१३३	१२८	१५७	९७	८७	६८	५३	५६	३११५
५	पुरूष	१४७	१६१	२०३	१५९	९०	६३	५८	३७	४६	४३	४६	५१	४२	२७	२९	३१	१२३३
	महिला	१४०	१४८	१५९	१६१	१६०	१२०	९५	६६	८३	८८	५९	७०	३७	३७	३५	२४	१४८२
	जम्मा	२८७	३०९	३६२	३२०	२५०	१८३	१५३	१०३	१२९	१३१	१०५	१२१	७९	६४	६४	५५	२७१५
६	पुरूष	१३५	१२५	१६७	१५२	१११	८२	६७	५८	६९	४०	६१	५४	५४	४०	३२	३९	१२८६
	महिला	११६	१०४	१८५	१८८	१८३	११९	१०५	११०	९२	७७	७१	६२	६९	३१	४२	३८	१५९२
	जम्मा	२५१	२२९	३५२	३४०	२९४	२०१	१७२	१६८	१६१	११७	१३२	११६	१२३	७१	७४	७७	२८७८
७	पुरूष	२७४	२४२	२७५	१६७	१३४	८५	९२	८०	६४	५४	६५	५३	२७	२९	२४	३१	१६९६
	महिला	२२३	२०६	२६१	२४५	२१७	१३७	१४१	११७	८२	८८	७२	४२	४६	२८	३२	५१	१९८८
	जम्मा	४९७	४४८	५३६	४१२	३५१	२२२	२३३	१९७	१४६	१४२	१३७	९५	७३	५७	५६	८२	३६८४

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
८	पुरूष	२५६	२७७	३०५	२३८	२४६	२०६	१५६	१०३	९६	८१	१११	६५	६८	४५	३८	४१	२३३२
	महिला	२४८	२४७	३०६	२५७	२५८	२४२	१५९	१३९	१०८	१०९	१०२	६७	५७	५३	४३	५७	२४५२
	जम्मा	५०४	५२४	६११	४९५	५०४	४४८	३१५	२४२	२०४	१९०	२१३	१३२	१२५	९८	८१	९८	४७८४
जम्मा	पुरूष	१५१२	१६१२	१७९६	१४१८	१२०६	८६६	७६६	५७१	५७०	४८०	५७८	४३९	३८४	२९९	२२८	२६२	१२९८७
	महिला	१३१९	१४२७	१७६५	१७९७	१७१८	१२९२	१०४९	९५४	७९३	७१९	६६४	५०८	४४८	३२५	२९६	३०८	१५३८२
	जम्मा	२८३१	३०३९	३५६१	३२१५	२९२४	२१५८	१८१५	१५२५	१३६३	११९९	१२४२	९४७	८३२	६२४	५२४	५७०	२८३६९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेको कूल २८,३६९ जनसंख्या मध्ये १२,९८७ जना पुरुष अर्थात ४५.७८ प्रतिशत र १५,३८२ जना महिला अर्थात ५४.२२ प्रतिशत रहेका छन् । ४ वर्षसम्म १४ उमेर समूहमा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी उमेर समूहमा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । यसरी लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति ८४.४ जना पुरुषमा १०० जना महिला रहेका छन् । छोराको चाहानामा बढी छोरीहरू जन्माउने प्रवृति नेपालमा परम्परागत हिसाबले नै रहिआएको छ । उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारिरीक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मूद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

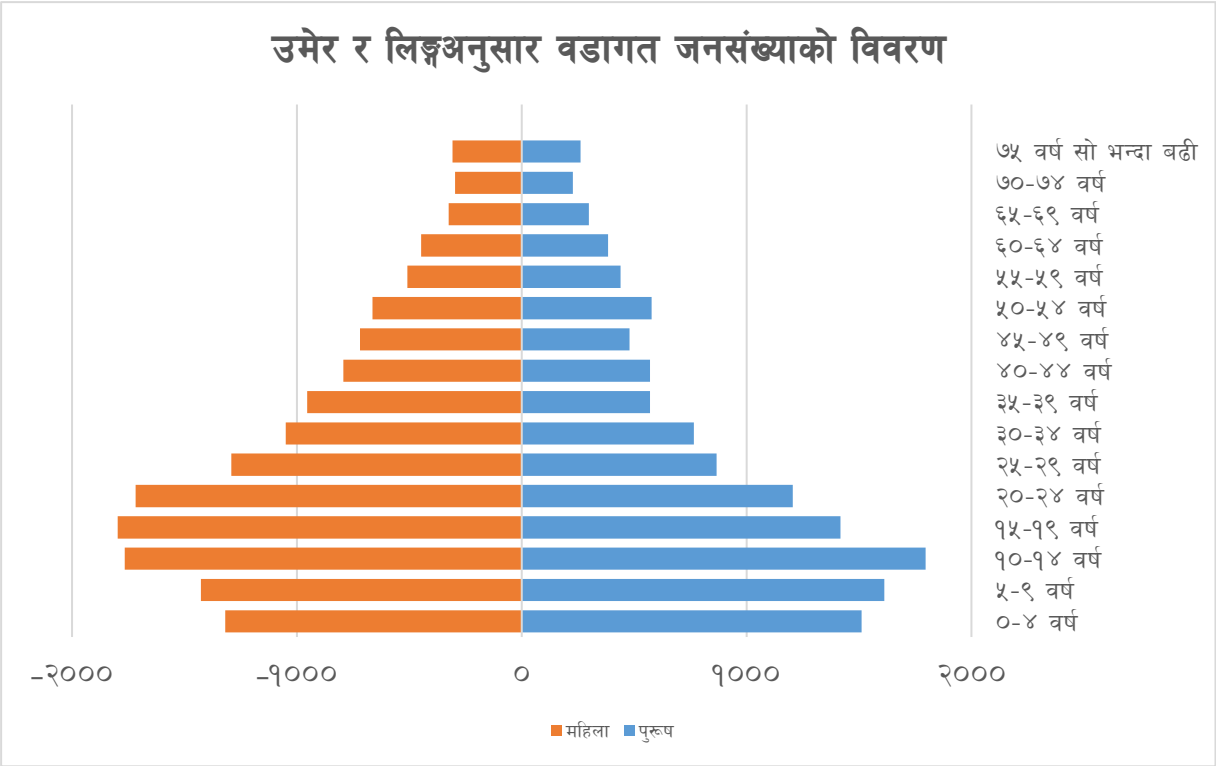

३.४ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १०,६३८ अर्थात ३७.५० प्रतिशत क्षेत्री, दोस्रोमा ९,७४९ अर्थात ३४.३७ प्रतिशत मगर, तेस्रोमा १३.९० प्रतिशत कामी र २.५७ प्रतिशत दमाई/ढोली रहेका छन् । त्यसैगरी ठकुरी, ब्राह्मण पहाडी, सार्की, सन्यासी/दशनामी, मुसलमान, सुनुवार लगायत अन्य जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११ : जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
क्षेत्री	१३८९	११४३	२३४९	१६०९	९२१	१८२०	११२७	२८०	१०६३८	३७.५०
मगर	५५३	९९६	५२३	७४८	११५२	३०	१८६०	३८८७	९७४९	३४.३७
कामी	५५३	७४८	२६८	४५७	३७२	४३७	५८७	५२०	३९४२	१३.९०
दमाई/ढोली	८१	१५३	८२	४७	१२७	१४०	५०	५०	७३०	२.५७
ठकुरी	४६	३९०	२	०	०	१९४	०	०	६३२	२.२३
ब्राह्मण पहाडी	४६	१११	३८	५१	५१	२४९	४२	२७	६१५	२.१७
अन्य	१७०	४२२	०	३	०	०	०	०	५९५	२.१०
सार्की	४२४	०	०	०	०	०	०	१३	४३७	१.५४
सन्यासी/दशनामी	२४	३२९	०	०	०	६	०	०	३५९	१.२७

जातजाति	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
मुसलमान	०	८	१२०	५५	१	०	०	०	१८४	०.६५
सुनुवार	२	६९	०	९८	०	०	९	१	१७९	०.६३
नेवार	०	४	०	९	८६	१	७	०	१०७	०.३८
अन्य जनजाति	२७	१	१४	०	०	०	०	०	४२	०.१५
थारु	६	१६	२	६	१	०	२	०	३३	०.१२
गाइने	३१	०	०	०	०	०	०	०	३१	०.११
हजाम/ठाकुर	२७	०	०	०	०	०	०	०	२७	०.१०
सोनार	०	८	१	६	०	०	०	५	२०	०.०७
माझी	०	०	०	१६	०	०	०	०	१६	०.०६
गुरुङ	०	७	०	८	१	०	०	०	१६	०.०६
अन्य	३	३	४	२	२	१	०	१	१६	०.०६
जम्मा	३३८२	४४०८	३४०३	३११५	२७१४	२८७८	३६८४	४७८४	२८३६८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

नोट : अन्यमा ब्राह्मण तराई, लिम्बु, यादव, चमार/हरिजन/राम, तामाङ, उल्लेख नगरिएको, अन्य दलित, थाहा नभएको आदि रहेका छन् ।

जातजातिको विवरणलाई स्तम्भ चित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

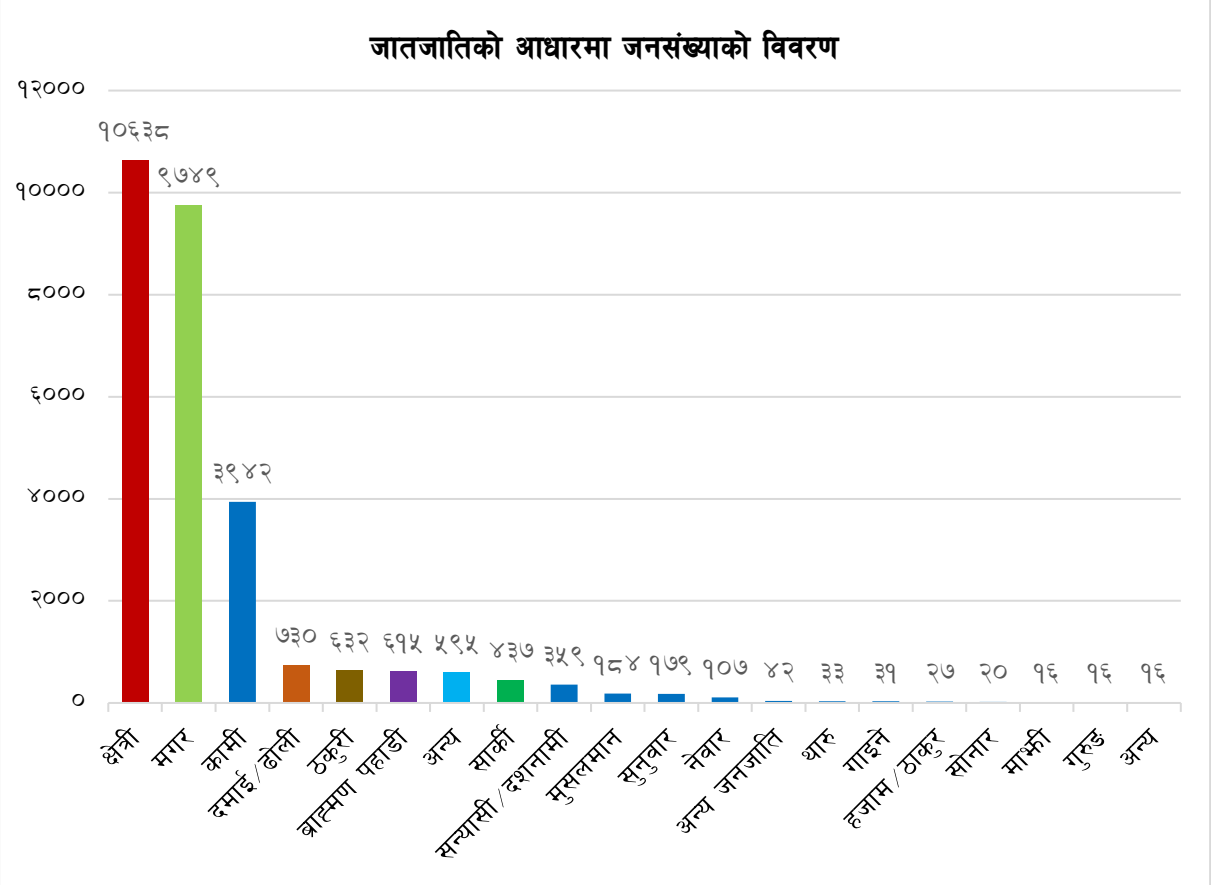

३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस गाँउपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका कुल २८,३६८ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी २८,२२९ अर्थात ९९.५१ प्रतिशतले नेपाली भाषा, ५३ अर्थात ०.१९ प्रतिशतले मगर भाषा, ३० अर्थात ०.११ प्रतिशतले अवधी भाषा, १९ अर्थात ०.०७ प्रतिशतले हिन्दी भाषा र बाँकी अन्य नगण्य संख्याले अन्य भाषा प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । तसर्थ आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडा अनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १२ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
नेपाली	३३७७	४३५८	३३४२	३११३	२७०८	२८६५	३६८३	४७८३	२८२२९	९९.५१
मगर	०	३५	१४	०	१	१	१	१	५३	०.१९
अवधी	०	०	३०	०	०	०	०	०	३०	०.११
हिन्दी	१	०	१५	०	०	३	०	०	१९	०.०७
थारु	३	१३	१	०	०	०	०	०	१७	०.०६
थाहा नभएको	०	०	०	०	३	८	०	०	११	०.०४
मैथिली	०	१	१	२	०	१	०	०	५	०.०२
भोजपुरी	०	१	०	०	१	०	०	०	२	०.०१
गुरुङ	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०.००
तामाङ	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०.००
जम्मा	३३८२	४४०८	३४०३	३११५	२७१४	२८७८	३६८४	४७८४	२८३६८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

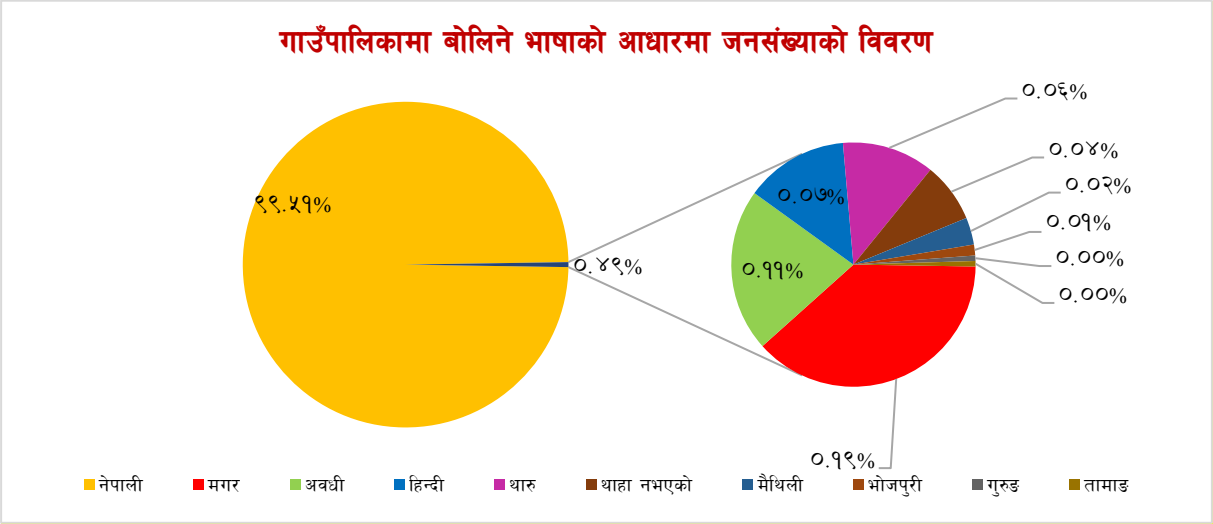

३.६ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ। फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. १३ : धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	हिन्दू	ईस्लाम	क्रिश्चियन	अन्य	बौद्ध मार्गी	किराँत	जम्मा
१	३३७८	१	३	०	०	०	३३८२
२	४३७८	९	१९	०	१	१	४४०८
३	३२७७	९१	१	२८	६	०	३४०३
४	३०४७	५५	५	०	८	०	३११५
५	२७०२	१	८	०	३	०	२७१४
६	२८५५	२	२०	०	१	०	२८७८
७	३६८०	०	४	०	०	०	३६८४
८	४७७१	१	१२	०	०	०	४७८४
जम्मा	२८०८८	१६०	७२	२८	१९	१	२८३६८
प्रतिशत	९९.०१	०.५६	०.२५	०.१०	०.०७	०.००	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल २८,३६८ जनसंख्या मध्ये २८,०८८ अर्थात ९९.०१ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्दछन् भने दोस्रोमा ईस्लाम धर्म मान्नेको संख्या १६० अर्थात ०.५६ प्रतिशत रहेका छन् । हिन्दु धर्मावलम्बीको बाहुल्यता रहेको हुनाले हिन्दु धर्म मान्ने ९९.०१ प्रतिशत देखिएपनि गाउँपालिकामा इस्लाम धर्मावलम्बीहरूको संख्या पनि रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । त्यसैगरी ०.२५ प्रतिशत क्रिश्चियन धर्मावलम्बी रहेका छन् भने बौद्धमार्गी धर्मालम्बी पनि ०.०७ प्रतिशत रहेका छन् । गाउँपालिकामा धार्मिक विविधता रहेको छ । हिन्दू र ईस्लाम धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता यस गाउँपालिकामा पनि कायमै रहेको देखिन्छ । हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको राम्रो बाहुल्यता

भएकाले हिन्दु धर्म संस्कृति जगेर्ना गर्ने तथा मठ मन्दिरको संरक्षण गरी मौलिकतामा आधारित सांस्कृतिक तथा धार्मिक केन्द्रको रुपमा गाउँपालिकालाई विकास गर्न सकिन्छ। वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

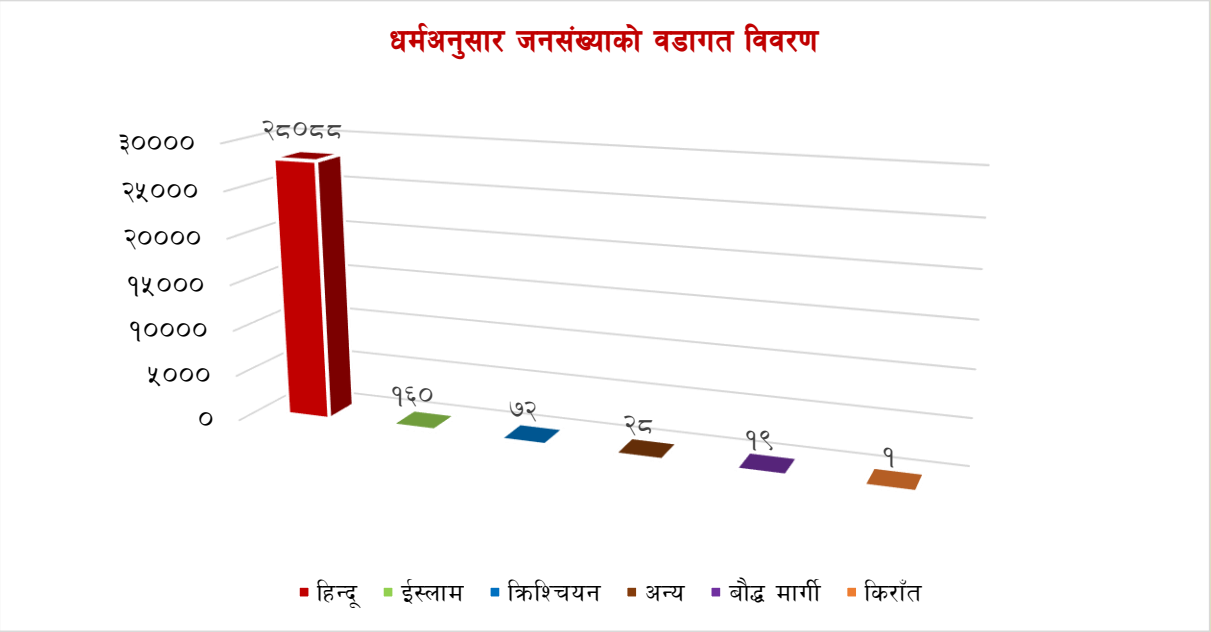

३.७ घरमुलीको विवरण

तालिका नं. १४ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत घरधुरी विवरण

वडा	परिवारमूलीको लिङ्ग				
	पुरूष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३४८	४१.५३	४९०	५८.४७	८३८
२	४६८	४७.१३	५२५	५२.८७	९९३
३	३९९	५५.८०	३१६	४४.२०	७१५
४	४१५	५६.०१	३२६	४३.९९	७४१
५	३७२	६०.५९	२४२	३९.४१	६१४
६	४०६	५८.७६	२८५	४१.२४	६९१
७	४९५	६६.०९	२५४	३३.९१	७४९
८	७०८	७६.६२	२१६	२३.३८	९२४
जम्मा	३६११	५७.६४	२६५४	४२.३६	६२६५

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या ६,२६५ मध्ये ३,६११ अर्थात ५७.६४ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष घरमूली रहेका छन् भने २,६५४ अर्थात ४२.३६ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला घरमूली रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

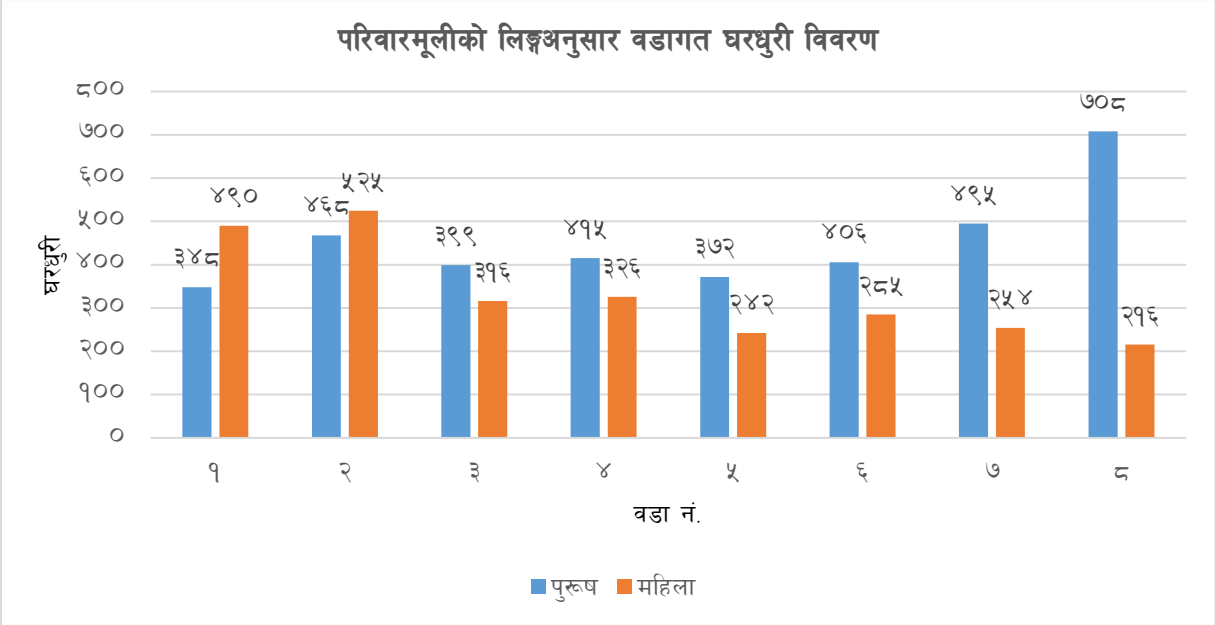

३.८ बैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्बन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ। लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ। नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ। जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ। अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो। तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरेका थिए। सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको संख्या भन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ।

३.८.१ उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं. १५ : उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

उमेर समुह	वैवाहिक स्थिति								जम्मा
	विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनविवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	
१०-१४ वर्ष	३५५६	४	०	०	०	०	०	१	३५६१
१५-१९ वर्ष	२७७६	४३१	२	०	०	३	२	०	३२१४
२०-२४ वर्ष	११०८	१७८७	२	११	७	३	३	३	२९२४
२५-२९ वर्ष	२६२	१८५८	९	१६	३	७	२	१	२१५८
३०-३४ वर्ष	७४	१६८८	७	२९	७	४	५	१	१८१५
३५-३९ वर्ष	३३	१४२१	१३	३१	१७	८	१	१	१५२५
४०-४४ वर्ष	२६	१२७३	१९	१६	२२	४	१	२	१३६३
४५-४९ वर्ष	२१	११०१	१९	१९	३७	१	०	१	११९९
५०-५४ वर्ष	१५	११२१	२६	२१	५२	२	३	२	१२४२
५५-५९ वर्ष	२०	८२७	१८	२२	५५	२	२	१	९४७

उमेर समुह	वैवाहिक स्थिति								जम्मा
	विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनविवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	
६०-६४ वर्ष	१६	७१८	१३	१४	६७	१	२	१	८३२
६५-६९ वर्ष	१०	४९८	१३	१६	८२	१	२	२	६२४
७०-७४ वर्ष	१४	३९६	८	१५	८९	०	२	०	५२४
७५+ वर्ष	१४	४१२	९	११	१२०	२	०	२	५७०
जम्मा	७९४५	१३५३५	१५८	२२१	५५८	३८	२५	१८	२२४९८
प्रतिशत	३५.३१	६०.१६	०.७०	०.९८	२.४८	०.१७	०.११	०.०८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका १० वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्यामा कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या ७,९४५ अर्थात ३५.३१ प्रतिशत, विवाहित १४,५५३ अर्थात ६४.६९ प्रतिशत मध्ये एक विवाह गर्ने ६०.१६ प्रतिशत, बहुविवाह गर्ने ०.७० प्रतिशत, पुर्नविवाह गर्ने ०.९८ प्रतिशत, विधुवा वा विदुरको संख्या २.४८ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.१७ प्रतिशत, छुट्टिएको ०.११ प्रतिशत देखिन्छ । गाउँपालिकामा समग्र वैवाहिक अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । हाल विधुवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नितिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधुवा बस्ने क्रम घटिरहेको र अझै सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ ।

३.८.२ १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १६ : १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

पहिलो विवाह गर्दाको उमेर		वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८		
१५ वर्षभन्दा कम	पुरूष	६३	१२	२८	१४	६	२२	१७	१३	१७५	१.२०
	महिला	१४४	४५	६०	३६	१९	७६	३८	२९	४४७	३.०८
१५-१९ वर्ष	पुरूष	२८१	३३१	३०४	३०४	१७४	२१७	३३९	६७०	२६२०	१८.०३
	महिला	८६५	८४५	५९५	६६७	४३९	५८२	६४२	८८९	५५२४	३८
२०-२४ वर्ष	पुरूष	१५६	४३९	३४७	२५२	२५४	२९०	२९५	४५९	२४९२	१७.१४
	महिला	१४१	४०६	२७८	२६९	३३४	२४६	३३०	४१७	२४२१	१६.६६
२५-२९ वर्ष	पुरूष	३८	११४	६९	३१	४५	७६	३७	१९	४२९	२.९५
	महिला	८	५४	३१	१३	३६	२८	३३	१५	२१८	१.५०
३०-३४ वर्ष	पुरूष	८	२९	१४	५	११	१३	१३	१	९४	०.६५
	महिला	३	१०	६	३	७	५	७	१	४२	०.२९
३५-३९ वर्ष	पुरूष	२	१२	२	६	८	२	२	१	३५	०.२४
	महिला	०	१	१	३	१	१	३	१	११	०.०८
४० वर्ष वा सोभन्दा बढी	पुरूष	१	१	२	१	७	५	१	०	१८	०.१२
	महिला	१	२	०	०	४	२	०	०	९	०.०६
जम्मा	पुरूष	५४९	९३८	७६६	६१३	५०५	६२५	७०४	११६३	५८६३	४०.३४
	महिला	११६२	१३६३	९७१	९९१	८४०	९४०	१०५३	१३५२	८६७२	५९.६६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष १७५ जना र महिला ४४७ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या २,६२० र महिलाको संख्या ५,५२४ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ६०.३१ प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ । समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी ८१४४ जना अर्थात ५६.०३ प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १९ भन्दा कम नै रहेको छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलूकी देवानी (संहिता) ऐन, २०७४को प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

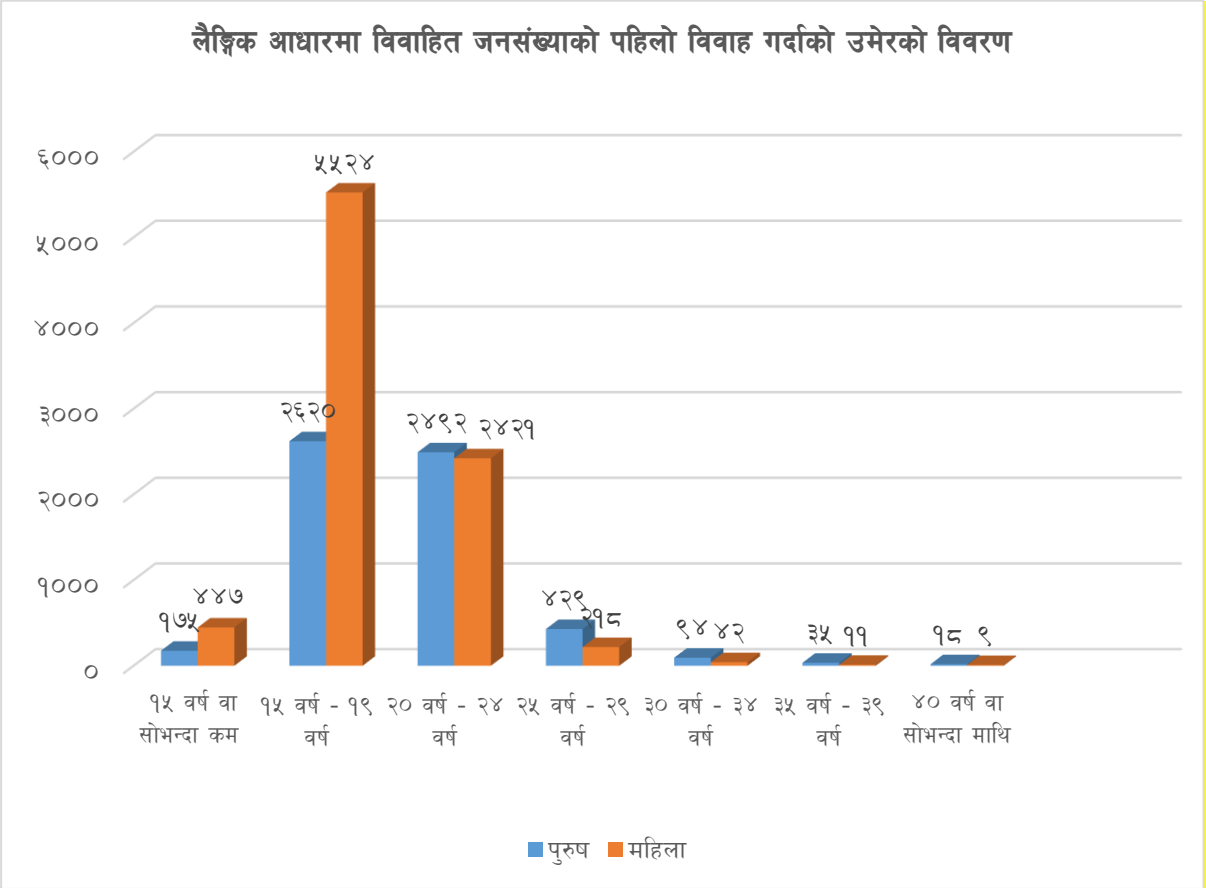

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या

६ महिना भन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधोपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ । तसर्थ यस्तो जनसंख्या

मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रुपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्याहरू सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ। जसले गाउँपालिकाका कतिपय घरहरू खाली रहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा रहेका ६,२६५ घरपरिवार मध्ये ४०८५ जना (८३.२८ प्रतिशत) पुरुष र ८२० जना (१६.७२ प्रतिशत) महिला गरी कुल ४९०५ जनसंख्याको अनुपस्थिति रहेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १७ : गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरूष	महिला	जम्मा
१	७५३	११०	८६३
२	६१५	१००	७१५
३	४०३	८९	४९२
४	४५५	९९	५५४
५	४४९	६९	५१८
६	५३८	१९६	७३४
७	५०९	१०२	६११
८	३६३	५५	४१८
जम्मा	४०८५	८२०	४९०५
प्रतिशत	८३.२८	१६.७२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

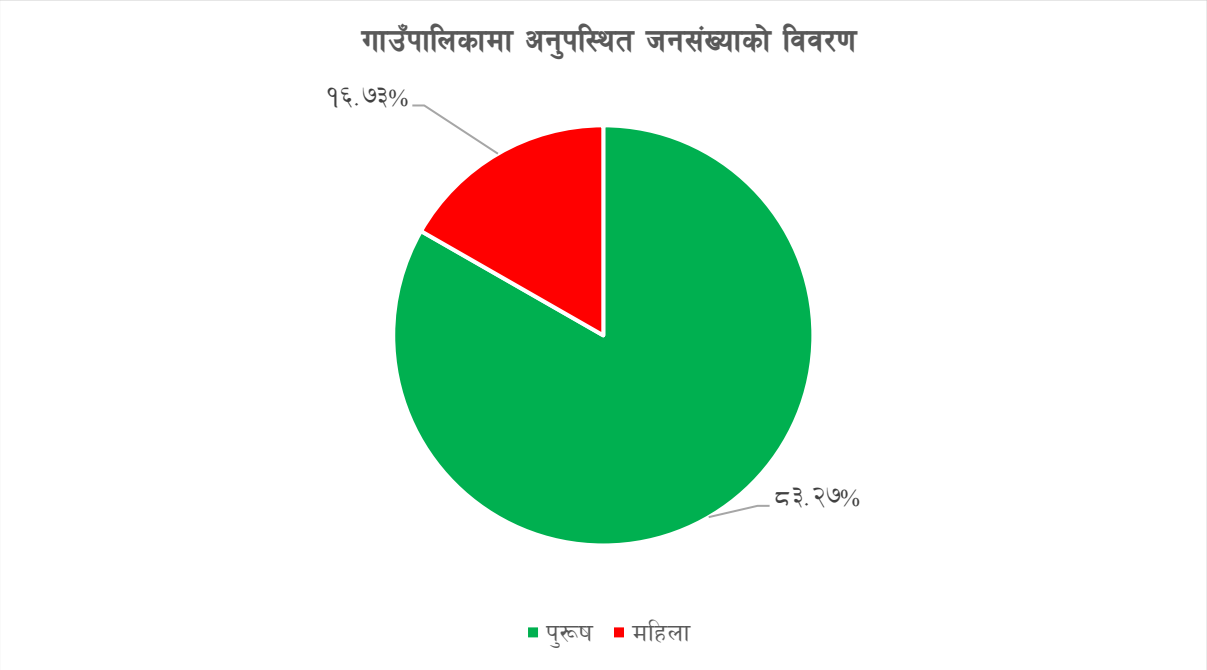

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमूह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका १,७९६ पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइयो भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूहमा ५० वर्ष भन्दा माथिका १८ महिलाहरू रहेका छन्। थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १८ : उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह							
	लिङ्ग	०-९ वर्ष सम्म	१०-१९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३०-३९ वर्ष	४०-४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	३९	३३२	२०४	११३	४३	२२	७५३
	महिला	३५	३०	३०	१०	५	०	११०
२	पुरूष	२७	९२	२५९	१३८	६९	३०	६१५
	महिला	७	२६	३८	२२	४	३	१००
३	पुरूष	१६	५६	१५१	१११	५०	१९	४०३
	महिला	१९	१४	३६	१३	२	५	८९
४	पुरूष	२५	७५	१७१	९८	५८	२८	४५५
	महिला	१०	२५	४१	१८	४	१	९९
५	पुरूष	२५	८६	१९०	८९	४८	११	४४९
	महिला	१५	१२	३३	६	३	०	६९
६	पुरूष	७६	१३३	१९०	८७	४३	९	५३८
	महिला	५९	४१	७०	१४	७	५	१९६
७	पुरूष	४०	१२४	१८३	९८	४२	२२	५०९
	महिला	३६	२५	२९	७	५	०	१०२
८	पुरूष	१८	५०	१५३	९५	२९	१८	३६३
	महिला	१५	५	१८	१०	३	४	५५
जम्मा	पुरूष	२६६	९४८	१५०१	८२९	३८२	१५९	४०८५
	महिला	१९६	१७८	२९५	१००	३३	१८	८२०
	जम्मा	४६२	११२६	१७९६	९२९	४१५	१७७	४९०५
	प्रतिशत	९.४२	२२.९६	३६.६२	१८.९४	८.४६	३.६१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट शसक्त युवा अवस्थाको जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले गाउँपालिका बाहिर हुनु रहेको देखिन्छ । यसरी सक्रिय सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा गाउँपालिकाबाट बाहिर रहँदा गाउँपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । गाउँपालिकाले त्यस्ता युवाहरूलाई गाउँपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा तथा स्तम्भ चित्रमा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

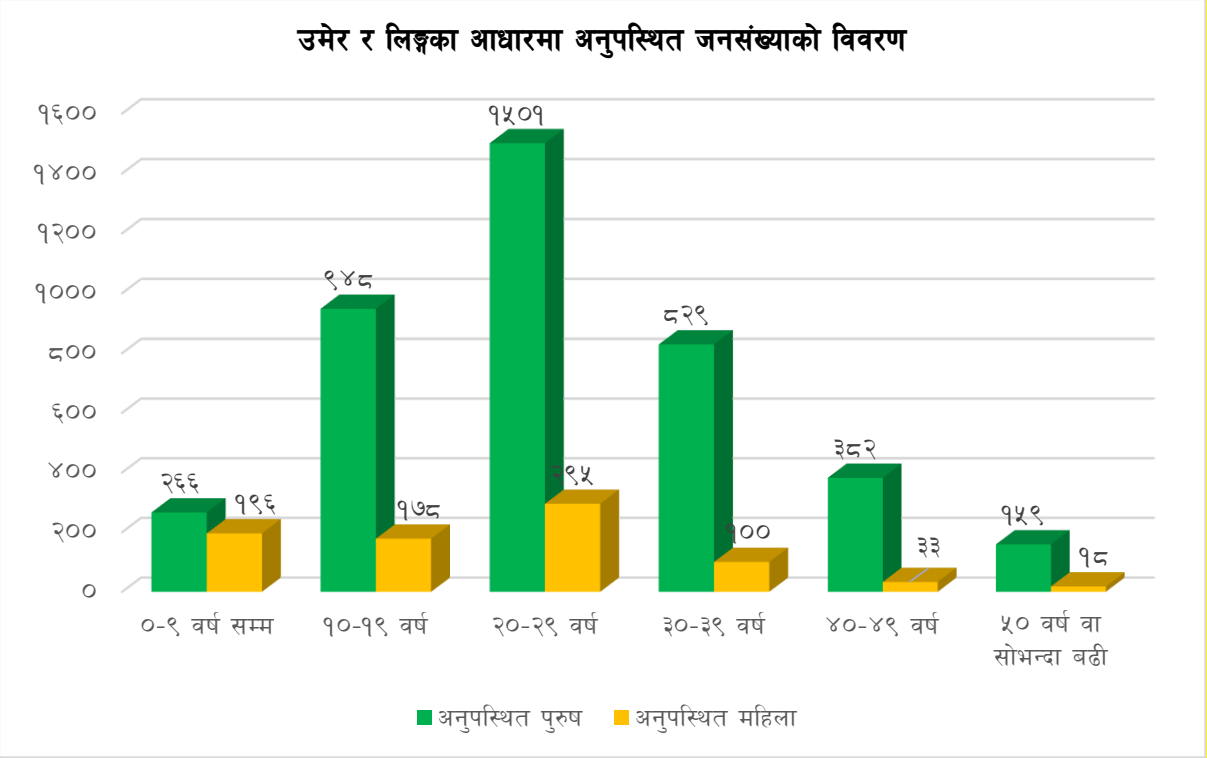

३.९.२ अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ४,९०५ जनसंख्या सबैभन्दा धेरै ३०५३ जना अर्थात् ६२.२४ प्रतिशत काम/जागिरको खोजीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन् । त्यसैगरी ४८५ अर्थात ९.८९ प्रतिशत निजी नोकरीको शिलशिलामा, ४६५ अर्थात ९.४८ प्रतिशत अध्ययन/तालिमको शिलशिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ । थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १९ : अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण									जम्मा
	काम/जागिरको खोजी	निजी नोकरी	अध्ययन/तालिम	आश्रित	सरकारी जागिर	थाहा छैन	अन्य	व्यापार/व्यवसाय	द्वन्द्व	
१	७००	६	३४	५६	१६	२३	२१	७	०	८६३
२	५२१	१६	८४	१२	४१	२४	११	६	०	७१५
३	३३५	२०	६७	५	१२	१८	२	३३	०	४९२
४	१२६	१५३	७१	१२८	४	३५	२२	१५	०	५५४
५	३३०	८०	४६	१९	१५	१६	६	६	०	५१८
६	३१३	९९	११४	५७	६१	२३	४५	२०	२	७३४
७	३५६	१०९	४४	४५	१६	६	२३	१०	२	६११
८	३७२	२	५	१	५	१०	१७	६	०	४१८
जम्मा	३०५३	४८५	४६५	३२३	१७०	१५५	१४७	१०३	४	४९०५
प्रतिशत	६२.२४	९.८९	९.४८	६.५९	३.४७	३.१६	३	२.१०	०.०८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा गाउँपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ। अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण वृत्त चित्रमा उल्लेख गरिएको छ।

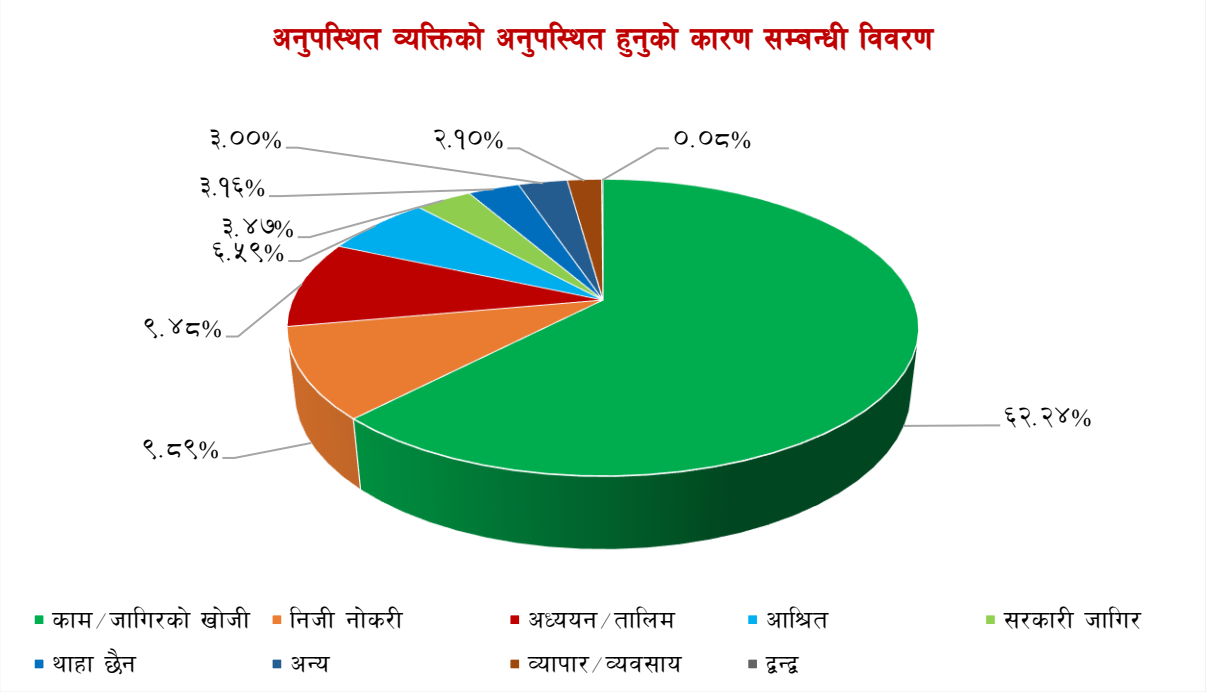

३.९.३ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ४,९०५ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ३,२६९ जना अर्थात ६६.६५ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको, १,३०६ अर्थात २६.६३ प्रतिशत जनसंख्या नेपालको अन्य जिल्लामा रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबै भन्दा बढी रहेका छन्। अर्को तर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण देशका मुख्य शहरहरू र राजधानी काठमाडौंमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। विकसित मुलुक भन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि बाहिरिएकोले त्यो जनसंख्या जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २० : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान					जम्मा
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान	नेपालको अन्य जिल्ला	विदेश	थाहा नभएको	उल्लेख नभएको	
१	०	१२३	७०६	१	३३	८६३
२	०	१४६	५५९	१	९	७१५

वडा	हाल बसिरहेको स्थान					जम्मा
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान	नेपालको अन्य जिल्ला	विदेश	थाहा नभएको	उल्लेख नभएको	
३	१	९८	३४६	१	४६	४९२
४	०	१४०	३८७	०	२७	५५४
५	३	२२२	२५४	१	३८	५१८
६	०	२०६	४२२	१	१०५	७३४
७	०	३३१	२३२	४	४४	६११
८	०	४०	३६३	१०	५	४१८
जम्मा	४	१३०६	३२६९	१९	३०७	४९०५
प्रतिशत	०.०८	२६.६३	६६.६५	०.३९	६.२६	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरू गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ । मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भइनसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २१ : आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	०-१४ वर्ष (निष्क्रिय जनसंख्या)		१५ वर्ष - ५९ वर्ष (सक्रिय जनसंख्या)		६० वर्ष र सोभन्दा माथि (निष्क्रिय जनसंख्या)	
	पुरूष	महिला	पुरुष	महिला	पुरूष	महिला
१	६३७	६०६	६१९	१२१९	१३५	१६६
२	६३५	६२७	११८६	१५२८	१९६	२३६
३	५३३	४७१	९७०	११५३	१३६	१४०
४	५४८	४६४	७३६	११०३	१०९	१५५
५	५११	४४७	५९३	९०२	१२९	१३३
६	४२७	४०५	६९४	१००७	१६५	१८०
७	७९१	६९०	७९४	११४१	१११	१५७
८	८३८	८०१	१३०२	१४४१	१९२	२१०
जम्मा	४९२०	४५११	६८९४	९४९४	११७३	१३७७
प्रतिशत	१७.३४	१५.९०	२४.३०	३३.४७	४.१३	४.८५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्यामध्ये आर्थिक रुपले सक्रिय पुरुषको जनसंख्या ६८९४ अर्थात २४.३० प्रतिशत, महिला जनसंख्या ९४९४ अर्थात ३३.४७ प्रतिशत रहेको छ ।

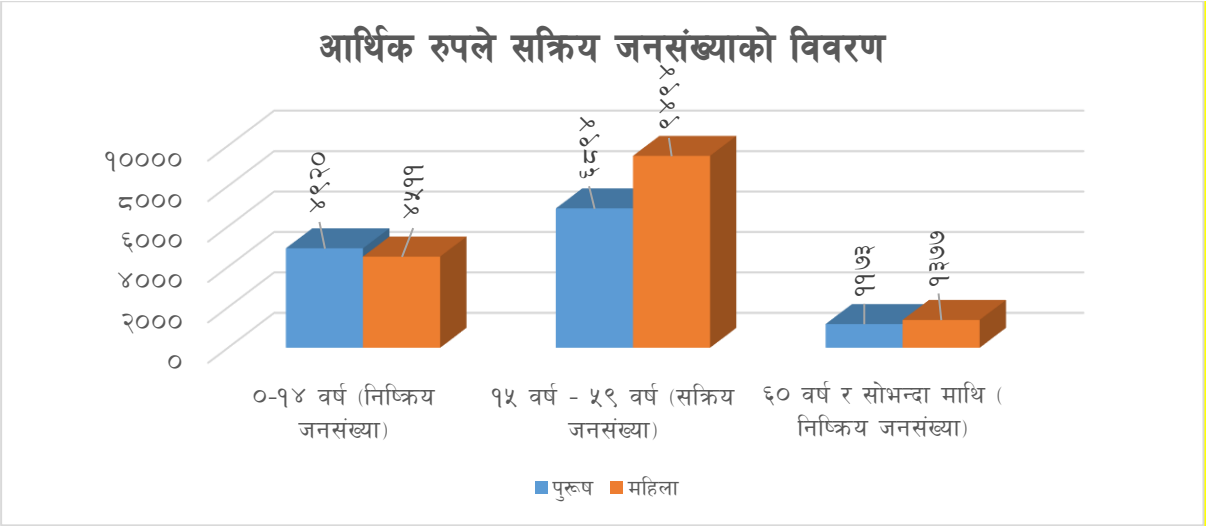

४.१.२ मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. २२ : मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

परिवारको मुख्य पेशा	वडा नं.									
	१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	प्रतिशत
नोकरी/जागिर (सरकारी वा अर्ध सरकारी संस्थामा)	६	४१	८	४३	३	६५	१५	५	१८६	२.९७
नोकरी/जागिर (गैर सरकारी संस्थामा)	०	१४०	६	४९	०	११	१०	२	२१८	३.४८
नोकरी/जागिर (निजी संस्था वा घर आदिमा)	३	४४	१२	१४४	०	२२	२५	५	२५५	४.०७
ज्याला मजदुरी (कृषि क्षेत्रमा)	११	३४८	२१७	२१३	१८३	६३	३८१	५३	१४६९	२३.४५
ज्याला मजदुरी (गैर कृषि क्षेत्रमा)	४	४९	९	३५	९	४	२९२	१७	४१९	६.६९
पेशागत काम	२	२५	६	२६	०	४	१	१	६५	१.०४
व्यापार व्यवसाय	८	३९	११३	१०८	६	२३	७	५	३०९	४.९३
स्वरोजगार	२	१	२	१०	१	०	४	२	२२	०.३५
घरेलु तथा साना उद्योग	०	३	०	४	०	३	१	२	१३	०.२१
आफ्नै उद्योगधन्दा	०	०	०	१	०	०	२	०	३	०.०५
ठेक्का पट्टा	०	२	०	२	०	०	४	१	९	०.१४
कृषि पेशा	८०१	२९४	३३९	१०२	४११	४९३	६	८११	३२५७	५१.९९
अन्य	१	७	३	४	१	३	१	२०	४०	०.६४
जम्मा	८३८	९९३	७१५	७४१	६१४	६९१	७४९	९२४	६२६५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६,२६५ घरपरिवार मध्ये कृषि पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका घरपरिवारको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात ३,२५७ (५१.९९ प्रतिशत) रहेको छ। दोस्रोमा ज्याला मजदुरी (कृषि क्षेत्रमा) मुख्य पेशा रहेको घरपरिवारको संख्य १,४६९ अर्थात २३.४५ प्रतिशत रहेको छ । तेस्रोमा ज्याला मजदुरी (गैर कृषि क्षेत्रमा) लाई मुख्य पेशा बनाएका घरपरिवारको संख्या ४१९ अर्थात ६.६९ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

४.१.३ घरायसी काममा दैनिक औषत खर्च गर्ने समयको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २३ : घरायसी काममा दैनिक औषत खर्च गर्ने समयको आधारमा १० वर्ष र सोभन्दा माथिको जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	१ घण्टा	२ - ३ घण्टा	४ - ६ घण्टा	७ - ८ घण्टा	९- १२ घण्टा	१२ घण्टाभन्दा बढी
१	३४४	५९४	६१७	६४७	३९७	६
२	२७४	५९९	१७०६	४६२	३८१	२१५
३	२८८	९७४	७५७	३०७	४२४	१४
४	२१८	८३५	७४१	३७५	३०४	८
५	३०५	४६२	५१४	२२२	६१०	५
६	१७२	२९१	१२२२	३१२	४०१	०
७	१५९	५९९	९३९	३२७	२३६	४७९
८	६६५	७५७	१४७१	९७	५७६	१९०
जम्मा	२४२५	५१११	७९६७	२७४९	३३२९	९१७
प्रतिशत	१०.७८	२२.७२	३५.४१	१२.२२	१४.८०	४.०८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल जनसंख्यामध्ये घरायसी काममा औषत रुपमा दैनिक खर्च गर्ने समयको आधार १० वर्ष र सो भन्दा माथिको जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा धेरै ४ देखि ६ घण्टा समय खर्च गर्ने जनसंख्या रहेको छ जनु ७,९६७ अर्थात ३५.४१ प्रतिशत हो । दोस्रोमा २ देखि ३ घण्टा समय दिने जनसंख्या ५,१११ अर्थात २२.७२ प्रतिशत रहेको छ । ७ देखि ८ घण्टा समय दिने जनसंख्या २,७४९ रहेको छ । १ घण्टा समय दिने जनसंख्या २,४२५ अर्थात १०.७८ रहेको छ । ९ देखि १२ घण्टा दैनिक घरायसी कामको लागि समय दिने जनसंख्या ३,३२९ अर्थात १४.८० प्रतिशत रहेको छ भने १२ घण्टाभन्दा बढी घरायसी काममा समय दिने जनसंख्या जम्मा ९१७ अर्थात ४.०८ प्रतिशत रहेको छ ।

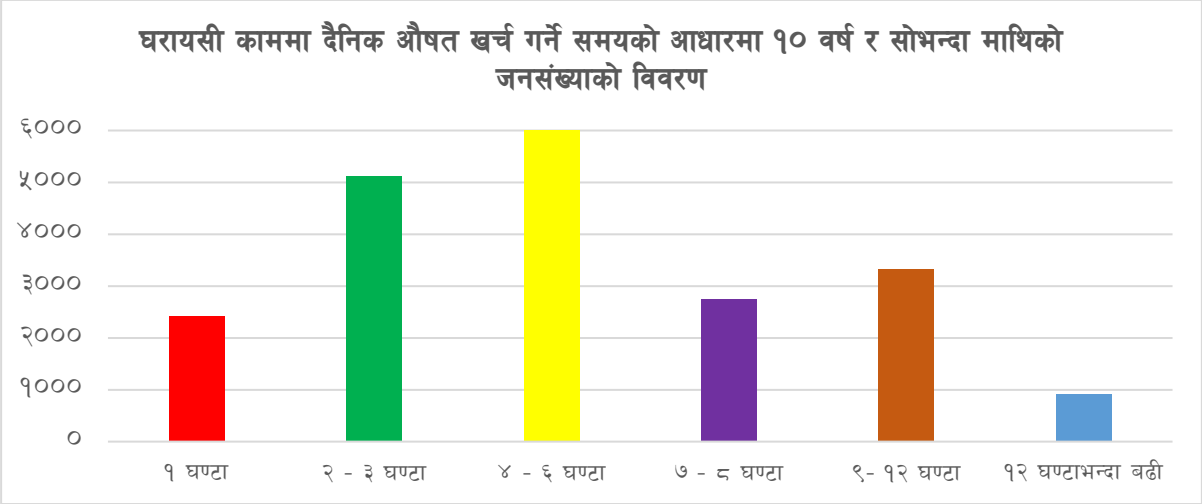

४.१.४ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात ६,२६५ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालनबाट, वैदेशिक विप्रेषणबाट र आन्तरिक विप्रेषणबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा २,४०३ घरपरिवारले दैनिक ज्यालादारीबाट आम्दानी भएको र तेस्रोमा १५६४ घरपरिवारले नोकरीबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन् । त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमशः पेन्सनबाट र व्यापार व्यवसायबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ । दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्रायः हुन्छ । जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन ।

तालिका नं. २४ : वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
कृषि/पशुपालन/माछापालन/गौरीपालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८३८	९९३	७१५	७४१	६१४	६९१	७४९	९२४	६२६५
	जम्मा आम्दानी	१९७९०००	९९०२०००	२६४००००	३१२७०००	२७१७०००	२५०९०००	६४५६०००	१२४०००	२९४५४०००
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	७	१३	४	७	९	५	८	५	५८
	जम्मा आम्दानी	५५९२०००	२१४८०००	७४४०००	५६४०००	११५२०००	७२००००	१८०००००	६७२०००	१३३९२०००
व्यापार व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	४३	१२०	१५९	१७१	२६	५६	७२	२७	६७४
	जम्मा आम्दानी	९३३६०००	४७४८४०००	१४९६०४०००	३९६९६०००	२४१२०००	१६४८८०००	२७३३६०००	५०८८०००	२९७४४४०००
नोकरी बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२१७	४३७	५५	२६०	३३	१५२	१४७	२६३	१५६४
	जम्मा आम्दानी	१६५४६८०००	१५६३८४०००	५५०८०००००	६९९०००००	१११२४०००	६८८५९६००	५६९५८०००	७३१२५६००	६५६८९९२००
पेन्सन बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	११२	२४१	१२०	११९	७९	१६५	१४३	१४७	११२६
	जम्मा आम्दानी	५६११२००	१४६९०४००	९९१३२००	५४०१२००	२८५६०००	१७८१७६००	७५८५२००	८५४०४००	७२४१५२००
घर तथा जग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१७	२५	३०	२३	३	१२	८	२	१२०
	जम्मा आम्दानी	२९०८८००	१८२१६००	६०९२४००	२९२२०००	३३६०००	१८३२४००	१०६२०००	४८०००	१७०२३२००
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२२	१२	३२	२६	५	४	५	२	१०८
	जम्मा आम्दानी	१४७५०४००	३९७२०००	११६०४०००	३९८४०००	१५९६०००	६६००००	४०८००००	२५२०००	४०८९८४००

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
याज तथा लाभांशबा वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१	४०	६	२१	१४	१४	५७	१	१५४
	जम्मा आम्दानी	३६०००	५०७००००	७४१६००	३०४८०००	१३२२४००	६०६००००	६०८४०००	२४०००	२२३८६०००
दैनिक ज्यालादारीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१६४	३५८	१०६	२०४	२५९	२१३	५४७	५५२	२४०३
	जम्मा आम्दानी	३३४१५२००	६८८५९६००	२६९५६८००	२९६५४४००	३६४२००००	३६४९६८००	१८०९१०८००	६७२३३६००	४७९९४७२००
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८३८	९९३	७१५	७४१	६१४	६९१	७४९	९२४	६२६५
	जम्मा आम्दानी	४११५७०००	११०१९६०००	५८९६००००	५५४४२०००	३१६८७०००	५६७५६०००	३८९९८०००	८०२८०००	४०१२२४०००
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८३८	९९३	७१५	७४१	६१४	६९१	७४९	९२४	६२६५
	जम्मा आम्दानी	६१२००००	५८५१०००	१५२३३०००	१०३५६०००	१३०६८०००	१५६४५०००	२३९१४०००	५६८०००	९०७५५०००
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२६	१६०	१८	६६	१४	६०	१६५	१०	५१९
	जम्मा आम्दानी	६९२४०००	१२३६१२००	१८६००००	८०६४०००	४३२०००	९३५५२००	१५५५४४००	७४६४००	५५२९७२००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

४.१.५ परिवारको औषत खर्चको विवरण

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरुपमा सबैभन्दा बढी चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा भएको खर्च उच्च रहेको छ। तत्पश्चात दोस्रोमा खाद्य वस्तुको खरिदमा खर्च, तेस्रोमा शिक्षामा र चौथोमा स्वास्थ्यको लागि खर्च गरेको पाइन्छ। चाडपर्व, सामाजिक संस्कारको खर्च पछि आधारभूत मानवीय आश्यकता मध्येको प्रमुख खाद्य क्षेत्रमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ। यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ। राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन। यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २५ : वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

खर्च शिर्षक		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
खाद्य वस्तुको खरिदमा खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
स्वास्थ्यको लागि खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
मनोरञ्जनमा खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

खर्च शिर्षक		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
अन्य खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	जम्मा खर्च	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

४.१.६ गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्याको विवरण

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७ मा गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६१ रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ । भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५,९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.१.७ वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

तालिका नं. २६ : वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

वडा नं.	० - ३ महिनासम्म पुग्ने	४ - ६ महिनासम्म पुग्ने	७ - ९ महिनासम्म पुग्ने	१० - ११ महिनासम्म	१२ महिनासम्म पुग्ने	उल्लेख नगरिएको	जम्मा घरधुरी संख्या
१	१९९	३१०	५८	३६	२३०	५	८३८
२	२६	१९६	४०	२३३	४९६	२	९९३
३	२०१	३००	१०८	१६	७४	१६	७१५
४	१४३	१०१	१२६	९८	२६८	५	७४१
५	१२	१४८	१२४	१२८	२००	२	६१४
६	९३	३०२	८५	४५	१६५	१	६९१
७	२९	६१	९६	४४९	११३	१	७४९
८	२८५	५७०	३४	१७	१५	३	९२४
जम्मा	९८८	१९८८	६७१	१०२२	१५६१	३५	६२६५
प्रतिशत	१५.७७	३१.७३	१०.७१	१६.३१	२४.९२	०.५६	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या १,५६१ अर्थात २४.९२ प्रतिशत घरपरिवार देखिन्छ । त्यसैगरी ३ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ९८८ अर्थात १५.७७ प्रतिशत रहेको छ । झण्डै एक चौथाइ जनसंख्याले वार्षिकरुपमा गर्ने अत्यन्त न्यून आम्दानीले बाह्रै महिना दु:ख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ । अर्कोतर्फ वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने ४,६६९ घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले यो अवस्थामा रहेको जनसंख्या चरम गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भइसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भइसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरीबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

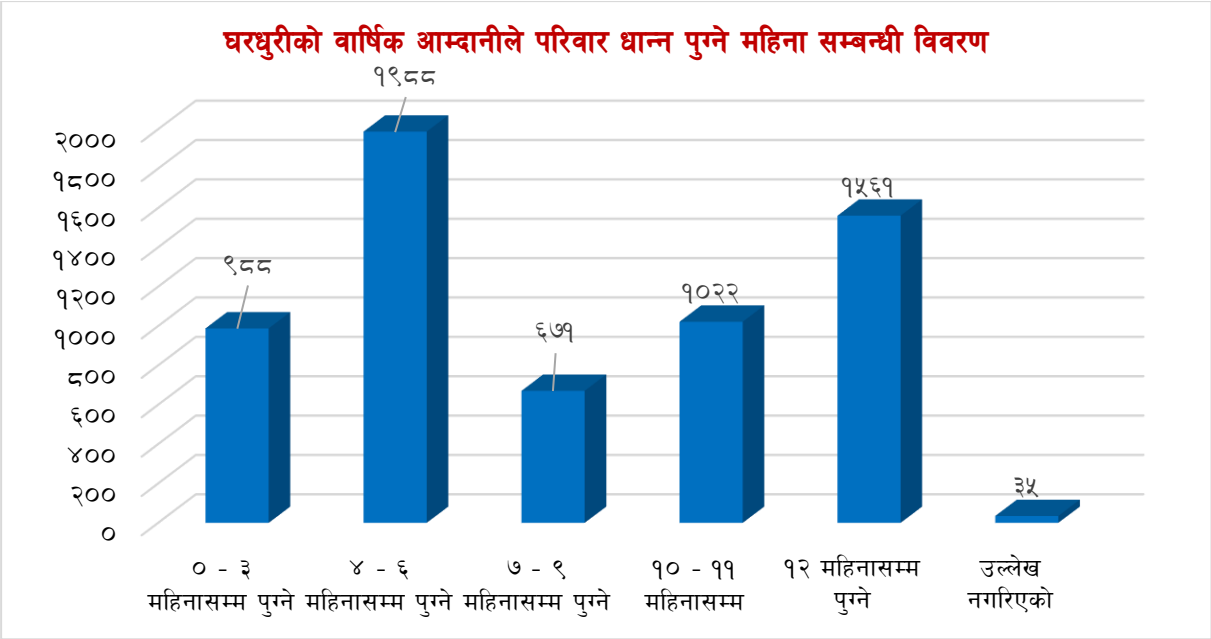

४.१.८ ऋण भएको घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. २७ : ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	ऋण भएका परिवारको		ऋण नभएको परिवारको		जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	४६२	५५.१३	३७६	४४.८७	८३८
२	६७३	६७.७७	३२०	३२.२३	९९३
३	२०९	२९.२३	५०६	७०.७७	७१५
४	२२२	२९.९६	५१९	७०.०४	७४१
५	२४१	३९.२५	३७३	६०.७५	६१४
६	२३४	३३.८६	४५७	६६.१४	६९१
७	१०१	१३.४८	६४८	८६.५२	७४९
८	७२५	७८.४६	१९९	२१.५४	९२४
जम्मा	२८६७	४५.७६	३३९८	५४.२४	६२६५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कूल ६२६५ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या २८६७ अर्थात ४५.७६ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या ३३९८ अर्थात ५४.२४ प्रतिशत रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

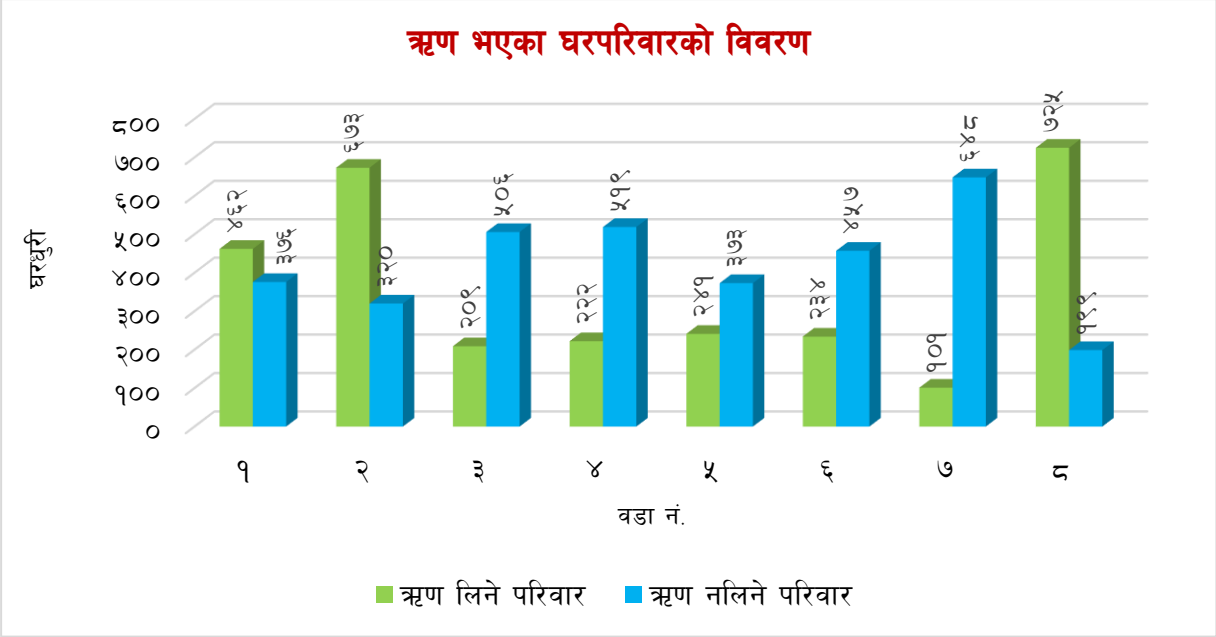

४.१.९ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण

तालिका नं. २८ : ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

ऋण लिनुको कारण	वडा नं.								जम्मा परिवार संख्या	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	३०	२५	८७	१२२	१९	२६	१६	१२	३३७	११.७५
कृषि व्यवसायको लागि	६३	८५	४३	१२	२२	५४	३९	१५	३३३	११.६१
घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्न	११५	३४	८२	४९	२२२	१२४	७९	३६	७४१	२५.८५
जन्म/मृत्यु/विवाह/ब्रतबन्धको लागि	४	०	३१	१३	१८	१६	१७	०	९९	३.४५
चाडपर्व मनाउन	२१	४	३९	११	१५	८	२२१	०	३१९	११.१३
औषधी उपचारको लागि	६४	११८	१०८	१९	५९	७०	२८२	२	७२२	२५.१८
शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	१४	१०८	५८	१	११	६२	१३४	०	३८८	१३.५३
घरायसी उपभोग गर्न	१५९	२५२	२३०	३३१	८८	२४६	५१२	१२९	१९४७	६७.९१
परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	१०	८	३७	३	३३	३३	१६	६	१४६	५.०९
अन्य प्रयोजनका लागि	११	०	१	०	०	५	३	१	२१	०.७३
जम्मा ऋणी	४६२	६७३	२०९	२२२	२४१	२३४	१०१	७२५	२८६७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

तपाईको परिवारले ऋण लिनुको कारण के थियो भनि बहुउत्तरको अपेक्षा सहित सोधिएको प्रश्नमा सबैभन्दा बढी घरायसी उपभोग गर्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १,९४७ अर्थात ६७.९१ प्रतिशत, दोस्रोमा घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ७४१ अर्थात २५.८५ प्रतिशत, तेस्रोमा

औषधि उपचारको लागि ऋण लिनेको संख्या ७२२ अर्थात २५.१८ प्रतिशत, चौथोमा शैक्षिक शुल्क तिर्न/शैक्षिक सामग्री किन्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ३८८ अर्थात १३.५३ प्रतिशत रहेका छन् । जन्म/मृत्यु/विवाह/ब्रतबन्धको लागि, परिवारको सदस्यलाई विदेश पठाउन र शैक्षिक शुल्क तिर्न तथा शैक्षिक सामग्री किन्नका लागि निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ । जसमध्ये ३.४५ प्रतिशत घरपरिवारले जन्म/मृत्यु/विवाह/ब्रतबन्धको लागि, ५.०९ प्रतिशत परिवारले परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन र १३.५३ प्रतिशत परिवारले शैक्षिक शुल्क तिर्न तथा शैक्षिक सामाग्री किन्न ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न जस्तै भवन निर्माण तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांश ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ । नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

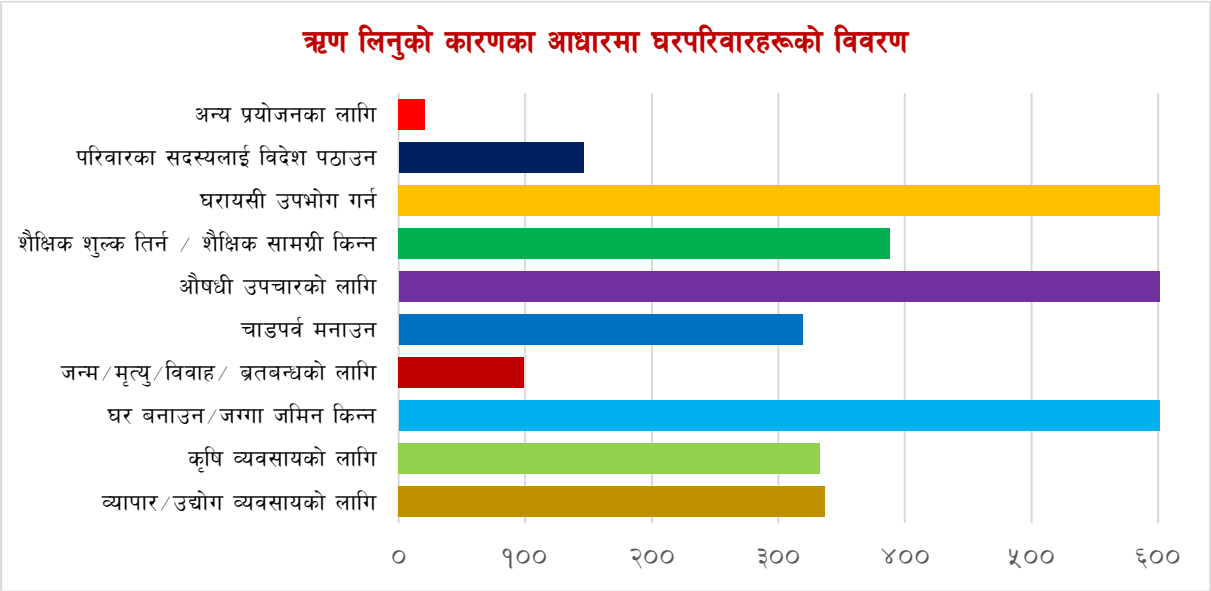

४.१.१० ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २९ : ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिबाट ऋण लिने परिवार संख्या	बैंकबाट ऋण लिने परिवार संख्या	सहकारीबाट ऋण लिने परिवार संख्या	अन्य वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिने परिवार संख्या	अन्य श्रोतबाट ऋण लिने परिवार संख्या	जम्मा ऋणी परिवार संख्या
१	१४०	१०४	६९	१२१	३	४६२
२	२७९	३३	१३	३०	१	६७३
३	४०५	१८९	१२६	८७	२	२०९
४	४७८	१३८	५७	१३	०	२२२
५	३६२	६	११	३	०	२४१
६	३४९	६९	१२१	६९	७	२३४

वडा नं.	व्यक्तिबाट ऋण लिने परिवार संख्या	बैंकबाट ऋण लिने परिवार संख्या	सहकारीबाट ऋण लिने परिवार संख्या	अन्य वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिने परिवार संख्या	अन्य श्रोतबाट ऋण लिने परिवार संख्या	जम्मा ऋणी परिवार संख्या
७	६२८	१७	९९	४१	५	१०१
८	१४६	१४	११४	०	०	७२५
जम्मा	२७८७	५७०	६१०	३६४	१८	२८६७
प्रतिशत	९७.२१	१९.८८	२१.२८	१२.७०	०.६३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा ऋण लिएका कूल घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै ९७.२१ प्रतिशत परिवारले व्यक्तिबाट ऋण लिएको, २१.२८ प्रतिशत परिवारले सहकारीबाट ऋण लिएको, १९.८८ प्रतिशत परिवारले बैंकबाट ऋण लिएको र १२.७० प्रतिशत परिवारले अन्य वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ। गाउँपालिकामा कतिपय परिवारले एकभन्दा बढी स्रोतबाट ऋण लिएको देखिन्छ । धेरै घरपरिवारले व्यक्तिबाट समेत ऋण लिएको यथार्थले के स्पष्ट गर्दछ भने नागरिकहरूको बैङ्क तथा ठूला वित्तिय संस्थाको पूर्ण पहुँच नरहेको हो कि भन्ने बुझाउँछ । अर्कोतर्फ बैङ्कबाट कर्जा लिँदा धितो तथा अन्य प्रशासनिक झन्झट हुने भएकोले चर्को व्याजको मारमा परेतापनि विना धितो व्यक्तिसँग ऋण लिन सहज हुने भएकोले साधारणतय मानिसहरू यसतर्फ बढी आर्कषित देखिन्छन् । यसले थप आर्थिक भार पर्न गई नागरिकलाई गरीबीमा धकेल्न बाध्य पार्दछ । हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकार रहेको गाउँपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच वृद्धिहुने अपेक्षागर्न सकिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

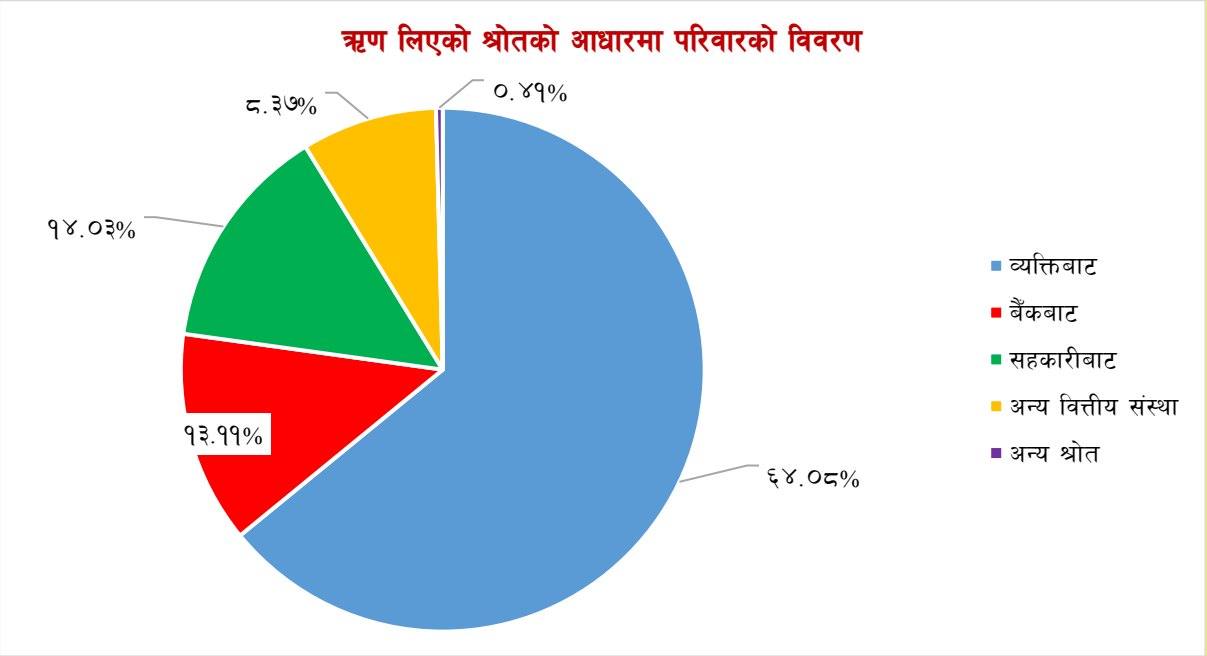

४.१.११ तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ३० : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएका	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम नलिएका	जम्मा
१	११२	२४९३	२६०५

वडा	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएका	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम नलिएका	जम्मा
२	३२३	३३१४	३६३७
३	८८	२६७६	२७६४
४	११०	२३७१	२४८१
५	८२	२०३६	२११८
६	१२६	२२७२	२३९८
७	१८६	२५५३	२७३९
८	१९	३७३७	३७५६
जम्मा	१०४६	२१४५२	२२४९८
प्रतिशत	४.६५	९५.३५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका २२,४९८ जनसंख्यालाई के तपाईले कुनै औपचारिक वा अनौपचारिक तालिम लिनुभएको छ भनी सोधिएको प्रश्नमा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएको छ भन्नेको संख्या १,०४६ अर्थात ४.६५ प्रतिशत र औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएको छैन भन्नेको संख्या २१,४५२ अर्थात ९५.३५ प्रतिशत देखिन्छ। गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गर्दा र रोजगार तथा पेशालाई उन्नत, प्रविधियुक्त र बढी उत्पादन मूखी बनाउन मानव संसाधन विकासको मूल आधार भनेको शिक्षा र तालिम नै हो। गाउँपालिकाका ९५.३५ प्रतिशत जनसंख्या कुनैपनि प्रकारको तालिम वा सिप विहिन हुनु भनेको मानव संशाधन विकासको अत्यन्त गम्भीर अवस्था भएकोले सीप विकास तथा तालिमका माध्यमबाट मानव संशाधन विकासमा उल्लेख्य फड्को मार्न सके मात्र कार्यक्षमता विकास मार्फत वृहद विकासमा अघि बढ्न सकिन्छ। यसतर्फ सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

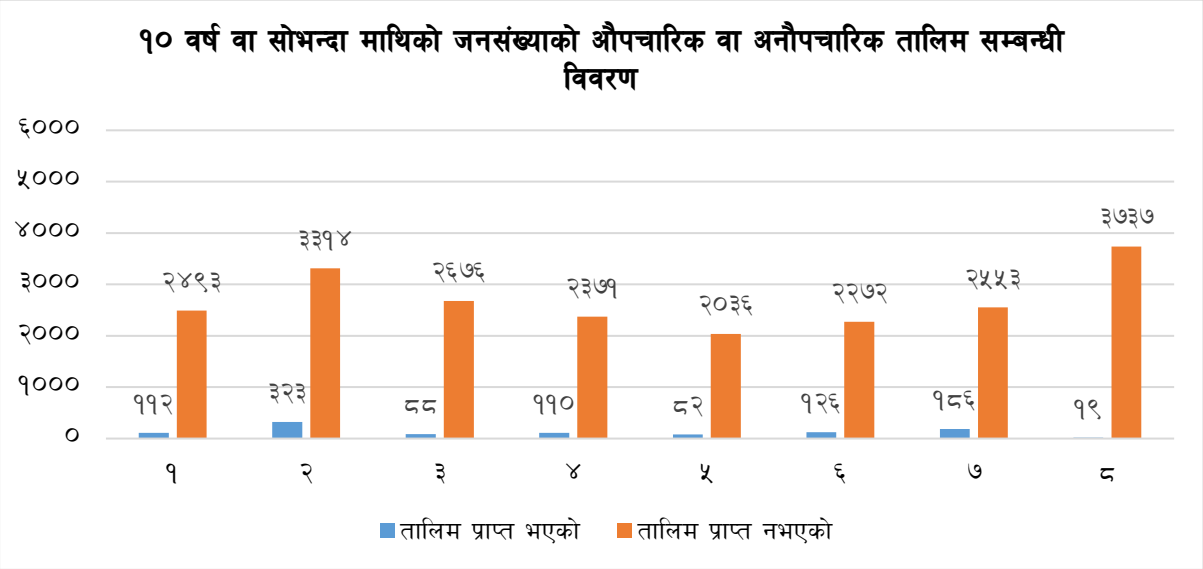

४.१.१२ मुख्य शिप वा क्षमताको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ३१ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	२९	७१	१८	२७	१२	५६	१५	७	२३५	२२.४७
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	६	४८	९	२८	९	४	९०	०	१९४	१८.५५
पोशाक बनाउने / सिउने	२१	२९	८	४	२६	११	१८	०	११७	११.१९
सवारी चालक सम्बन्धी	८	३८	१२	१०	८	२	२२	०	१००	९.५६
अन्य	११	१३	२	४	४	१७	३	३	५७	५.४५
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	१५	२२	२	२	१	१०	१	४	५७	५.४५
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	३	११	८	२	६	५	१	४	४०	३.८२
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	०	१४	१	३	१	०	२०	०	३९	३.७३
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	७	४	१	२	८	२	३	०	२७	२.५८
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	१	७	२	११	१	१	३	०	२६	२.४९
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	२	१६	४	१	१	१	०	०	२५	२.३९
बिजुली जडान सम्बन्धी	३	३	१	६	१	३	३	०	२०	१.९१
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	०	१२	०	०	२	२	०	०	१६	१.५३
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक	०	४	५	०	१	४	१	०	१५	१.४३
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी / शारीरिक सुगठन	१	९	०	१	०	३	०	०	१४	१.३४
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	१	२	३	५	०	०	०	०	११	१.०५
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी	२	१	३	०	०	२	१	१	१०	०.९६
प्लम्बिङ सम्बन्धी	०	४	०	१	०	२	२	०	९	०.८६
गरगहना बनाउने / मर्मत गर्ने	०	१	२	२	१	०	२	०	८	०.७६
हस्तकला / चित्रकला सम्बन्धी	१	२	३	०	०	१	१	०	८	०.७६
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	०	४	२	१	०	०	०	०	७	०.६७
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी सम्बन्धी	०	५	१	०	०	०	०	०	६	०.५७
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी	१	१	१	०	०	०	०	०	३	०.२९
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०.१०
केश सजावट / श्रृंगार सम्बन्धी	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०.१०
जम्मा	११२	३२३	८८	११०	८२	१२६	१८६	१९	१०४६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या मध्ये जम्मा १,०४६ जनामा कुनै न कुनै किसिमको विशेष सीप वा दक्षता भएको देखिन्छ । यी मध्ये सबैभन्दा बढी शिक्षण सिकाइ सम्बन्धी दक्षता भएकाहरूको संख्या २३५

अर्थात् २२.४७ प्रतिशत, दोस्रोमा सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी दक्षता भएकाहरूको संख्या १९४ अर्थात् १८.५५ प्रतिशत रहेको छ। तेस्रोमा पोशाक बनाउने/सिउन सिम्बन्धी सीप भएकाहरूको जनसंख्या ११७ जना अर्थात् ११.१९ प्रतिशत रहेका छन्। यी बाहेक जुत्ता, चप्पल बनाउने, छपाइ सम्बन्धी, प्लम्बिङ सम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङ सम्बन्धी डिजाइन गर्नेको संख्या नगण्य रहेको छ। समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएतापनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निमार्णमा सहयोग पुग्नुका सबै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ। यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ। गाउँपालिकामा अधिकांश जनसंख्या अदक्ष वा अर्धदक्ष हुनाले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१.१३ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ। सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ। यसरी गाउँपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपूर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ।

४.१.१४ आयात तथा निर्यातको अवस्था

गाउँपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ। आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ। गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ।

गाउँपालिकाबाट ढुङ्गा, गिटी, बालुवा, तथा सिमित मात्रामा खाद्यान्न, तरकारी तथा सुन्तला लगायतका फलफूल निर्यात गर्न सकिने अवस्था छ भने अतिरिक्त खाद्य सामाग्री लत्ता कपडा, घरायसी विद्युतीय उपकरण, निर्माण सामाग्रीहरू, शिक्षण सामाग्री, स्वास्स्थ्य औषधी तथा उपकरण जस्ता वस्तुहरूको आयात हुने गरेको छ। निर्यातभन्दा आयात बढी हुनुले गाउँपालिकाको व्यापार घाटा स्पष्ट अनुमान गर्न सकिन्छ। यद्यपि यकिन तथ्याङ्कका लागि भने गाउँपालिकाले विशेष पहलकदमी लिन जरुरी छ।

४.१.१५ बैदेशिक रोजगारमा गएकाहरुको विवरण

तालिका नं. ३२ : वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरुको विवरण

वडा नं.	एसियाली राष्ट्र	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	जम्मा
१	६६१	०	०	१	२	६६४
२	३६४	०	४	०	०	३६८

वडा नं.	एसियाली राष्ट्र	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	जम्मा
३	२१७	१	२	०	२	२२२
४	२२६	१	०	०	०	२२७
५	२३२	१	०	०	०	२३३
६	३५३	१	१	०	१	३५६
७	१९२	१	०	०	०	१९३
८	३२९	०	०	०	०	३२९
जम्मा	२५७४	५	७	१	५	२५९२
प्रतिशत	९९.३१	०.१९	०.२७	०.०४	०.१९	१००

गाउँपालिकामा रहेका कुल ४,९०५ अनुपस्थित जनसंख्यामध्ये २,५९२ जना वैदेशिक रोजगारको लागि विभिन्न मुलुकमा गएको तथ्याङ्कमा देखिन्छ। जसमध्ये सबैभन्दा धेरै एसियाली राष्ट्र गएकाको संख्या २५७४ अर्थात ९९.३१ प्रतिशत रहेको छ। यूरोपेली राष्ट्र गएको ५ अर्थात ०.१९ प्रतिशत रहेको छ। उत्तर अमेरिकी राष्ट्र गएकाको संख्या ७ अर्थात ०.२७ प्रतिशत रहेको छ। दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र गएको संख्या १ अर्थात ०.०४ प्रतिशत रहेको छ भने अफ्रिकन राष्ट्र गएको संख्या ५ अर्थात ०.१९ प्रतिशत रहेको छ।

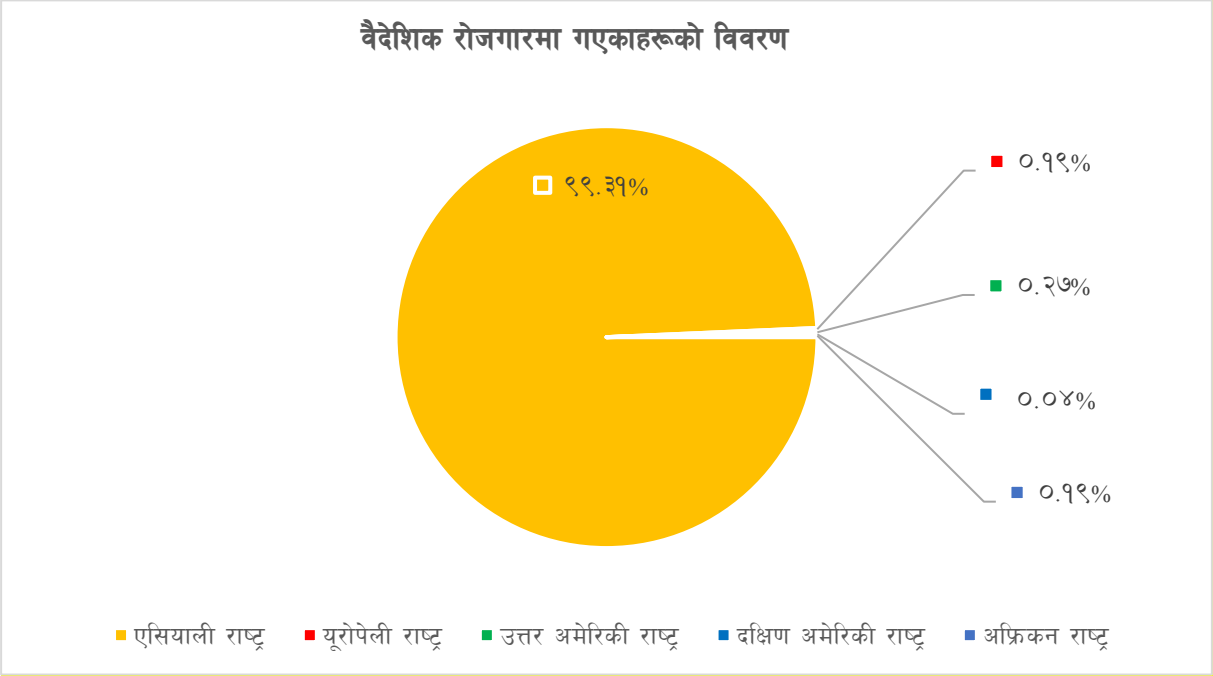

४.१.१६ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ। अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भए तापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ। अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा

आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेरिँदै आएको छ ।

तालिका नं. ३३ : भू-स्वामित्वको वडागत विवरण

वडा	भूमि विहिन परिवार		भूमि हुने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	१२०	१२.५८	८३४	८७.४२	९५४
२	७६	७.२०	९८०	९२.८०	१०५६
३	२७१	२७.६८	७०८	७२.३२	९७९
४	१९१	२०.५८	७३७	७९.४२	९२८
५	२५	३.९१	६१४	९६.०९	६३९
६	१२५	१५.३४	६९०	८४.६६	८१५
७	१०६	१२.४०	७४९	८७.६०	८५५
८	८४	८.३३	९२४	९१.६७	१००८
जम्मा	९९८	१३.८	६२३६	८६.२०	७२३४

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, सुनिलस्मृति, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल परिवार मध्ये ९९८ अर्थात १३.८ प्रतिशत परिवार भूमि विहिन रहेका छन् भने ६२३६ अर्थात ८६.२० प्रतिशत परिवारको आफ्नो भूमि रहेको तथ्याङ्कले देखाउछ । वडा अनुसार वडा नं ३ मा सबैभन्दा धेरै अर्थात २७१ (२७.६८%) भूमि विहिन परिवार रहेको देखिन्छ । यस्तै सबैभन्दा कम अर्थात २५ भूमि विहिन परिवार वडा नं.५ मा रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.२ कृषि

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भईसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणालीमा सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.२.१ कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण

(क) खाद्यान्न बाली

गाउँमा उत्पादन हुने मूख्य खाद्यान्न बालिहरूमा धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा मास, सिमी, मसुरो, केराउ, अडहर (रहर), भटमास, गहत, मस्याङ, बोडी आदि उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, सर्स्युं, फिलुङ्गे आदि उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती बन्दा, काउली, सिमी, बोडी, फर्सी, स्कुस, साग, बैगुन, बरेला, चिचिण्डा, कुभिण्डा, आलु, तितेकरेला, घ्युकरेली, प्याज, टमाटर लगायत प्रमुख तरकारी बाली

हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। यस्तै फलफुलमा आँप, मेवा, आरु, नासपाति, कटहर, सुन्तला, कागती, लिची, अम्बा, केरा, आरुबखडा, अनार, चुत्रो, कालीगेडी, किमो, स्याउ, अंगुर, हलुवावेद, उखु आदिको उत्पादन हुन्छ। गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ३४ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

१	खाद्यान्न बाली	नगदे वाली	मसला वाली,	तेलहनवाली	दलहनवाली
	धान, मकै, गहुँ, फापर, कोदो	आलु, तरकारी, सुन्तला,	बेसार, लसुन, खुर्सानी, धनिया, सौंप, जिरा, मेथी, अदुवा, सम्फो, प्याज, ज्वानो,	तोरी, सर्स्यू	मास, गहत, भटमास, बोडी, सिमि, मसुरो
२	तरकारी वाली	फलफूल	अन्य		
	आलु, काउली, लौका, फर्सी, वन्दा, मुला, लसुन, प्याज, साग आदि	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, अनार, उखु, अम्बा, आरुबखडा, आरु, कागती	च्याउ खेती		

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँपालिका, २०७७

(ख) हिउँदे बाली

- गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा गहुँ, जौ, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला, आलु आदि छन्।

(ग) वर्षे बाली

- गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, आरु, नासपाति, रुखकटर आदि छन्।

४.२.२ कृषि उत्पादनमा आवद्ध घरपरिवारको विवरण

कृषि पेशामा आवद्ध कुल घरपरिवारको संख्या ५,३०५ अर्थात् ८४.६८ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या ९६० अर्थात् १५.३२ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू ८१५ (८८.२० प्रतिशत) वडा नं. ८ मा र कम घरपरिवारहरू ४६५ (६५.०३ प्रतिशत) वडा नं. ३ मा रहेका छन्। यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३५ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको		कृषिमा आवद्ध नभएको		जम्मा
	परिवार संख्या	प्रतिशत	परिवार संख्या	प्रतिशत	
१	८०६	९६.१८%	३२	३.८२%	८३८
२	७९३	७९.८६%	२००	२०.१४%	९९३
३	४६५	६५.०३%	२५०	३४.९७%	७१५
४	४७६	६४.२४%	२६५	३५.७६%	७४१
५	५७५	९३.६५%	३९	६.३५%	६१४
६	६६०	९५.५१%	३१	४.४९%	६९१

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको		कृषिमा आवद्ध नभएको		जम्मा
	परिवार संख्या	प्रतिशत	परिवार संख्या	प्रतिशत	
७	७१५	९५.४६%	३४	४.५४%	७४९
८	८१५	८८.२०%	१०९	११.८०%	९२४
जम्मा	५३०५	८४.६८%	९६०	१५.३२%	६२६५

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

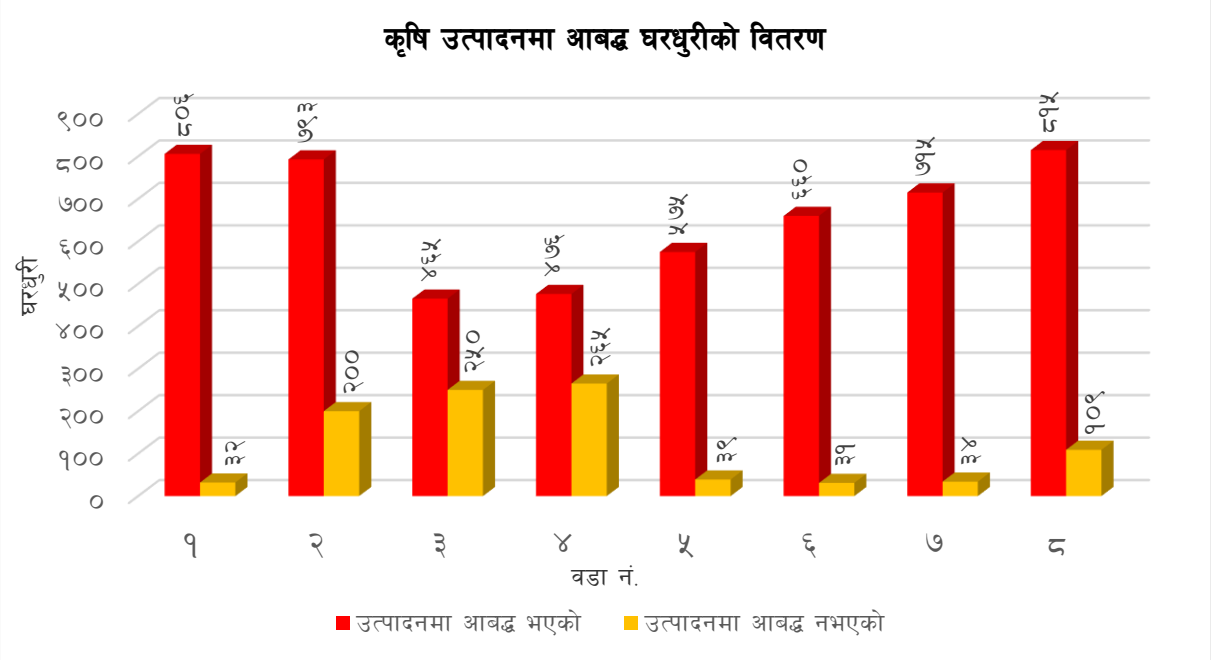

४.२.३ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले गर्दा जलवायुमा ठुलो विविधता रहेको छ। माटोको बनावट समेत स्थान पिच्छे फरक-फरक रहेको छ। तसर्थ एक प्रकारको जलवायु र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायु र माटोमा हुँदैन र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ। यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूमा सघनरुपमा जलवायु उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ। यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले आवश्यकता र संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ। यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो। कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ। कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ। तराई, पहाडी र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ। राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ।

गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदेबाली, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन जस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा रहेका पकेट क्षेत्रको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ३६ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र. सं.	कृषि/पशु पंक्षी पकेट क्षेत्रको विवरण	ठेगाना
१	सुन्तला पकेट क्षेत्र	वडा नं ७, खोर्वाङ बाहुन टोल
२	टिमुर पकेट क्षेत्र	वडा नं. ७, लेक

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.२.४ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ३७ : कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
अन्न बाली	उत्पादन भएको	७९२	७९०	४६३	४७५	५६८	६५८	७१२	८०२	५२६०
	उत्पादन नभएको	१४	३	२	१	७	२	३	१३	४५
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
दाल बाली	उत्पादन भएको	३६	२८९	१३१	१५७	१०१	२८१	५३१	१९०	१७१६
	उत्पादन नभएको	७७०	५०४	३३४	३१९	४७४	३७९	१८४	६२५	३५८९
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
तेल बाली	उत्पादन भएको	१६२	१४९	५२	५३	५६	१८४	३१६	१४	९८६
	उत्पादन नभएको	६४४	६४४	४१३	४२३	५१९	४७६	३९९	८०१	४३१९
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
तरबारी बाली	उत्पादन भएको	१३८	२७५	२९०	२१५	३०९	३२९	४७७	४०	२०७३
	उत्पादन नभएको	६६८	५१८	१७५	२६१	२६६	३३१	२३८	७७५	३२३२
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
मसला बाली	उत्पादन भएको	१५०	२१२	७४	५४	१२९	२३२	४४१	६०	१३५२
	उत्पादन नभएको	६५६	५८१	३९१	४२२	४४६	४२८	२७४	७५५	३९५३
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	१०२	३१	११५	६	२८	१६९	३२३	४	७७८
	उत्पादन नभएको	७०४	७६२	३५०	४७०	५४७	४९१	३९२	८११	४५२७
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	७	२	११	०	०	४६	२१९	०	२८५
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	७	२	११	०	०	४६	२१९	०	२८५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

यस गाउँपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ५,२६० घर परिवारले अन्नबाली, १,७१६ घर परिवारले दलहनबाली, ९८६ घर परिवारले तेलहन बाली, २०७३ घर परिवारले तरकारीबाली, १३५२ घर परिवारले मसलाबाली, ७७८ घरपरिवारले फलफूल र बाँकिले अन्य बाली लगाउने गरेका छन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ । फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सके मात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यवसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, विउविजनमा सहुलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । कृषि सम्बन्धी थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

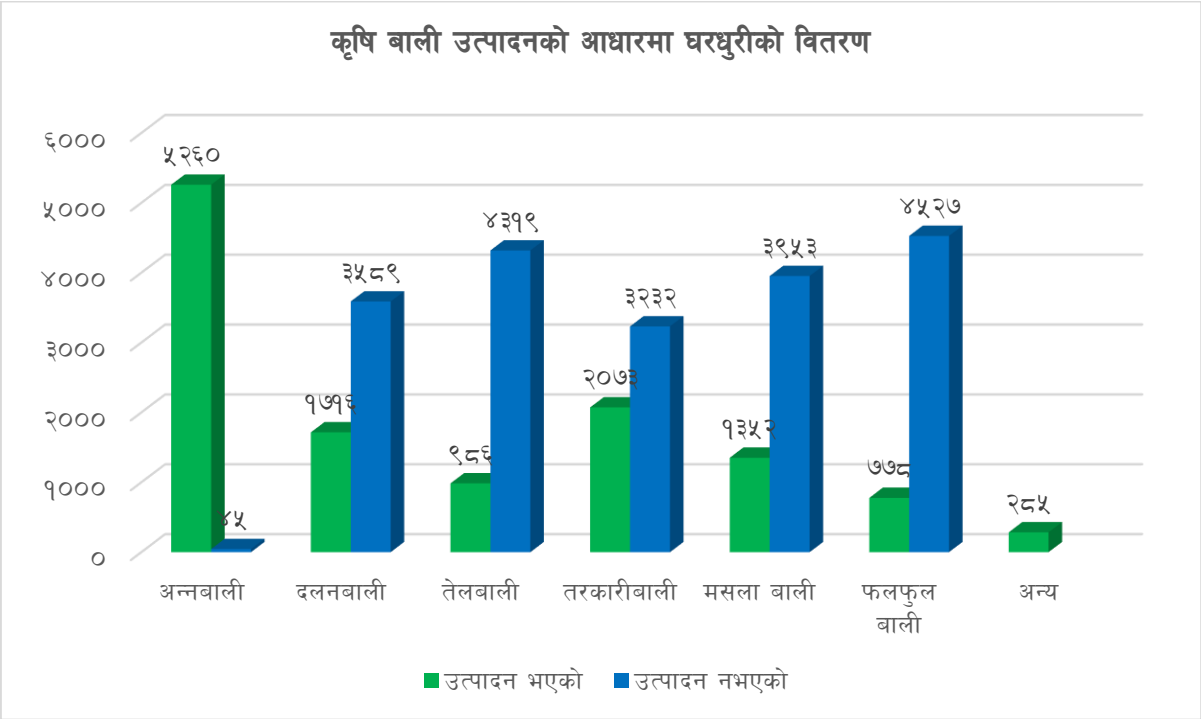

४.२.५ कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ३८ : कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
अन्न उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	११	५२	३	९	२५	२३	०	१	१२४
	बिक्री नभएको	७९५	७४१	४६२	४६७	५५०	६३७	७१५	८१४	५१८१
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
दलहन बिक्री	बिक्री भएको	०	३५	२	०	१५	२	४	०	५८
	बिक्री नभएको	८०६	७५८	४६३	४७६	५६०	६५८	७११	८१५	५२४७

बाली समूह		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
तेलहन बिक्री	बिक्री भएको	०	१	१	०	०	०	०	०	२
	बिक्री नभएको	८०६	७९२	४६४	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०३
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
तरकारी बिक्री	बिक्री भएको	१५	२८	६	१३	१८	८	१३	०	१०१
	बिक्री नभएको	७९१	७६५	४५९	४६३	५५७	६५२	७०२	८१५	५२०४
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
मसला बिक्री	बिक्री भएको	३६	९	१२	६	९	१४	६३	२	१५१
	बिक्री नभएको	७७०	७८४	४५३	४७०	५६६	६४६	६५२	८१३	५१५४
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
फलफूल बिक्री	बिक्री भएको	९	६	४	२	२	१५	५९	०	९७
	बिक्री नभएको	७९७	७८७	४६१	४७४	५७३	६४५	६५६	८१५	५२०८
	जम्मा	८०६	७९३	४६५	४७६	५७५	६६०	७१५	८१५	५३०५
अन्य कृषि उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	०	१	१	०	०	१	७	०	१०
	बिक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	०	१	१	०	०	१	७	०	१०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या १२४ घरपरिवार रहेको छ भने ५१८१ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसका कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने ५३०५ मध्ये जम्मा ५८ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने २ घरपरिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन। तरकारी बालीको खेती गर्ने घरपरिवारहरूमध्ये १०१ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये १५१, फलफूल बाली ९७ र अन्य बाली १० घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

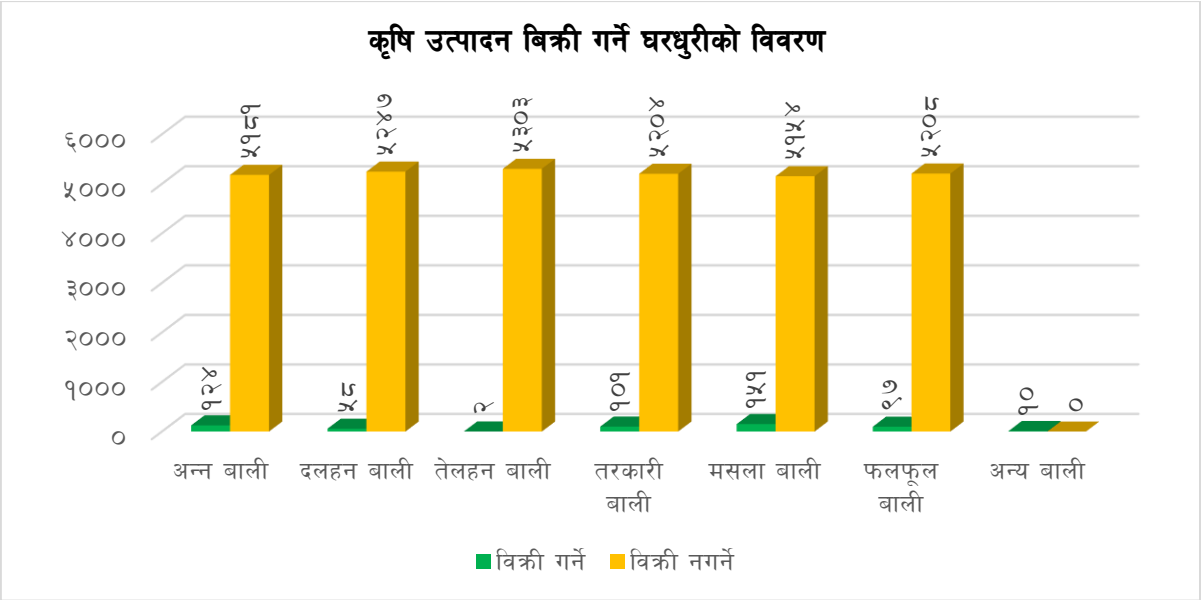

४.२.६ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ३९ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	गवारो, पात बेरुवा, पात कटुवा, हरियो फडके, खैरो फड्के, स्किपर, पतेरो, मिलिवग, निमाटोड, ढुङ्गे, फट्याङ्ग्रा	मरुवा, डढुवा, खैरो, थोप्ले, सिथ ब्लाइट, खैरे रोग
२	गहुँ	कटवर्म, वायरवर्म, लाही	कालो पोके, सिन्दुरे, खैरा
३	मकै	खुम्रे, फेद वटुवा, गवारो, फट्याङ्ग्रा, लाही	डाठ कुहिने, घोगा कुहिने, कालोपोके
४	आलु	लाही, फेद कटुवा, खुम्रे, रातो कमिला, धमिरा, आलुको पुतली	लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने रोग, खोस्टे रोग, डढुवा
५	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाही, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुम्रे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
६	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्राक्नोजा, सेतो ढुसी, डाईव्याक, आँपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू
७	केरा खेती	केराको स्किपर, थाम र गानोका गवारा तथा घुनहरू, खपटे	जरा कुहिने रोग, ओईलाउने रोग, गुवो कुहिने, डढुवा, बन्चिटप

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.२.७ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ४० : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टूटायप्सूलूटा, सेतो झिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडूवा– अगाटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, ढोवाको क्याइरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलु	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढूवा, मोजाइफ खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
८.	सुन्तला	पतेरो, लाही, फ्रूट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फूट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि ।

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.३ पशु विकास

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाख्रा, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन् । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भईरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा कृषि सेवाको पुरकको रुपमा पशुपालन व्यवसाय रहेको देखिन्छ यस्तै सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा पनि विभिन्न व्यवसायिक तथा सामान्य पशुपालन हुने गरेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा पशुपालन व्यवसायलाई अझ व्यवस्थित बनाउन सके अर्थतन्त्रमा विकास हुने देखिन्छ ।

४.३.१ पशुपंक्षी पालनसम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा कूल पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमा ४२.३१ प्रतिशत कुखुरा, ३३.४९ प्रतिशत भेडा/बाख्रा/च्याङ्ग्रा, १२.८८ प्रतिशत गाई/गोरु, ९.८१ प्रतिशत भैंसी/राँखा पाल्ने गरेका छन् । गाई र भैंसीको तुलनामा उल्लेख्य संख्यामा भेडा/बाख्रा र कुखुरा पाल्ने गरेको कारण तुलनात्मक रुपमा भेडा/बाख्रा र कुखुरा पाल्न सहज हुने र मासु बिक्रीबाट आम्दानी समेत राम्रो हुने भएकोले हो । यद्यपी भेडा/बाख्राको समेत व्यवसायिक उत्पादन भने हुन सकेको छैन । त्यसैगरी गाउँपालिकामा सुङ्गुर/बंगुर पालेका छन् । अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा कुखुरा पाल्न सहज हुने र स्थानीय जातका कुखुराबाट राम्रो आम्दानी हुने भएकोले प्राय ग्रामीण क्षेत्रका सबैजसो घरपरिवारले कुखुराको पालन गरेको पाइन्छ । धेरै परिवारले गाई/गोरु तथा बाख्रा साथै ४२.३१ प्रतिशत परिवारले कुखुरा पालेको भए पनि व्यवसायिकरुपमा पाल्नेहरूको संख्या भने न्युन छ । यसले गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिमा ठोस टेवा पुऱ्याउन सक्दैन । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४१ : पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा.नं	गाई/गोरू संख्या	भैंसी/राँगा संख्या	बाख्रा पाल्ने संख्या	बंगुर/सुंगुर संख्या	याक/नाक/चौरी संख्या	घोडी/खच्चर/गधा संख्या	अन्य पशु संख्या	कुखुरा संख्या	हाँस संख्या	अन्य पन्छी संख्या	जम्मा
१	७०१	२९४	३६१२	६४	८	१३	३९	३६७७	३९	१२	८४५९
२	१२०८	४५०	४२५४	२५	१६	८	७६	४०१६	७	२४	१००८४
३	६८०	३५८	१९७८	१२		१३	८	१८७४	१६	४३	४९८२
४	८१३	४१९	२१८८	५	८		३	३१००	३६		६५७२
५	१३५१	३२७२	२८५३	१४	१६	२७	५	२४०६	२९	२	९९७५
६	८९२	५६३	२८३४	१२		८	१२	३४४७	४२	८	७८१८
७	१६७१	७२१	३१९६	३१	२३	३१	३४	५३४२	२	३६	११०८७
८	१६७२	७६९	२४६०	४३	४०	५६	४०	५६६७	४९	१६	१०८१२
जम्मा	८९८८	६८४६	२३३७५	२०६	१११	१५६	२१७	२९५२९	२२०	१४१	६९७८९
प्रतिशत	१२.८८	९.८१	३३.४९	०.३०	०.१६	०.२२	०.३१	४२.३१	०.३२	०.२०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

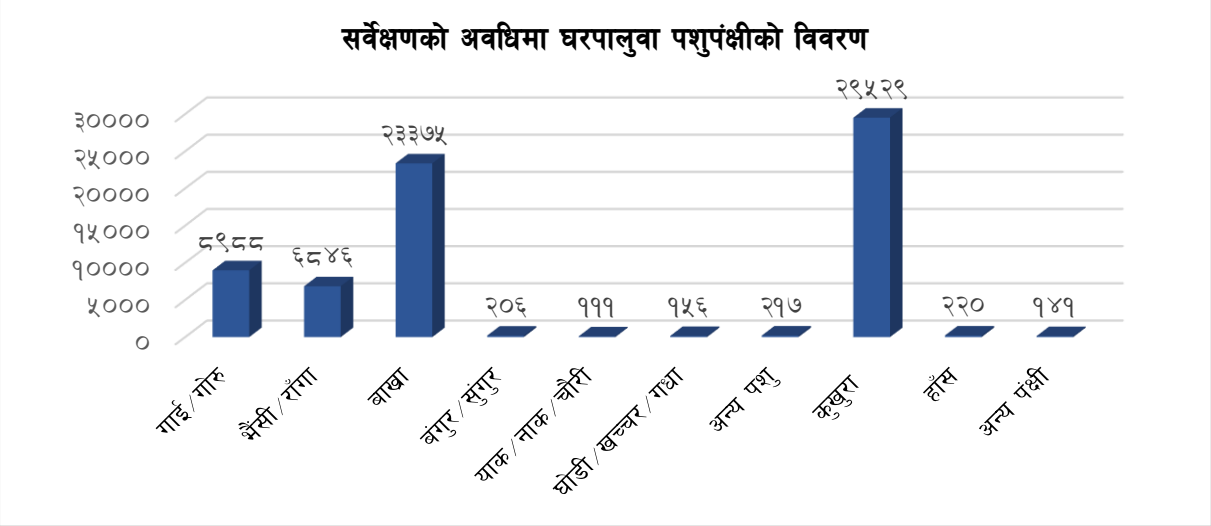

४.३.२ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ४२ : पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

विक्री भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण		वडा								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
गाई/गोरु	बिक्री गर्ने परिवार	११	९	४	४	८	२०	६	१४	७६
	बिक्री संख्या	१६	१४	६	८	१४	४४	९	२४	१३५
भैंसी/राँगा	बिक्री गर्ने परिवार	६	१३	१४	१८	१७	२५	९	८	११०
	बिक्री संख्या	६	३३	२४	१५०३४	३९	८०३७	१२	१३	२३१९८

विक्री भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण		वडा								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	बिक्री गर्ने परिवार	८१	७२	३६	६१	६९	६४	१७	१५	४१५
	बिक्री संख्या	२३२१२	२०१९४	११०८१	२२१	१४२	२१६	५८	६४	५५१८८
बंगुर/सुंगुर	बिक्री गर्ने परिवार	३	३	०	२	२	०	५	४	१९
	बिक्री संख्या	२७	१८०१६		७	२		२५	२९	१८१०६
याक/नाक/चौंरी	बिक्री गर्ने परिवार	०	१	०	०	१	२	२	९	१५
	बिक्री संख्या		८			८	११	१६	५९	१०२
घोडा/खच्चर/गधा	बिक्री गर्ने परिवार	१	०	०	०	०	१	२	४	८
	बिक्री संख्या	८					८	१६	२९	६१
अन्य पशु	बिक्री गर्ने परिवार	१	३	०	१	१	१	१	५	१३
	बिक्री संख्या	८	३१		८	७	१०	७	३७	१०८
कुखुरा	बिक्री गर्ने परिवार	२७	४५	२४	४२	२१	५४	११	१३	२३७
	बिक्री संख्या	१९७	३६०	८३	१४९४	२४८	१०८३	३१६	२६२४	६४०५
हाँस	बिक्री गर्ने परिवार	३	१	२	१	०	२	०	५	१४
	बिक्री संख्या	११	८	१०	२८		९		४०	१०६
अन्य पन्छी	बिक्री गर्ने परिवार	१	४	१	१	०	१	१	६	१५
	बिक्री संख्या	५००	२९	२	८		७	८	४८	६०२

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा कुल पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ७६ घरपरिवारले बितेका १२ महिनाभित्र १३५ वटा गाई/गोरु बिक्री गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी ११० घरपरिवारले २३,१९८ वटा भैंसी/राँगा, ४१५ घरपरिवारले ५५,१८८ वटा भेडा/बाखा, १९ घरपरिवारले १८,१०६ वटा बंगुर/सुंगुर, १५ घरपरिवारले १०२ वटा याक/नाक/चौरी, ८ घरपरिवारले ६१ वटा घोडा/खच्चर/गधा, १३ घरपरिवारले १०८ वटा अन्य चौपाया, २३७ घरपरिवारले ६,४०५ वटा कुखुरा, १४ घरपरिवारले १०६, र १५ घरपरिवारले ६०२ वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पाल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान, बजारको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा यस गाउँपालिकामा भेडा/बाखा र हाँस/कुखुराको पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो। यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपंक्षीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यवसायिक

उत्पादन भएको देखिँदैन । यसले निर्वाहमूखी पशुपंक्षीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

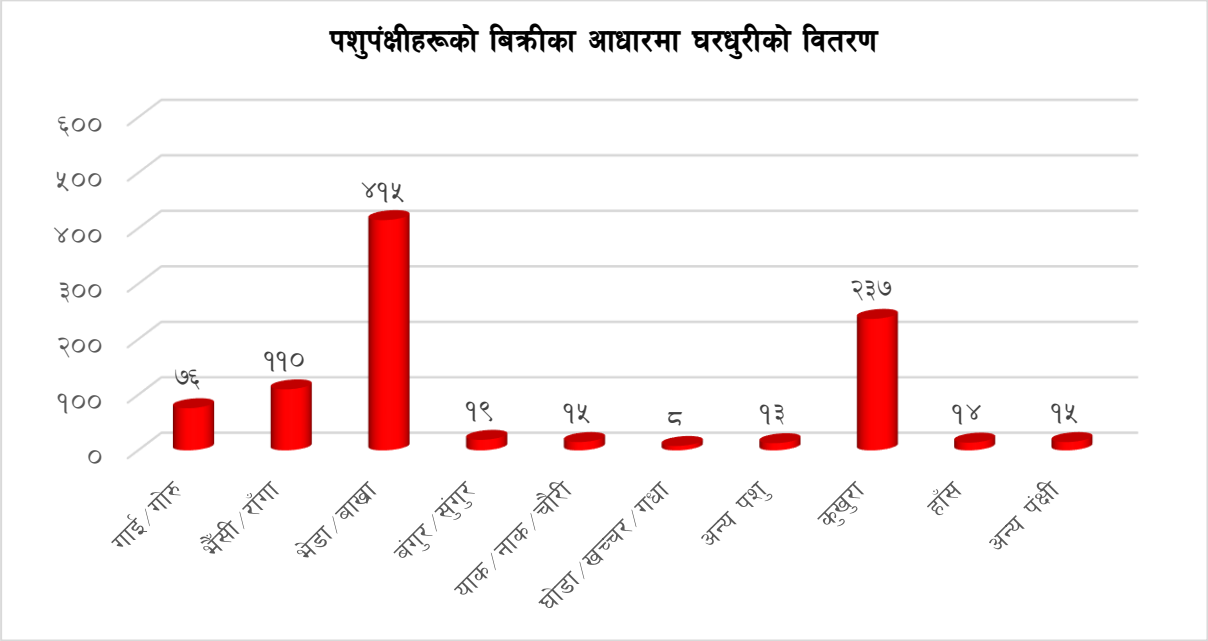

४.३.३ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्न जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं. ४३ : गाउँपालिकामा रहेका कृषि तथा पशु फर्मको विवरण

क्र.सं.	कृषि तथा पशु फर्मको नाम	ठेगाना	संचालकको नाम	सम्पर्क नम्बर
१	सहदी व्यवसायिक बाखा फर्म	घोडागाउँ-१	सुरेश पोखेल	९८४७८५०८८८
२	संगम कुखुरा फर्म	गजुल-१	भक्त बहादुर कवर	९७४११६४४४५
३	राज ब्रोईलर फर्म	मिझिङ-१	खरिलाल घर्ति	
४	राज फ्रेस एण्ड पो.फर्म	मिझिङ-१	सविना थापा	
५	सुरेन्द्र पोल्ट्री फर्म	गजुल-१	सुरेन्द्र थापा	
६	समिर पोल्ट्री फर्म	गजुल-१	खुम बहादुर थापा	
७	अणु ब्रोईलर फर्म	खुंग्री-२	मदन कु. शिह	९८४८०५४०९७
८	धमेन्द्र पोल्ट्री फर्म एण्ड फ्रेसहाउस	मिझिङ-२	बम ब. पुन	
९	सुनछहरी ब्रोईलर फर्म	मिझिङ-२	खरिलाल घर्ति	
१०	नवजागरण बंगुर फर्म	खुंग्री-२	निमा बढामगर	९८४४९०६२५७
११	स्मृति बाखा पालन फर्म	मिझिङ-३	कुसुम थापा	

क्र.सं.	कृषि तथा पशु फर्मको नाम	ठेगाना	संचालकको नाम	सम्पर्क नम्बर
१२	अस्मिता बाखा पालन फर्म	खुंग्री-३	बलराज शिह	९८४६९५२८०८
१३	भिजन पोल्टी फर्म	खुंग्री-३	सन्तप्रचण्ड सेन	९८४७९८०८८८
१४	सपना कुखुरा पालन फर्म	गजुल-३	सबिना थापा	
१५	सरला भैंसि फर्म	खुंग्री-३	रमेन्द्र कु. शिह	९८४७९३५१३२
१६	पुर्णिमा दुग्ध उत्पादन फर्म	मिझिङ-३	अमर सि. गिरि	९८४७८९१८२४
१७	पशुपंछी उत्पादन तथा बिक्रि केन्द्र	घोडागाउँ-४	पोस्टकलि डाँगी	९८४७५०६९०३
१८	महरा बाखा पालन फर्म	दहराखोला-४		
१९	विस्ट बाखा पालन फर्म	कोइराल खर्क-४		
२०	महरा कृषि तथा पशुपंछी फर्म	बर्जिवाङ-४		
२१	रुकमाया कुखुरा फर्म	मिझिङ-४	रिनादवि थापा	
२२	मिनि रोल्पा बाखा फर्म	खुंग्री-५	लक्ष्मी शाह	९८१८४७५२६६
२३	जनसेवा बंगुर फर्म	मिझिङ-५	फत्ते प्रचण्ड घर्ति	९८४७८१७९९९
२४	नविकरण कुखुरा फर्म	गजुल-५	गौमन महरा	९७४८५०४६३४
२५	असन पोल्ट्री फर्म	काब्रा-५		
२६	प्रेम पोल्ट्री फर्म	घोडागाउँ-५	प्रेम ब. घर्ति	
२७	मिसन व्यवसायिक बाखा फर्म	घोडागाउँ-६	नारायण के.सी	९८५७८२२७०३
२८	सेन बाखा पालन फर्म	गजल-६	सावित्रा सेन	९८०९५००६६१
२९	साठिमुरे बाखा पालन फर्म	गजुल-६	रुद्र थापा	
३०	व्या. कुखुरा पो. फर्म	घोडागाउँ-६	इन्द्र बहादुर बुढा	
३१	प्रतिक्षा कुमार फर्म	गजुल-६	प्रतिक्षा सेन	
३२	आदित्य कु.पो.फर्म	सुवर्णावति-६	याम बहादुर महरा	
३३	एच डि पोल्ट्री फर्म	मिझिङ-६	हरि ब. महरा	९८४३४५०९८६
३४	स्यालकोट बाखा पालन फर्म	गजुल-६		
३५	मिलिजुली कृषक समुह	पातीहाल्ना-६		
३६	नवकिरण कृषि तथा पशुपंछी फर्म	पातीहाल्ना-६		
३७	अमर कृषि तथापशुपक्षी फर्म	दलंगा-६		
३८	बहुउद्देश्यीय कृषक समुह	पानीपाखरा-६		
३९	थामफेदी कृषक समुह	दलंगा-६		
४०	संगम कृषक समुह	दलंगा-६		
४१	पाटीभिर कृषक समुह	कुवापानी-६		
४२	सलिना बाखा फर्म	मिझिङ-७	चेतमान पुन मगर	९८२२९२६५००
४३	एपोलो पोल्ट्री फर्म	मिझिङ-७	साजन कुमार थापा	
४४	दिनेश बाखा पालन फर्म	सल्लेपानी-७		
४५	राज्य पोखरी बुंगुर पालन फर्म	राज्य पोखरी-७		
४६	सुमन बंगुर फर्म	डाँङझाँक्री-७		

क्र.सं.	कृषि तथा पशु फर्मको नाम	ठेगाना	संचालकको नाम	सम्पर्क नम्बर
४७	पुन तरकारी तथा फलफुल पशुपंक्षी फर्म	चिस्पाधारा-७		
४८	महरा बाखा पालन फर्म	मिझिङ-८	नेत्र महरा	९८४४९८००७
४९	रिदिया बाखा फर्म	तेबाङ-८	पुष्पा पुन मगर	९८५७८२२२१
५०	दारिमधारा बाखा फर्म	मिझिङ-८	रबे विष्ट	९८४७९८२६६९
५१	छायाँ बाखा पालन फर्म	अरेश-८	छायाकुमारी गौतम	

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.३.४ कृषि तथा पशुपालन समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउने देखिन्छ ।

तालिका नं. ४४ : कृषक तथा पशुपालन समूहहरूको विवरण

क्र.सं.	समूहको नाम	वडा नं.	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नम्बर	सदस्य संख्या
१	श्री थुम माडि खोला कृषक समुह	१	केवलदेवि भण्डारी	९८४७८१७५२५	२५
२	श्रीघोडागाउँ कृषि स्मात गाउँ कार्यन्यन समिति	१	वल बहादुर खत्री	९८४७८९९२७४	२५
३	श्री त्रीपुरेश्वर कृषक समुह	२	रीता गिरी	९८४७१७९५९६	२५
४	श्री लिस्ने कृषक समुह	२	दिपेश पुनमगर	९८६६८३४११६	२५
५	श्री माया डाडा कृषक समुह	२	जित बहादुर पुरी	९८४४९३८१६०	२५
६	श्री कालीका कृषक समुह	२	मनोहा सिंह	९८०९७८९९८९	२५
७	श्री अम्बिका कृषक समुह	२	अम्वेश्वरी सिंह		२५
८	श्री हरीयाली संरक्षण कृषक समुह	२	हरी बहादुर गिरी	९८४७८६५३८२	२५
९	श्री कालीका कृषि समुह	२	दिपा सिंह	९८४७९२२९२४	२५
१०	श्री एकता कृषक समुह	३	लिलाराज बिष्ट	९८४४९७२०३०	२५
११	श्री कृषि जन समुह	३	देव बहादुर बिष्ट	९८६८६८७४६९	२५
१२	श्री कालापानि कृषक समुह	३	ठगेन्द्र महरा	९८०६२४४९४८	२५
१३	श्री चिउरी बोट कृषक समुह	३	रुद्र बहादुर बिष्ट	९८२२८१९१७७	२५
१४	श्री उन्नत कृषि समुह	३			
१५	श्री जनजागृत कृषि समुह	३			
१६	श्री उद्यमशील कृषि समुह	३			

क्र.सं.	समूहको नाम	वडा नं.	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नम्बर	सदस्य संख्या
१७	श्री फर्साचौर कृषि समुह	३			
१८	श्री कृषकमा सहजीकरण कृषक समुह	४	दान बहादुर महरा	९८५९८४५२३९	२५
१९	श्री स्वर्णावेली अर्गानिक कृषक समुह	४	दुर्गा बहादुर पुन मगर	९८६२२६७६९१	२५
२०	श्री पिपल चौतारा कृषक समुह	४	हृदय रोकामगर	९८२९५५१५६२	२५
२१	श्री बिकासका लागी सहयोगी हातहरु	४	समिक्षा क्षेत्री	९८४७८५०८३३	२५
२२	श्री सुनौलो बिहानि कृषक समुह	४	टिकाराम बस्नेत	९८४७९५१८९५	२५
२३	श्री मिश्रित कृषक समुह	४			
२४	श्री लालीगुराँस खाद्य तथा तरकारी फलफुल उत्पादन समुह	५	कृष्ण बहादुर थापा	९८४४९४८६०२	२५
२५	श्री दिपज्योती कृषक समुह	५	कोटमान बिष्ट	९८४७८६५३८२	२५
२६	श्रीथामफेदी कृषक समुह	६	इन्द्र बहादुर थापा	९८०९८५६७०२	२५
२७	श्री मिलिजुली कृषक समुह	६	खेम बहादुर के:सी	९८६९३९८०३४	२५
२८	श्री मिलिजुली पशुपंछी कृषक समुह	६	प्रेम बहादुर महरा	९८४४८४९१८७	२५
२९	श्री पाटेश्वरी तरकारी खेती कृषक समुह	६	चुडामणि सुबेदी	९८४८५१५०३३	२५
३०	श्री भिरकुना सिमसार पशुपालन तथा तरकारी उत्पादन कृ:स	६	फस्तमाया थापा भण्डारी	९८४७८५०८६३	२५
३१	श्री फलफुल तथा तरकारी उत्पादन कृषक समुह	६	अर्जुन सुवेदी	९८०८५२०१११	२५
३२	श्री पानी पोखरा बद्हुउद्देश्य कृषक समुह	६	जर्नादन सुवेदी	९८४५६५०४१७	२५
३३	श्री सिमसार तरकारी तथा पशुपालन कृषक समुह	६	फस्तमाया भण्डारी	९८६८६७३१३७	२५
३४	श्री जारीबाङ कृषक समुह	६	बिशाल बिष्ट	९८६६८५८४४५	२५
३५	श्री जन एकता कृषक समुह	६	थुम बहादुर महरा	९८२२९०२८५२	२५
३६	श्री जनता उत्थान कृषक समुह	६	जोख बहादुर थापा	९८६६९०३६८०	२५
३७	श्री चिस्पाधारा नमुना कृषक समुह	७	टेक बहादुर पुन	९८६३१४०७५६	२५
३८	श्री जनएकता बहुउद्देश्य कृषि पकेट समुह	७	मंगल के:सी	९८०३८१३४५४	२५
३९	श्री हरियाली चेतनशील कृषक समुह	७			
४०	श्रीदलित महिला जनजागृती कृषक समुह	८	देउमती बि:क	९८४७८६२५७९	२५
४१	श्री घरायसी खाद्दन्न उत्पादन कृषक समुह	८	राम बहादुर पुन मगर	९८४८९१२०७०	२५
४२	श्री हरीयाली कृषक समुह	८	तीलु पुन	९८६८६३९२२२	२५
४३	श्री गरिवि निवारण कृषक समुह	८	टापे पुन	९८४९२६२३७६	२५

क्र.सं.	समूहको नाम	वडा नं.	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नम्बर	सदस्य संख्या
४४	झरना कृषक समुह	८			
४५	अरेस कृषक समुह	८			
४६	गुराँसे कृषक समुह	८			

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.३.५ कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ४५ : कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	इमेल	मोवाइल नं.
१	बासुदेव उपाध्याय	कृषि शाखा प्रमुख	basu.dev2070@gmail.com	९८५७८२४८२१
२	हिमा गुरुङ	ना.प्रा.स.	gurungsarswati@gmail.com	९८६६९०३७१९
३	सीता कुमारी घर्ती	ना.प्रा.स.		९८४८१७७६६४

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.३.६ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन गाउँपालिकाको प्रमुख पेशामध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन्। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

४.४ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठित रूपमा आफ्नो उपजको आफैँ बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने प्रचलन विकास हुन थालेको छ। गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भइ नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र

अभ्यास भएको देखिन्छ । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन् । गाउँपालिकामा विभिन्न बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ ।

४.४.१ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारिहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

४.४.२ चिस्यान केन्द्र र भण्डारण केन्द्र

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट समेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.४.३ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण

विभिन्न समयमा आयोजना हुने कृषि मेला तथा कृषि प्रर्दशनीहरूले एकातर्फ कृषि बजारीकरणलाई व्यापक सहयोग पुऱ्याउँछन् भने अर्कोतर्फ किसानहरूको आत्मबल समेत वृद्धि हुन गई कृषि क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ । स्थानीय तहहरूले कृषक तथा व्यापारीहरूको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष नियमितरुपमा यस प्रकारका कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको आयोजना गर्दा वार्षिक कृषि गतिविधि सम्बन्धी पात्रोको निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

४.५ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा गाउँको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई गाउँको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, सडकको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । गाउँपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

४.५.१ मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

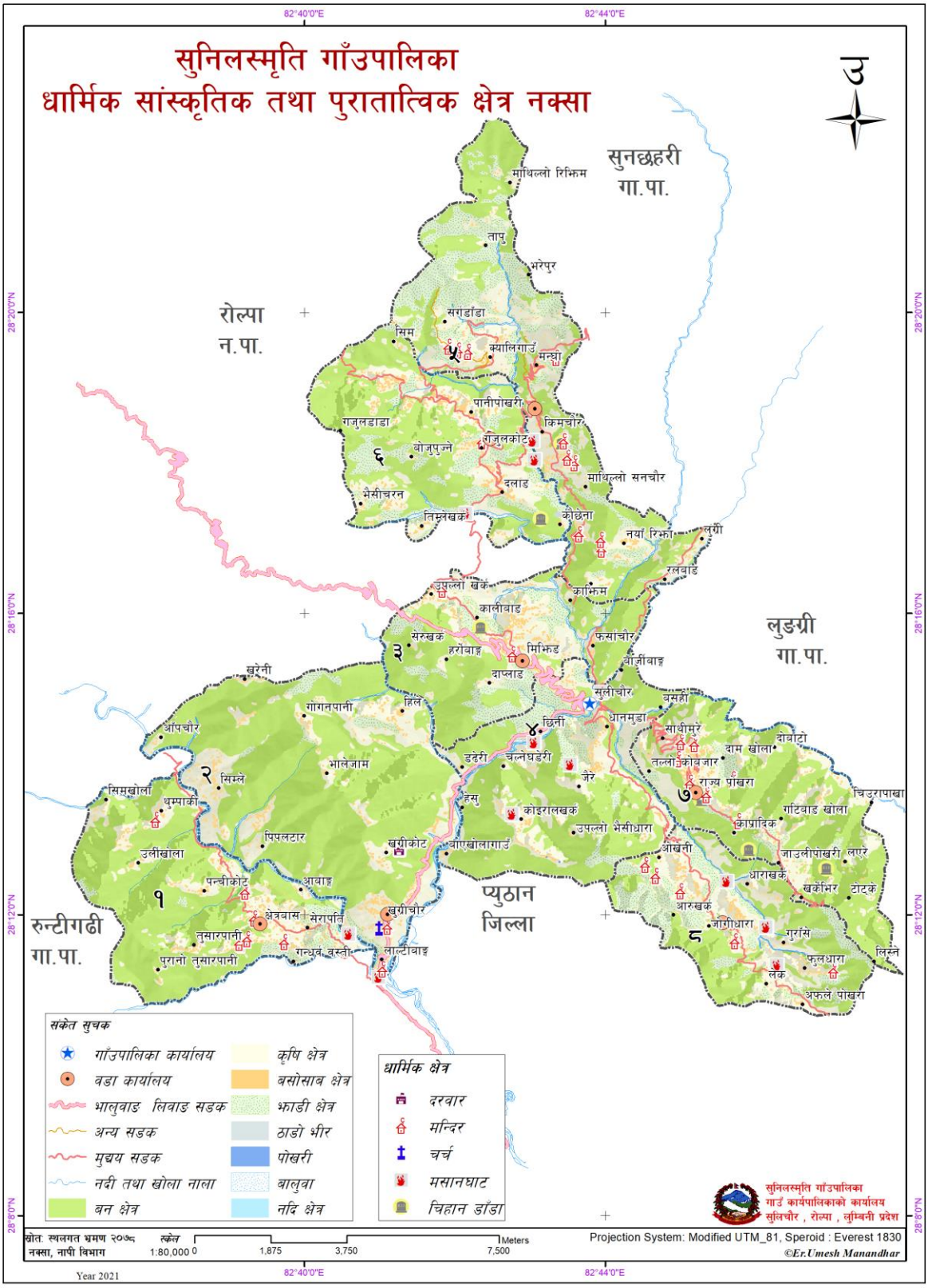

नक्सा नं. २ : *गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूको नक्सा*

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा हरियाली उच्च पहाडी मनोरम दृश्यहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४६ : पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको विवरण

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	ठेगाना	क्षेत्रफल	सडकको पहुँच	स्वामित्व	विशेषता
१	घोडकोट मन्दिर	१	घोडठाकोट	३ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	साँस्कृतिक/ऐतिहासिक
२	रेड soil park	१	सल्लेपिपल	२५	पुगेको	सार्वजनिक	रातोमाटो पाइने
३	राजदरवार खुंग्रीकोट	२	खुंग्रीकोट	६ रोपनी	पुगेको	निजी	
४	त्रिपुरासुन्दरी मन्दिर	२	खुंग्री	६ रोपनी			
५	चतुभुर्ज शिवालय	२	खुंग्री				
६	मयुर, गिद्ध संरक्षण वन	२	महिन्द्री	५ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	मयुर गिद्ध संरक्षण
७	खुंग्री वेथल चर्च	२	खुंग्री	२.५ रोपनी	पुगेको	सामुदायिक	
८	धागेस्थान	३	विष्टदेउघर	३ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	धार्मिक
९	शिवमन्दिर	३	भदौरी थान	३ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	धार्मिक
१०	शिवमन्दिर	३	रुइनीवाङ	१ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	दैनिक पुजाआजा
११	भूमेस्थान	४	देउधारा				
१२	भूमेस्थान	४	बाग्मा				
१३	महरा देवाली स्थान	४	च्यानधारा				
१४	भवानी गुफा	४		२ रोपनी		सामुदायिक	ऐतिहासिक/प्राकृतिक
१५	वराह मेल	५		१ विगाह	पुगेको	सार्वजनिक	मंसिर पूर्णिमा
१६	वराह मन्दिर	५	काब्रा	५	पुगेको	सार्वजनिक	मंसिर पूर्णिमा
१७	बराह देवता	५	मन्घा	५ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	मंसिर पूर्णिमा
१८	काली पोखरा डाँडा	५	रिझा	५ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	मंसिर पूर्णिमा
१९	बिसौना धारा	५	रिझा	३ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	मंसिर पूर्णिमा
२०	सिद्ध पुज्ने थान	५	काब्रा				बोका बलि दिने
२१	भदौरे थान	५	काब्रा				महादेवको पुजा
२२	सिद्ध पुज्ने थान	५	मन्घा				
२३	भुमे थान	५	काब्रा				जमिनको पुजा
२४	भदौरे मेला	५	क्वाली गाउँ				भूमि पूजा
२५	सिद्ध पुजा	५	क्वाली गाउँ				बोका बलि दिइ पुजा गरिने
२६	भुमे पुजा	५	क्वाली गाउँ				असार मसान्त
२७	गजुल कोट	६	कोट	६ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	ऐतिहासिक
२८	सुनिल पार्क	६	दलङ्गा	६ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	ठेगाना	क्षेत्रफल	सडकको पहुँच	स्वामित्व	विशेषता
२९	गजुल डाँडा	६	धौली	६ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	रोल्पाको दोस्रो अग्लो डाँडा
३०	पाटेश्वरी भगवती मन्दिर	६		६ रोपनी	पुगेको	सार्वजनिक	धार्मिक
३१	लिस्ने लेक	७	खरिखोला	२० रोपनी	निर्माणाधीन	सार्वजनिक	युद्ध पर्यटन/धार्मिक
३२	खडके भीर	७	लेक	१५ रोपनी	बाटो पुगेको	सार्वजनिक	युद्ध पर्यटन
३३	मालरानी कोट	७	विगुवा	१०० रोपनी	बाटो पुगेको	सार्वजनिक	शान्ति वाटिका
३४	राज्य वारेवरी	७	राज्य पोखरी	२५ रोपनी	बाटो पुगेको	सार्वजनिक	दृश्यावलोक
३५	भैसी पुरे डाँडा	७	लेक	२० रोपनी	बाटो पुगेको	सार्वजनिक	पिकनिक
३६	शिवजी मन्दिर	७	काफलगैरा				शिवरात्रीमा मेला लाग्ने
३७	लिस्ने लेक	८					युद्ध पर्यटन
३८	सिद्ध बराह मन्दिर	८					
३९	देवीथान	८					
४०	सिस्नेखोला	८					
४१	कोविलडाँडा	८					
४२	चिन्ने	८					
४३	भ्याङ छेडा	८					
४४	ढमसेलो	८					

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.५.२ होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

तालिका नं. ४७ : होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेको नाम	ठेगाना	होटलको प्रकार (आवासीय, रिसोर्ट, होमस्टे, रेष्टुरेन्ट, अन्य)
१.	सामान्य चिया नास्ता पसल	वडा नं. १, छात्रवास भेदीटोल	
२.	खुंग्री गेष्ट हाउस	वडा नं. २, खुंग्री	गेष्ट हाउस
३.	वरादेव होटल	वडा नं. २, खुंग्री	खाना नास्ता
४.	सरिता नास्ता पसल	वडा नं. २, खुंग्री	खाना नास्ता
५.	मिलीजुली नास्ता पसल	वडा नं. २, खुंग्री	खाना नास्ता

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेको नाम	ठेगाना	होटलको प्रकार (आवासीय, रिसोर्ट, होमस्टे, रेष्टुरेन्ट, अन्य)
६.	स्वस्तिक होटेल एण्ड लज	वडा नं. २, खुंग्री	लज
७.	मगर गेष्ट हाउस	वडा नं. ३, रुइनीवाङ	होटल र लज
८.	मृर्गनयन	वडा नं. ३, रुइनीवाङ	होटल र लज
९.	युनानी होटल	वडा नं. ३, रुइनीवाङ	होटल र लज
१०.	फगामी म:म सेन्टर	वडा नं. ३, रुइनीवाङ	होटल र लज
११.	धादिङ होटल	वडा नं. ३, रुइनीवाङ	होटल र लज
१२.	न्यू मिजन होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१३.	एलिजा होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१४.	पन्थी होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१५.	विस्ट होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१६.	शिखर होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१७.	जलजला होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१८.	डाँगी होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
१९.	निकिता होटेल एण्ड लज	वडा नं. ४, सुलीचौर	आवासीय
२०.	एमिजा होटेल	वडा नं. ४, सुलीचौर	
२१.	धनलक्ष्मी रेष्टुरेन्ट एण्ड किचन	वडा नं. ४, सुलीचौर	
२२.	नेसनल नास्ता पसल	वडा नं. ७, राज्य पोखरी	खाजा, खाना मात्र
२३.	पौडेल नास्ता पसल	वडा नं. ७, राज्य पोखरी	खाजा, खाना मात्र
२४.	खाजा नास्ता होटेल	वडा नं ८, देउघर	
२५.	खाजा नास्ता होटेल	वडा नं ८, रोकाडेरा	
२६.	खाजा नास्ता होटेल	वडा नं ८, अखोते पोखरा	
२७.	खाजा नास्ता होटेल	वडा नं. ८, चिन्ने	

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.५.३ सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक

अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो ।

तालिका नं. ४८ : सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरू	ठेगाना
१	धाराडाँडा चौतारा	वडा नं १, धाराडाँडा
२	देवीस्थान मन्दिर पौवा	वडा नं १, घोडाकोट
३	गैरीटोल चौतारा	वडा नं २, गैरीटोल
४	स्यानीचौर चौतारा	वडा नं. २, स्यानीचौर
५	धारापानी चौतारा	वडा नं. २, धारापानी
६	पिपलटार चौतारा	वडा नं. २, पिपलटार
७	च्यानधारा चौतारा	वडा नं २, च्यानधारा
८	खुंग्री चौर चौतारा	वडा नं २, खुंग्रीचौर
९	गोगनपानी चौतारा	वडा नं २, गोगनपानी
१०	चौतारा	वडा नं २, महिन्द्री
११	चौतारा	वडा नं. २, खल्सिङ्गे
१२	चौतारा	वडा नं. २, हरिगाउँ
१३	पिपल चौतारा	वडा नं. ४, वउवाङ
१४	पिपल चौतारा	वडा नं. ४, कोइराल खर्क
१५	पिपल चौतारा	वडा नं ४, वाग्मा
१६	रिझा चौतारा	वडा नं. ५, रिझा
१७	उधिन ढुङ्गा चौतारा	वडा नं. ५, मन्गाड
१८	काट्नेधारा आँपको रुख चौतारा	वडा नं ५, काब्रा
१९	काफलबोट मन्घा चौतारा	वडा नं ५, मन्घा
२०	पिपलधारा चौतारा	वडा नं. ५, क्वालीगाउँ
२१	मोठधारा चौतारा	वडा नं ५, क्वालीगाउँ (ढुङ्गागाडे धारा)
२२	साठीमुरे पौवा चौतारा	वडा नं ५, काब्रा
२३	काले पोखरी चौतारा	वडा नं ५, कालेपोखरी
२४	दलंगा चौतारी	वडा नं ६, दलंगा
२५	दलंगा प्रतिक्षालय	वडा नं ६, दलंगा
२६	पानी पोखरी प्रतिक्षालय/चौतारी	वडा नं ६, पानी पोखरा
२७	राज्य पोखरी चौतारा	वडा नं ७, राज्य पोखरी
२८	चौतारा	वडा नं ७, घोगंटा
२९	चौतारा	वडा नं ७, सुर्सिवाङ
३०	चौतारा	वडा नं ७, ऐरिवस्ने
३१	चिसोधारा चौतारा	वडा नं ८, चिसोधारा
३२	चिन्ने पिपल चौतारा	वडा नं. ८, चिन्ने

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.५.४ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

तालिका नं. ४९ : स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

क्र.सं.	चाडपर्व/जात्रा/मेला	जात्रा/मेला मनाइने स्थान (वडा नं. सहित)	कहिले मनाइन्छ	मनाउने जातजाति/समुदाय	कैफियत
१	कुलपुजा	वडा नं. १	मंसिर पूर्णिमा	हिन्दु जाती	
२	खुंग्रीकोट जात्रा	वडा नं. २, खुंग्रीकोट	दशैमा	ठकुरीहरु	
३	चतुर्भुजा शिवपञ्चायन	वडा नं. २	माघे संक्रान्ति, श्री पञ्चमी, महाशिवरात्री	सवै समुदाय	
४	त्रिपुरासुन्दरी देवी मन्दिर	वडा नं २	चैते र वडा दशैम मेला लाग्ने	हिन्दु	
५	धागेस्थान मन्दिर	वडा नं ३	मंसिर	क्षेत्री विष्ट	
६	क्लालिगाउँ वराह	वडा नं. ५	मंसिर ५ गते	सबै जातजाति	
७	काब्रा बराह	वडा नं ५		सबै जातजाति	
८	मन्घा वराह	वडा नं. ५		सबै जातजाति	
९	रिझा बराह	वडा नं. ५		सबै जातजाति	
१०	गजुल कोट	वडा नं. ६	दशैको नौ दिन	सबै जातजाति	
११	लिस्ने लेक मेला	वडा नं ७, खरिखोला	होली पर्वमा		
१२	मंसिर पूर्णिमा मेला	वडा नं. ७, आमधारा	जनैपूर्णिमा		
१३	राज्यपोखरी मेला	वडा नं ७	भदौ महिना		
१४	नयाँराम मेला	वडा नं ७, तिम्ले पोखरा	मंसिर नवमी		
१५	होलि पूर्णिमा मेला	वडा नं. ८, लिस्ने लेक			

स्रोत : सुनिलस्मृति नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.६ उद्योग, व्यापार तथा बैङ्किङ

४.६.१ उद्योगहरूको विवरण

औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चालनमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

तालिका नं. ५० : गाउँपालिकामा सूचिकृत भएका उद्योग तथा वाणिज्यको विवरण

क्र.सं.	उद्योग तथा वाणिज्यको विवरण	ठेगाना	संख्या
१	फर्निचर उद्योग	वडा नं. १	
२	सूर्यनारायण चप्पल उद्योग	वडा नं. ३, पोखराधारा	
३	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ३, पोखराधारा	२
४	दानबहादुर महरा ग्रिल उद्योग	वडा नं. ३, पोखराधारा	
५	ठकुरी डेरी उद्योग	वडा नं. ४, सुलीचौर	
६	पाण्डे डेरी उद्योग	वडा नं. ४, सुलीचौर	
७	प्रकाश बेकरी उद्योग	वडा नं. ४, सुलीचौर	
८	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ५, रिझा	१
९	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ५, काब्रा	१
१०	फर्निचर उद्योग	वडा नं ५, मन्धा	१
११	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ५, क्वालीगाउँ	३
१२	फर्निचर उद्योग	वडा नं ६, दलंगा	२
१३	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ६, कुवापानी	१
१४	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ६, पानीपोखरी	३
१५	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ६, पातीहान्ता	१
१६	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ६, धौलीगाउँ	१
१७	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ७, फर्सेधारा	१
१८	फर्निचर उद्योग	वडा नं. ७, कोल्फेडाँ	१

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.६.२ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा तामा खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणीय अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्रको बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ५१ : गाउँपालिकामा रहेका प्राकृतिक श्रोत (खानी/खनिज आदि) को विवरण

क्र.सं.	खानी/खनिज श्रोतको विवरण	ठेगाना	अवस्था
१	रातो माटो	वडा नं. १, सल्लेपिपल	उत्खनन नभएको
२	ढुङ्गा, गिटी, बालुवा	वडा नं १, माडीखोला	दोटन भइरहेको
३	ढुङ्गा खानी	वडा नं २, गोगलपानी	प्रयोग भइराखेको
४	रातमाटो खानी	वडा नं. २, खुंग्री	उत्खनन अध्ययन नभएको
५	सिसौ खानी	वडा नं ३, हर्रेधारा	उत्खनन नभएको
६	खरीढुङ्गा खानी	वडा नं. ५, रिघिम	उत्खनन नभएको
७	फलाम खानी	वडा नं ५, रिघिम	उत्खनन नभएको
८	छाउने ढुङ्गा खानी	वडा नं. ६, सुमेलगाढ	करको दायरामा नल्याइएको
९	कमेरो खानी	वडा नं ६, एक्लोपाखा	करको दायरामा नल्याइएको
१०	रातोमाटो	वडा नं. ६, दलङ्गा	करको दायरामा नल्याइएको
११	सुन खानी	वडा नं. ७, लिस्ने लेक	अध्ययन नभएको
१२	रातमाटो	वडा नं ७, माल्दारानी	
१३	कमेरो	वडा नं ७, कुनापानी	

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.६.३ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ । यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भईरहेको

पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

गाउँपालिकाको मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५२ : वडाअनुसार मुख्य व्यापारिक केन्द्रको विवरण

वडा नं.	मुख्य व्यापारिक केन्द्रको विवरण
१	भेदी टोल
२	खुंग्री
४	सुलिचौर
५	रिझा, काब्रा, मन्घा सबैमा सामान्य किराना पसल रहेका
६	दलङ्गा, गजुल कोट
७	राज्य पोखरी
८	अरेस, चिन्ने, अखोले पोखरी

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.६.४ मुख्य बजारकेन्द्र सम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा नं.	वस्तीहरू	नजिकको बजार केन्द्र	पुग्न लाग्ने समय
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			
८			

४.६.५ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । गाउँको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५३ : सहकारी संस्थाहरूको विवरण

सि.नं.	सहकारी संस्थाको नाम	वडा नं.	प्रकार	सदस्य संख्या			शेयर पुँजी
				महिला	पुरुष	जम्मा	
३.	घोडागाउँ बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	१	बचत तथा ऋण	४	२३	२७	१५५०००
२९.	न्यू चतुर्भुज जन कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	१					
	रातामाटा महिला सहकरी संस्था लिमिटेड	१	महिला				
१.	चतुर्भुज महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	२	बचत तथा ऋण	२५	०	२५	२५००
२.	बाराही बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३	बचत तथा ऋण	२	२९	३१	९६००
४.	एकता महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३	बचत तथा ऋण	२५	०	२५	२५००
७.	जनआस्था बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३	बचत तथा ऋण	१२	१३	२५	१२५०००
९.	चेतना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३	बचत तथा ऋण	१७	८	२५	२४००००
१०.	लेकवेसी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३	बचत तथा ऋण	१०	१९	२९	२६१०००
१६.	मिझिङ जनजागृती जन कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	३	कृषि	५	२०	२५	१२५०००
१७.	जागृती महिला कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	३	कृषि	४४	०	४४	२२०००
१८.	उन्नत कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	३	कृषि	५	२२	२७	१०३८००
१९.	तीनतारा कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	३	कृषि	४	२२	२६	२६०००
२०.	उपकार कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	३	कृषि	९	२१	३०	२८०००
२८.	सूर्योदय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	३					
६.	जनएकता बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	४	बचत तथा ऋण	४	२१	२५	१०१००००
८.	नागरिक बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	४	बचत तथा ऋण	३	२२	२५	९०८०००
१४.	चन्द्रलु जन कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	४	कृषि	६	१९	२५	७५०००
२५.	जनकल्याण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड.	४					
२६.	एकीकृत बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	४					
२७.	धनलक्ष्मी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	४					
११.	गजुलकोट महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	६	बचत तथा ऋण	२१४	०	२१४	६७४७००
१२.	सर्वसुलभ बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	६	बचत तथा ऋण	८	२०	२८	१४००००
१३.	सुनिल जनकल्याण सहकारी संस्था लिमिटेड	६	कृषि	५	२२	२७	६०४००
२१.	संयुक्त कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	७	कृषि	५	२१	२६	३३०००
२२.	लालीगुराँस बहुउद्देश्ययीय सहकारी संस्था लिमिटेड	७	बहुउद्देश्यीय	२४	११	३५	७०००००
२३.	राजपोखरा जनकृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	७	कृषि	३	२२	२५	४९०००
३०.	लिस्ने जन कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	७					

सि.नं.	सहकारी संस्थाको नाम	वडा नं.	प्रकार	सदस्य संख्या			शेयर पुँजी
				महिला	पुरुष	जम्मा	
५.	लिस्ने महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड	८	बचत तथा ऋण	२५	०	२५	२५००
१५.	भूमिस्थान जन कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड.	८	कृषि	२	२५	२७	४००००
२४.	पिपलचौतारी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड	८	बहुउद्देश्यीय	१९	११	३०	६०००००

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

४.६.६ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ । यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा रहेको बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५४ : बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम

क्र.सं.	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम	प्रकार	ठेगाना
१	ग्लोबल आई.एम.ई. बैंक	वाणिज्य बैंक	वडा नं २, खुंग्री
२	नेपाल एग्रो लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं २, खुंग्री
३	महिला सहयात्री लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं २, खुंग्री
४	एन.सि.सि. कमर्सियल बैंक	वाणिज्य बैंक	वडा नं. ४, सुलीचौर
५	साँग्रिला विकास बैंक	विकास बैंक	वडा नं. ४, सुलीचौर
६	ग्लोबल आई.एम.ई. बैंक	वाणिज्य बैंक	वडा नं. ४, सुलीचौर
७	निर्धन उत्थान लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
८	चौतारी लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
९	एन आइसी एसिया लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
१०	जालपा लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
११	कालिका लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
१२	ग्रामिण विकास लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ४
१३	महिला सहयात्री लघुवित्त	लघुवित्त	वडा नं. ५, लिवाङ
१४	ग्लोबल आई.एम.ई. बैंक	वाणिज्य बैंक	वडा नं. ७, राज्यपोखरी
१५	ग्लोबल आई.एम.ई. बैंक	वाणिज्य बैंक	वडा नं. ८, अरेस

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिका कार्यालय, २०७७

४.६.७ बैंक तथा सहकारी संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ५५ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा भित्र	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	०	१	२७७	१४२	२३३	१८५	८३८
२	८८	३४४	१४०	२४९	१४९	२३	९९३
३	१११	१६७	१६७	२०४	६६	०	७१५
४	१३२	८८	२७८	२४१	०	२	७४१
५	३	१	४७	३१२	२३१	२०	६१४
६	२	०	८	३६३	३१७	१	६९१
७	१	३	१११	६०३	२८	३	७४९
८	२	१७	१२०	४५५	३०४	२६	९२४
जम्मा	३३९	६२१	११४८	२५६९	१३२८	२६०	६२६५
प्रतिशत	५.४१	९.९१	१८.३२	४१.०१	२१.२०	४.१५	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका ६२६५ घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा बढी २५६९ घरपरिवारलाई नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न १ देखि २ घण्टा लाग्ने तथ्याङ्कले देखाउछ भने सबैभन्दा कम २६० घरपरिवारलाई ४ घण्टाभन्दा बढी लाग्ने तथ्याङ्कमा देखिन्छ ।

तालिका नं. ५६ : नजिकको बैङ्कसम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा भित्र	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	८	५	३९७	१९९	६०	१६९	८३८
२	२५३	१६१	१६३	२७८	१०५	३३	९९३
३	११८	१५१	१७६	२०३	६७	०	७१५
४	१३३	८७	२८५	२३४	२	०	७४१
५	०	१	४४	३७४	१८०	१५	६१४
६	१९८	६८	८९	१११	२२४	१	६९१
७	०	१	११४	६०९	२४	१	७४९
८	१	६	९८	४९१	३०५	२३	९२४
जम्मा	७११	४८०	१३६६	२४९९	९६७	२४२	६२६५
प्रतिशत	११.३	७.७	२१.८	३९.९	१५.४	३.९	१००

४.६.८ बैंक खाता भए/नभएका घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५७ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	बैंकमा खाता भएको घरपरिवार	बैंकमा खाता नभएको घरपरिवार	थाहा नभएको	जम्मा
१	४५४	२३७	१४७	८३८
२	६२८	२४२	१२३	९९३

वडा	बैंकमा खाता भएको घरपरिवार	बैंकमा खाता नभएको घरपरिवार	थाहा नभएको	जम्मा
३	३६०	२१७	१३८	७१५
४	३३४	३१२	९५	७४१
५	१०४	३९१	११९	६१४
८	३३१	२९८	६२	६९१
७	२४८	४८३	१८	७४९
८	९८	८०८	१८	९२४
जम्मा	२५५७	२९८८	७२०	६२६५
प्रतिशत	४०.८१	४७.६९	११.४९	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल ६२६५ घरपरिवारमध्ये ४०.८१ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको, ४७.६९ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको, ११.४९ प्रतिशत घरपरिवारलाई थाहा नभएको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ। राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

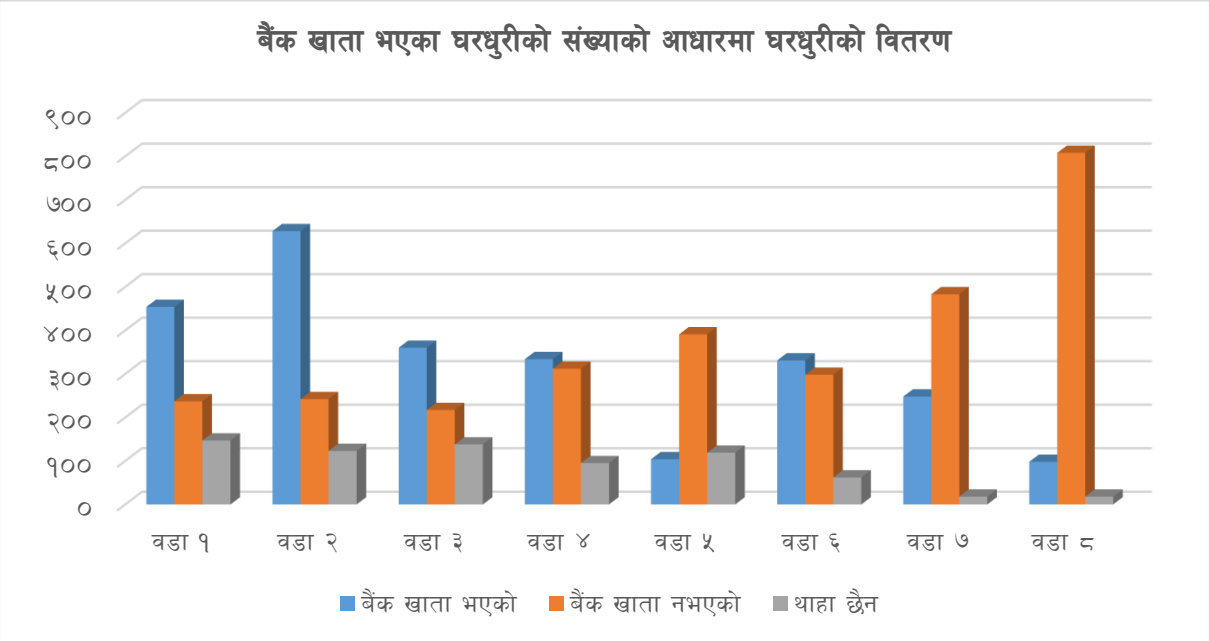

४.६.९ घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५८ : घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधनको नाम	ठेगाना	संख्या
१	कुटानी पिसानी	वडा नं. १, थुमपाकी लेख	१
२	कुटानी पिसानी	वडा नं १, बाँझबारी टोल	

क्र.सं.	घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधनको नाम	ठेगाना	संख्या
३	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं २, गाउँगाउँमा	
४	कुटानी पिसानी ठूलो मिल	वडा नं. ३, पोखराधारा	
५	कुटानी पिसानी सानो मिल	वडा नं. ३, डाइवाङ	२
६	कुटानी पिसानी सानो मिल	वडा नं. ३, उपल्लो थर	२
७	कुटानी पिसानी सानो मिल	वडा नं. ३, रत्नवाङ	२
८	खड्का वाटर मिल	वडा नं. ४, सुलीचौर	
९	घर्ती वाटर मिल	वडा नं. ४, सुलीचौर	
१०	महरा कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ४, प्रवेश नं. 'क'	
११	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ४, पिपलधारा	
१२	पुजन कुटानी पिसानी मिल	वडा नं ४, कोइराला खर्क लेख	
१३	रोका कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ४, वाग्मा	
१४	पानी घट्ट	वडा नं. ५, सिउले	
१५	पानी घट्ट	वडा नं. ५, तोर्दिर्छनेपाटा	
१६	पानी घट्ट	वडा नं. ५, बरठुङ्ग,	
१७	पानी घट्ट	वडा नं. ५, सार्लेवाङ	
१८	पानी घट्ट	वडा नं ५, डिघिम	
१९	पानी घट्ट	वडा नं. ५, सिस्नेवाङ खोला	
२०	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं ५, क्वालीगाउँ	३
२१	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं ५, माथिल्लो क्वालीगाउँ	१
२२	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ५, मन्घा	३
२३	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ५, काट्ने	२
२४	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ५, काब्रा	५
२५	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ५, रिझा	४
२६	ठूला मिल	वडा नं. ५, काब्रा	२
२७	ठूला मिल	वडा नं. ५, रिझा	१
२८	कुटानी पिसानी	वडा नं. ७, राज्य पोखरी	१
२९	कुटानी पिसानी	वडा नं. ७, बाहुनटोल	१
३०	कुटानी पिसानी	वडा नं. ७, पावाङ डिजेल	१
३१	कुटानी पिसानी	वडा नं. ७, लेक डिजेल	१
३२	चिउरा/तोरी कोल	वडा नं ७, आमधारा	१
३३	चिउरा/तोरी कोल	वडा नं. ७, जुही पोखरा	१
३४	सुन्तला चिस्यान केन्द्र	वडा नं. ७, झिलिवाङ	

क्र.सं.	घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधनको नाम	ठेगाना	संख्या
३५	सुन्तला भण्डारण	वडा नं.७, खोवाङ	१
३६	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं. ८, चिन्ने	२
३७	कुटानी पिसानी मिल	वडा नं ८, अरेस	२

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

५.१.१ विद्यालयहरूको विवरण

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७६/७७ सम्म सञ्चालन भईरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि आधारभूत विद्यालयको सङ्ख्या ६, प्राथमिक विद्यालय २८, माध्यमिक विद्यालय ९ र निजी विद्यालयको संख्या ३ गरी जम्मा ४६ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गइरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ । यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ५९ : गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको किसिम	संख्या
१	आधारभूत विद्यालय	६
२	प्राथमिक विद्यालय	२८
३	माध्यमिक विद्यालय	९
४	निजी विद्यालय	३
	जम्मा	४६

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

तालिका नं. ६० : शैक्षिक सत्र २०७७ अनुसार शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास						कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	सुनिलस्मृति गाउँपालिका	५१३	५६६	१०७९	३४	२८	६२	२२५७	२४०९	४६६६	११३३	१०५७	२१९०	६१९	५१८	११३७	१७०	११३	२८३
२	श्री बाल कल्याण प्राथमिक विद्यालय	९	१०	१९	०	०	०	१२	२३	३५	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	लिस्ने प्राथमिक विद्यालय	२०	९	२९	०	०	०	८५	८६	१७१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	ने.रा.मा.वि.	२४	३३	५७	०	०	०	१७९	२२२	४०१	१४०	९०	२३०	६७	५५	१२२	१६	११	२७
५	जनज्योति प्राथमिक विद्यालय	७	१०	१७	०	०	०	२९	२८	५७	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	श्री जनता प्राथमिक विद्यालय	१६	२१	३७	०	०	०	७०	७०	१४०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	नमूना प्राथमिक विद्यालय	१३	१७	३०	०	०	०	३५	४०	७५	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	उदय प्राथमिक विद्यालय	५	१३	१८	०	०	०	४६	४५	९१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	सरस्वती प्राथमिक विद्यालय	३	८	११	०	०	०	२८	२०	४८	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	शिशु कल्याण प्राथमिक विद्यालय	४	५	९	०	०	०	८	१२	२०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	जन कल्याण आधारभूत विद्यालय	७	९	१६	०	०	०	५४	४६	१००	५८	५२	११०	०	०	०	०	०	०
१२	बालबोध प्राथमिक विद्यालय	१९	२२	४१	०	०	०	७१	६९	१४०	१६	२०	३६	०	०	०	०	०	०
१३	सुर्योदय आधारभूत विद्यालय	२८	१८	४६	०	०	०	९६	९३	१८९	४१	५२	९३	०	०	०	०	०	०
१४	जनज्योति माध्यमिक विद्यालय	४	४	८	०	०	०	५०	४६	९६	११३	८७	२००	१३२	११४	२४६	०	०	०
१५	जनोद्धार प्राथमिक विद्यालय	५	३	८	०	०	०	२१	१७	३८	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	जिवनोद्धार प्राथमिक विद्यालय	८	९	१७	०	०	०	३६	६३	९९	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	रामेश्वरी माध्यमिक विद्यालय	१४	१६	३०	०	०	०	१२८	१०९	२३७	१०९	८५	१९४	७२	६३	१३५	७६	५१	१२७
१८	देवीभक्त आधारभूत विद्यालय	१६	१५	३१	०	०	०	५२	६५	११७	२८	२३	५१	०	०	०	०	०	०
१९	शिशु कल्याण प्राथमिक विद्यालय	५	७	१२	०	०	०	२०	२२	४२	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास						कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
२०	गंगा प्राथमिक विद्यालय	७	१२	१९	०	०	०	२८	३२	६०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२१	प्रभात एकेडेमी भेडिटोल	३४	४०	७४	०	०	०	२७	५१	७८	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२२	जन एकता प्राथमिक विद्यालय	३	१६	१९	०	०	०	३०	२३	५३	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२३	हृदयश्वरी आधारभूत विद्यालय	१०	१२	२२	०	०	०	५२	५४	१०६	४३	४३	८६	०	०	०	०	०	०
२४	चतुरभूज प्राथमिक विद्यालय	९	८	१७	०	०	०	६	५	११	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२५	ज्योति प्रकाश माध्यमिक विद्यालय	१८	१०	२८	१७	१०	२७	८१	९१	१७२	६८	७८	१४६	५५	३६	९१	०	०	०
२६	त्रिपुरेश्वरी माध्यमिक विद्यालय	९	५	१४	०	०	०	५५	४९	१०४	६०	६१	१२१	५३	३९	९२	२२	१४	३६
२७	दिपेन्द्र प्राथमिक विद्यालय	७	३	१०	०	०	०	१०	६	१६	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२८	रामज्योति प्राथमिक विद्यालय	२	६	८	१	४	५	२०	६	२६	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२९	कालिका प्राथमिक विद्यालय	५	४	९	०	०	०	१४	१३	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३०	ज्ञानोदय आधारभूत विद्यालय	१२	७	१९	०	०	०	४१	३२	७३	१८	२५	४३	०	०	०	०	०	०
३१	सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	२	६	८	१	४	५	१०	९	१९	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३२	ज्ञानमन्दिर विद्यागृह	४२	५७	९९	०	०	०	६२	८३	१४५	२९	४१	७०	१५	२२	३७	०	०	०
३३	जनता आधारभूत विद्यालय	७	७	१४	०	०	०	६७	५९	१२६	२८	३४	६२	०	०	०	०	०	०
३४	सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	५	१५	२०	०	०	०	७०	७५	१४५	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३५	सुर्योदय माध्यमिक विद्यालय	१३	१६	२९	०	०	०	१६२	१०८	२७०	१५३	१२८	२८१	१०७	१०१	२०८	०	०	०
३६	सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	१३	८	२१	०	०	०	४५	३१	७६	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३७	जलजला इङ्गलिस बोडिङ स्कुल	०	०	०	०	०	०	३६	४४	८०	१०	१५	२५	३	१३	१६	०	०	०
३८	चन्द्र प्रभा माध्यमिक विद्यालय	११	१६	२७	०	०	०	८४	८९	१७३	९६	१०९	२०५	७२	५१	१२३	५६	३७	९३
३९	गोपितारा प्राथमिक विद्यालय	६	११	१७	१	२	३	२५	२४	४९	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४०	रोल्पा सनलाइट इङ्गलिस बोडिङ स्कुल	३९	३४	७३	१४	९	२३	६०	१०२	१६२	११	२९	४०	०	०	०	०	०	०

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास						कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
४१	बाह्रअक्षर प्राथमिक विद्यालय	०	०	०	०	०	०	९	८	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४२	विमादपुञ्ज प्राथमिक विद्यालय	९	११	२०	०	०	०	२०	२४	४४	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४३	ने.रा. माध्यमिक विद्यालय	९	१५	२४	०	०	०	१३४	१६८	३०२	११२	८५	१९७	४३	२४	६७	०	०	०
४४	शिवालय प्राथमिक विद्यालय	१६	११	२७	०	०	०	८९	११६	२०५	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४५	लिस्ने बाल प्राथमिक विद्यालय	८	१६	२४	०	०	०	५३	६०	११३	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४६	जनप्रिय नमुना प्राथमिक विद्यालय	९	७	१६	०	०	०	२१	२०	४१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४७	नव नमुना प्राथमिक विद्यालय	२२	१३	३५	१	१	२	१८	३१	४९	०	०	०	०	०	०	०	०	०

स्रोत: स्थलगत तथ्याङ्क संकलन, २०७७

(नोट : नयाँ शिक्षा ऐन अनुसार कक्षा १ देखि ८ सम्मको तहलाई आधारभूत तह र कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक तहमा घोषणा गरिएको छ । त्यस्तै कक्षा १ भन्दा मुनिको तहलाई बाल विकास भनेर नामाकरण गरिएको छ ।)

५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता

तालिका नं. ६१ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	पढ्न वा लेख्न सक्ने		पढ्नमात्र सक्ने		पढ्न वा लेख्न नसक्ने		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२२४८	७४.२४	१४	०.४६	७६६	२५.३०	३०२८
२	३१३५	७६.९७	२२६	५.५५	७१२	१७.४८	४०७३
३	२१४५	६९.१७	५१	१.६४	९०५	२९.१८	३१०१
४	१८५५	६५.९२	२५	०.८९	९३४	३३.१९	२८१४
५	१४२६	५८.७६	४६	१.९०	९५५	३९.३५	२४२७
६	२११८	८०.६२	९	०.३४	५००	१९.०३	२६२७
७	२४७२	७७.५७	४५	१.४१	६७०	२१.०२	३१८७
८	२२३६	५२.२४	४८	१.१२	१९९६	४६.६४	४२८०
जम्मा	१७६३५	६९.०६	४६४	१.८२	७४३८	२९.१३	२५५३७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिप भन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ। गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल २५,५३७ जनसंख्या मध्ये १८,०९९ अर्थात् ७०.८७ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्। गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १७,६३५ छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ४६४ जना रहेका छन्। पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ७,७३८ अर्थात २९.१३ प्रतिशत रहेको छ। वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं २ रहेको छ जसको साक्षरता ८२.५२ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ८ जसको साक्षरता केवल ५३.३६ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

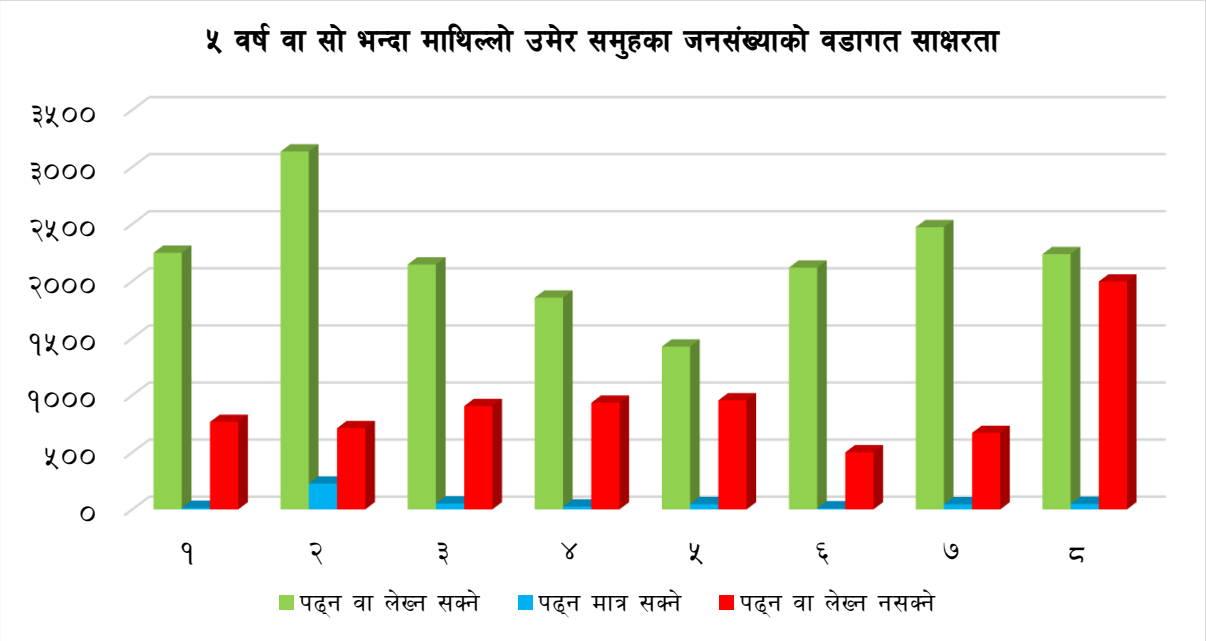

तालिका नं. ६२ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

वडा	शैक्षिक तह									जम्मा
	पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्ष ६-८	कक्षा ९-१०	एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	मा.वि. वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	उल्लेख नभएको	
१	७८	९६८	५३२	३११	१५२	११२	३८	११	४६	२२४८
२	५७	९९२	८२२	६२०	१३४	२८७	५१	३८	१३४	३१३५
३	५२	७५६	५५७	३४३	१६१	१८९	३२	१६	३९	२१४५
४	३४	७७३	४९२	२६८	११३	११४	२८	६	२७	१८५५
५	४१	६४१	३७५	१७६	५३	८९	१०	१	४०	१४२६
६	५०	६०४	४९०	३१२	१४२	२१९	७९	३२	१९०	२११८
७	१९	१३१४	५७७	२४३	३६	५१	१५	६	२११	२४७२
८	४२	१४३४	३९७	१८५	८४	४४	८	५	३७	२२३६
जम्मा	३७३	७४८२	४२४२	२४५८	८७५	११०५	२६१	११५	७२४	१७६३५
प्रतिशत	२.१२	४२.४३	२४.०५	१३.९४	४.९६	६.२७	१.४८	०.६५	४.११	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.१.४ एसएलसी/एसईई भन्दा माथिको तह उर्त्तीण जनसंख्याको मुख्य विषयको विवरण

तालिका नं. ६३ : एसएलसी/एसईई भन्दा माथिको तह उर्त्तीण जनसंख्याको मुख्य विषयको विवरण

विषय	उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तह			
	कक्षा १२ वा PCL वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	जम्मा
शिक्षा	७१७	०	०	७१७
वाणिज्य	१४०	०	०	१४०
मानविकी	१३८	०	०	१३८
विज्ञान	११०	०	०	११०
अंग्रेजी	०	४७	३५	८२
नेपाली	०	३६	११	४७
शिक्षाशास्त्र	०	३१	१०	४१
अर्थशास्त्र	०	३३	७	४०
अन्य	०	२४	११	३५
व्यवस्थापन	०	२१	४	२५
इञ्जिनियरिङ्ग	०	१३	९	२२
चिकित्सा	०	१३	६	१९
गृहविज्ञान	०	८	५	१३
जनसंख्या अध्ययन	०	८	४	१२

विषय	उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तह			
	कक्षा १२ वा PCL वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	जम्मा
वन, कृषि तथा पशुविज्ञान	०	६	२	८
समाजशास्त्र	०	५	२	७
ग्रामीण विकास	०	२	२	४
इतिहास	०	२	२	४
भूगोल	०	२	१	३
सूचना प्रविधि	०	२	०	२
राजनीतिशास्त्र	०	१	१	२
रसायनशास्त्र	०	२	०	२
मनोविज्ञान	०	०	२	२
भौतिकशास्त्र	०	२	०	२
संस्कृत	०	१	०	१
वनस्पतिशास्त्र	०	०	१	१
पर्यटन	०	१	०	१
जीवशास्त्र	०	१	०	१
जम्मा	११०५	२६१	११५	१४८१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.१.५ १५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

गाउँपालिकामा १५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल १६,७०९ जनसंख्या मध्ये ११,५०९ अर्थात् ६८.८८ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ११,१९० छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ३१९ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ५,२०० अर्थात ३१.१२ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६४ : १५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा नं.	साक्षरता			
	पढ्न लेख्न जानेको	पढ्नमात्र जानेको	पढ्न लेख्न नजानेको	जम्मा
१	१३३७	८	४५९	१८७४
२	२१९४	१५३	३१०	२७७६
३	१४५१	४२	४७६	२१५२
४	१२२९	२०	५०१	१८८४
५	८५१	२१	४७७	१५१४
६	१४५३	८	२५०	१७५०
७	१४९९	२३	३५१	१९६२

वडा नं.	साक्षरता			
	पढ्न लेख्न जानेको	पढ्नमात्र जानेको	पढ्न लेख्न नजानेको	जम्मा
८	११७६	४४	९४१	२७९७
जम्मा	१११९०	३१९	३७६५	१६७०९
प्रतिशत	६६.९७	१.९१	२२.५३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

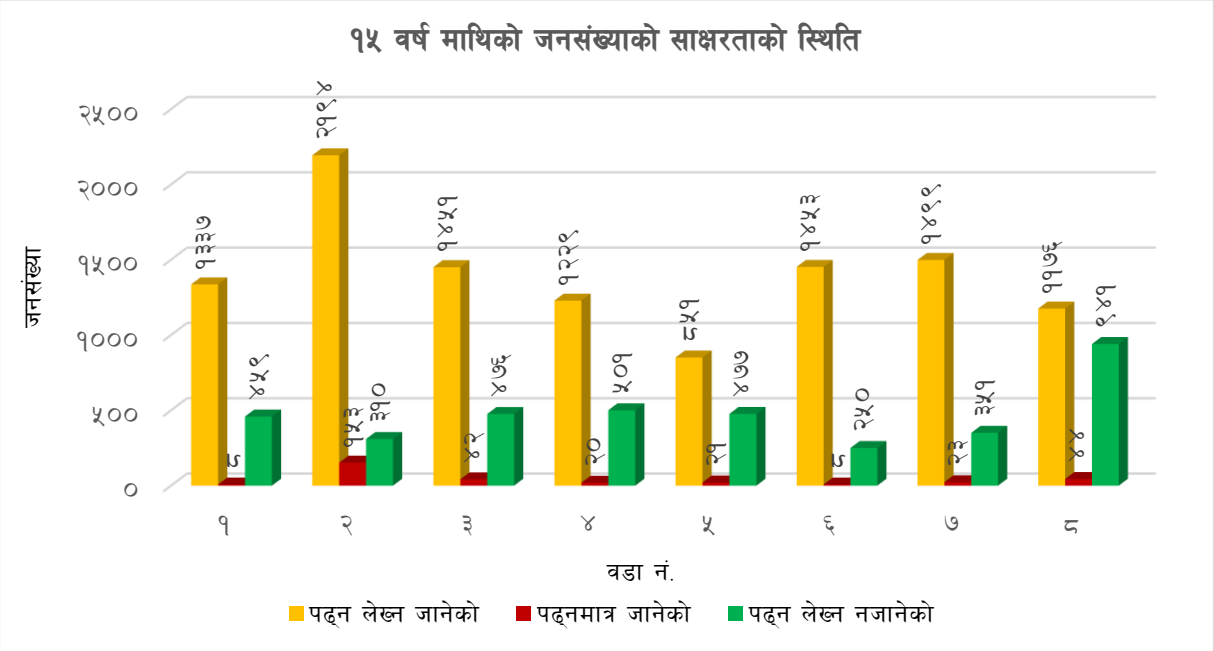

५.१.६ युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा)

गाउँपालिकामा युवा साक्षरता दर १५-२४ वर्ष उमेर समूहका कुल ६,१३८ जनसंख्या मध्ये ५,५६१ अर्थात् ९०.६० प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ५,४५९ छन् भने पढ्न मात्र सक्ने १०२ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ५७७ अर्थात ९.४० प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६५ : युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा)

वडा नं.	साक्षरता			
	पढ्न लेख्न जानेको	पढ्नमात्र जानेको	पढ्न लेख्न नजानेको	जम्मा
१	६६८	२	२२	६९२
२	९०३	४४	३३	९८०
३	७५१	८	५७	८१६
४	५९६	१०	७९	६८५
५	४८१	६	८२	५६९
६	६२५	२	७	६३४
७	७३८	५	२०	७६३

वडा नं.	साक्षरता			
	पढ्न लेख्न जानेको	पढ्नमात्र जानेको	पढ्न लेख्न नजानेको	जम्मा
८	६९७	२५	२७७	९९९
जम्मा	५४५९	१०२	५७७	६१३८
प्रतिशत	८८.९४	१.६६	९.४०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

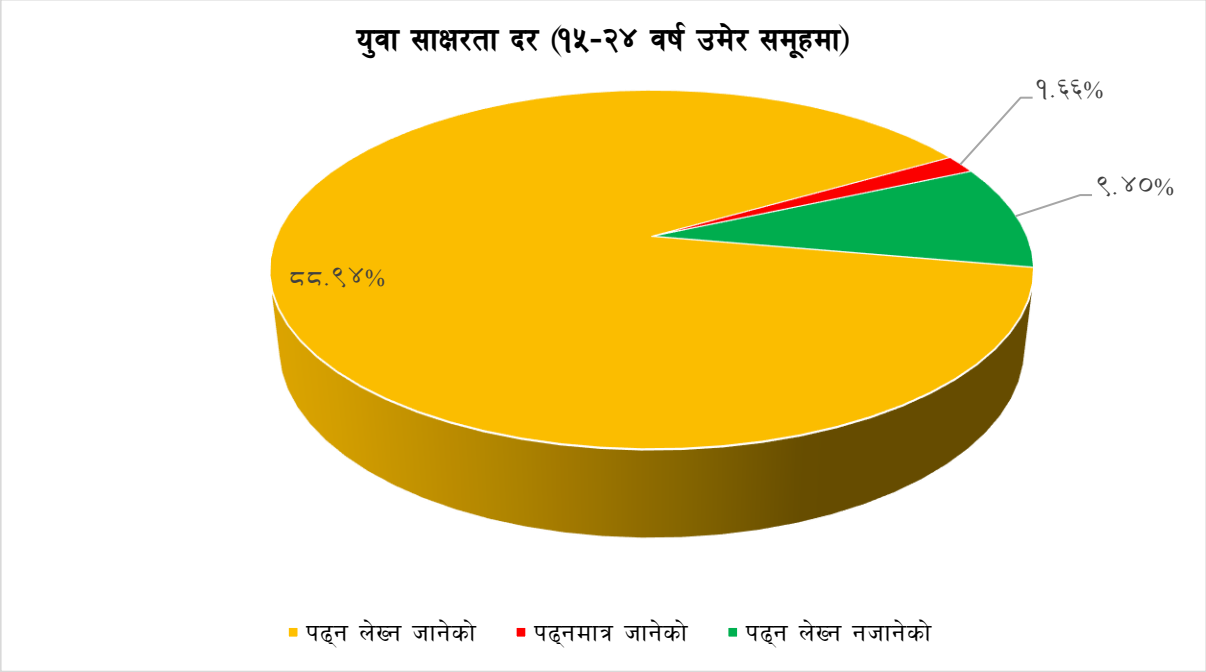

५.१.७ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

तालिका नं. ६६ : शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

विद्यालयको नाम	सहजकर्ता			स्थायी			अस्थायी			राहत			PCF			निजी स्रोत			स्थायी लियोन			अस्थायी लियोन			जम्मा		
	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
सुनिलस्मृति गाउँपालिका	३५	७	४२	२९	६६	९५	२५	२३	४८	१४	१८	३२	२	४	६	२८	३३	६१	०	१	१	०	२	२	१३३	१५४	२८७
बाह्रअक्षर प्रा.वि.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	१
प्रभात एकेडेमी भेडिटोल	३	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	३	५	०	०	०	०	०	०	५	३	८
ज्ञानमन्दिर विद्यागृह	३	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	८	११	०	०	०	०	०	०	६	८	१४
जलजला इ.बो.स्कु	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३	०	०	०	०	०	०	२	१	३
रोल्पा सनलाइट इ.बो.स्कु	२	०	२	०	०	०	६	६	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८	६	१४
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	०	०	०	१	१	२	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
नमूना प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२	०	०	०	०	०	०	२	२	४
नव नमुना प्रा.वि.	०	०	०	०	१	१	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२
गोपितारा प्रा.वि.	०	०	०	०	०	०	१	१	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२
दिपेन्द्र प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	२
श्री बाल कल्याण प्रा.वि.	०	१	१	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२
जनप्रिय नमुना प्रा.वि.	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
लिस्ने बाल प्रा.वि.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	१	१
शिवालय प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३	०	०	०	०	०	०	२	४	६
ने.रा. माध्यमिक विद्यालय	१	०	१	१	१	२	०	१	१	१	२	३	०	०	०	२	३	५	०	०	०	०	०	०	५	७	१२
विमादपुञ्ज प्रा.वि.	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	२	०	२
चन्द्र प्रभा मा.वि	१	०	१	१	७	८	०	१	१	१	२	३	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	४	१०	१४
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	१	२	३	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	३	५
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	०	२	२	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
जनता आधारभूत विद्यालय	१	०	१	०	२	२	१	०	१	१	१	२	१	०	१	१	०	१	०	०	०	०	०	०	५	३	८
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	१	१	२
ज्ञानोदय आ.वि	१	०	१	१	२	३	०	०	०	१	०	१	०	०	०	३	०	३	०	०	०	०	०	०	६	२	८
कालिका प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	२	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	१	४

विद्यालयको नाम	सहजकर्ता			स्थायी			अस्थायी			राहत			PCF			निजी स्रोत			स्थायी लियोन			अस्थायी लियोन			जम्मा		
	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
रामज्योति प्रा.वि.	१	०	१	१	१	२	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	१	४
ज्योति प्रकाश मा.वि.	०	०	०	२	२	४	३	१	४	०	२	२	०	०	०	२	२	४	०	०	०	०	०	०	७	७	१४
चतुरभूज प्रा.वि.	१	०	१	०	१	१	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३
हृदयश्वरी आ.वि.	०	१	१	०	१	१	२	०	२	०	०	०	०	०	०	३	२	५	०	०	०	०	०	०	५	४	९
जन एकता प्रा.वि.	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	१	१	०	०	०	१	२	३
गंगा प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	१	१	२	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
शिशु कल्याण प्रा.वि.	१	०	१	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	३
देवीभक्त आ.वि.	१	०	१	२	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	३	०	०	०	०	०	०	४	३	७
जिवनोद्धार प्रा.वि.	१	०	१	०	२	२	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
जनोद्धार प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	१	१	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३
सुर्योदय आ.वि.	१	०	१	२	२	४	०	१	१	०	१	१	०	०	०	०	२	२	०	०	०	०	०	०	३	६	९
बालबोध प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	१	२	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
जन कल्याण आ.वि.	१	०	१	२	२	४	०	०	०	१	०	१	०	०	०	२	०	२	०	०	०	०	०	०	६	२	८
शिशु कल्याण प्रा.वि.	०	१	१	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	३
उदय प्राथमिक विद्यालय	१	०	१	०	२	२	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	४
श्री जनता प्रा.वि.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२	१	०	१	०	०	०	०	१	१	२	२	४
जनज्योति प्रा.वि.	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२
ने.रा.मा.वि.	१	०	१	०	४	४	०	२	२	२	३	५	०	१	१	०	३	३	०	०	०	०	०	०	३	१३	१६
रामेश्वरी मा.वि.	१	०	१	४	११	१५	१	२	३	०	१	१	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	१५	२१
लिस्ने प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	२	२	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	१	४	५
सुर्योदय माध्यमिक विद्यालय	१	०	१	३	१	४	२	२	४	४	५	९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०	८	१८
त्रिपुरेश्वरी मा.वि.	१	०	१	३	४	७	१	३	४	१	१	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	१	१	६	१०	१६

स्रोतः गाउँपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०७७

५.१.८ शैक्षिक संस्थामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार तथा सुबिधा

तालिका नं. ६७ : शैक्षिक संस्थामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार तथा सुबिधा

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड विवरण			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
								कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
	नभएको	कच्ची	पक्की	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
सुनिलस्मृति गाउँपालिका	२०	१५	२	११	३३	४	४०	२१	२३	१५	२९	१७	२७	१६	२८
बाह्रअक्षर प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
प्रभात एकेडेमी भेडिटोल				१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	०	१
ज्ञानमन्दिर विद्यागृह		१		०	१	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०
रोल्पा सनलाइट इ.बो.स्कु			१	०	१	१	०	१	०	१	०	१	०	०	१
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
नमूना प्राथमिक विद्यालय		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
नव नमुना प्रा.वि.		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
गोपितारा प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
दिपेन्द्र प्राथमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
श्री बाल कल्याण प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
जनप्रिय नमुना प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
लिस्ने बाल प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
शिवालय प्राथमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
ने.रा. माध्यमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	१	०	१	०	०	१	०	१
विमादपुञ्ज प्रा.वि.		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
चन्द्र प्रभा मा.वि				१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय		१		०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड विवरण			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
								कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
	नभएको	कच्ची	पक्की	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
जनता आधारभूत विद्यालय		१		०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	१	०
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय			१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
ज्ञानोदय आ.वि	१			०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१
कालिका प्राथमिक विद्यालय	१			१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१
रामज्योति प्रा.वि.				१	०	०	१	१	०	०	१	१	०	१	०
ज्योति प्रकाश मा.वि.	१			१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१
चतुरभूज प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
हृदयश्वरी आ.वि.	१			०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१
जन एकता प्रा.वि.		१		१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
गंगा प्राथमिक विद्यालय	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
शिशु कल्याण प्रा.वि.	१			०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
देवीभक्त आ.वि.		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
जिवनोद्धार प्रा.वि.	१			०	१	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
जनोद्धार प्राथमिक विद्यालय		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०
सुर्योदय आ.वि.		१		०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
बालबोध प्राथमिक विद्यालय	१			१	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
जन कल्याण आ.वि.				१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	१	०
शिशु कल्याण प्रा.वि.		१		०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	१	०
उदय प्राथमिक विद्यालय				०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड विवरण			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
								कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
	नभएको	कच्ची	पक्की	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
श्री जनता प्रा.वि.		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
जनज्योति प्रा.वि.				०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
ने.रा.मा.वि.		१		१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	१	०
रामेश्वरी मा.वि.	१			०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	१	०
लिस्ने प्राथमिक विद्यालय		१		०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
सुर्योदय माध्यमिक विद्यालय		१		१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	१	०
त्रिपुरेश्वरी मा.वि.				१	०	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०७७

५.१.९ छात्रबृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधा उपलब्धताको अवस्था (छात्रबृत्ति, बालअनुदान, दिवा खाजा)

तालिका नं. ६८ : छात्रबृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधा उपलब्धताको अवस्था

विद्यालय को नाम	छात्रवृत्ति विवरण										PCF										CAS को लागि अनुदान										विद्यालयबाट संचालिन अनुदान									
	ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक	
	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
सुनिलस्मृति गाउँपालिका	२	४२	३१	१३	७	३७	८	३६	१	४३	१	४३	३२	१२	८	३६	८	३६	१	४३	०	४४	१०	३४	४	४०	५	३९	०	४४	०	४४	१४	३०	४	४०	४	४०	०	४४
बाह्रअक्षर प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
प्रभात एकेडेमी भेडिटोल	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
ज्ञानमन्दिर विद्यागृह	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
रोल्पा सनलाइट इ.बो.स्कु	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
नमूना प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
नव नमुना प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
गोपितारा प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
दिपेन्द्र प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१

विद्यालय को नाम	छात्रवृत्ति विवरण										PCF										CAS को लागि अनुदान										विद्यालयबाट संचालिन अनुदान									
	ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक	
	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
श्री बाल कल्याण प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
जनप्रिय नमुना प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
लिस्ने बाल प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
शिवालय प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
ने.रा. माध्यमिक विद्यालय	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१
विमादपुञ्ज प्रा.वि.	१	०	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
चन्द्र प्रभा मा.वि	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
जनता आधारभूत विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१

विद्यालय को नाम	छात्रवृत्ति विवरण										PCF										CAS को लागि अनुदान										विद्यालयबाट संचालिन अनुदान									
	ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक	
	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
सरस्वति प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
ज्ञानोदय आ.वि	०	१	१	०	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१
कालिका प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
रामज्योति प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
ज्योति प्रकाश मा.वि.	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१
चतुरभूज प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
हृदयश्वरी आ.वि.	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१
जन एकता प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
गंगा प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
शिशु कल्याण प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
देवीभक्त आ.वि.	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
जिवनोद्धार प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
जनोद्धार प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१

विद्यालय को नाम	छात्रवृत्ति विवरण										PCF										CAS को लागि अनुदान										विद्यालयबाट संचालिन अनुदान									
	ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक		ECD इसिडी		प्रथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		उच्च माध्यमिक	
	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
सुर्योदय आ.वि.	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१
बालबोध प्राथमिक विद्यालय	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
जन कल्याण आ.वि.	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१
शिशु कल्याण प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
उदय प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
श्री जनता प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
जनज्योति प्रा.वि.	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१
ने.रा.मा. वि.	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
रामेश्वरी मा.वि.	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१
लिस्ने प्राथमिक विद्यालय	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
सुर्योदय माध्यमिक विद्यालय	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१	०	१	१	०	१	०	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१	०	१
त्रिपुरेश्वरी मा.वि.	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	१	०	१	१	०	०	१

स्रोतः गाउँपालिकाको कार्यालय, EMIS, २०७७

५.२ बसाईँ सराइको अवस्था

५.२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. ६९ : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मस्थान					जम्मा
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	उल्लेख नगरिएको	
१	२४१९	८३५	१२६	२	०	३३८२
२	४०८८	१३१	१८६	३	०	४४०८
३	३१६६	१२८	९५	१४	०	३४०३
४	२९४४	६०	१०७	४	०	३११५
५	२६१७	८०	१३	४	१	२७१५
६	२७४७	९४	३१	६	०	२८७८
७	३६२३	४८	१०	३	०	३६८४
८	४७६२	१२	९	१	०	४७८४
जम्मा	२६३६६	१३८८	५७७	३७	१	२८३६९
प्रतिशत	९२.९४	४.८९	२.०३	०.१३	०.००	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २८,३६९ मध्ये यही गाउँपालिकामा सवैभन्दा धेरै ९२.९४ प्रतिशत जन्मेको पाइयो । त्यसपछिको संख्या ४.८९ प्रतिशत भने रोल्पा जिल्लाको विभिन्न भागमा जन्मेर यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेको पाइयो । अन्य जिल्लामा जन्मेर हाल यस गाउँपालिकामा बस्ने संख्या २.०३ प्रतिशत र विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या ०.१३ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य स्थानबाट बसाईँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

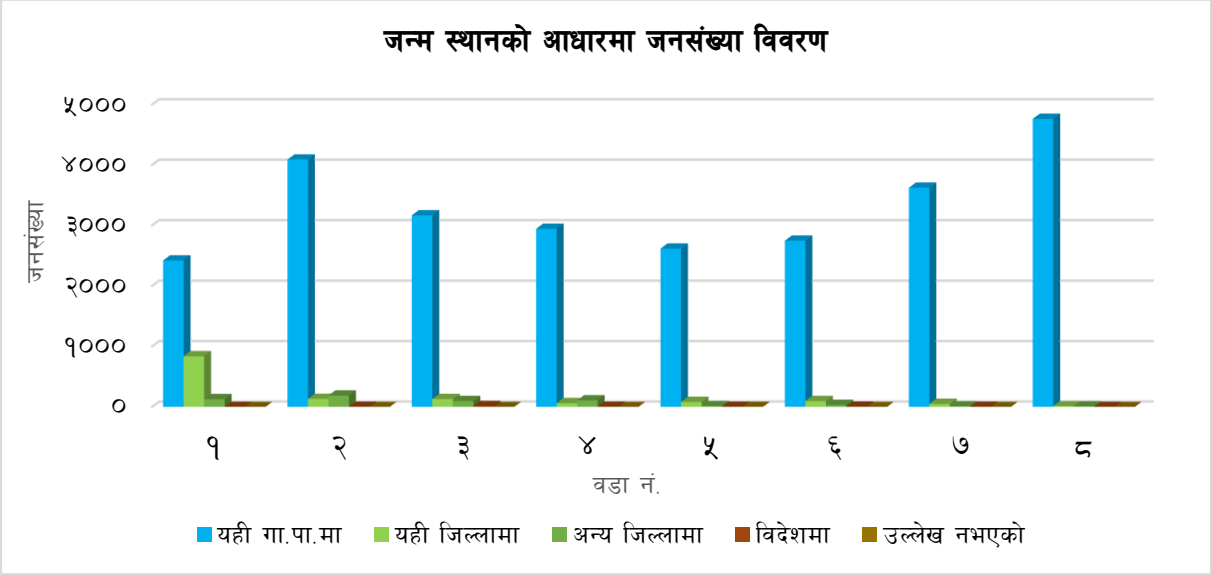

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७० : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण

लक्षित समहु	गत आ.व.बाट नविकरण भएको संख्या	पहिलो चौमासिक			दोस्रो चौमासिक			तेस्रो चौमासिक			वार्षिक कायम संख्या			जम्मा संख्या
		नयाँ थप संख्या (२)	लगत कट्टा (३)	जम्मा कायम संख्या (क=१+२-३)	नयाँ थप संख्या (४)	लगत कट्टा (५)	जम्मा कायम संख्या (ख= क+४-५)	नयाँ थप संख्या (६)	लगत कट्टा (७)	जम्मा कायम संख्या (ग=ख+६-७)	पुरुष	महिला	अन्य	
जेष्ठ नागरिक भत्ता (७० वर्ष माथि)	१०५५	९१	१०	११३६	१८	२	११५२	१२	१	११६३	५१०	६५३	०	११६३
जेष्ठ नागरिक भत्ता (दलित)	२१७	३१	२	२४६	११	१	२५६	२	०	२५८	१३४	१२४	०	२५८
जेष्ठ नागरिक एकल महिला	२८७	९	१	२९५	३	०	२९८	०	०	२९८	०	२९८	०	२९८
विधवा	४४४	१५	२	४५७	१२	१	४६८	५	०	४७३	०	४७३	०	४७३
पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	२०	६	०	२६	६	०	३२	२	०	३४	२४	१०	०	३४
अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता	४६	२	०	४८	९	०	५७	१	०	५८	४२	१६	०	५८
क्षेत्र तोकिएका बालबालिका	०	०	०	०	०	३	-३	१३८०	२९	१३४८	७४०	६०८	०	१३४८
लोपन्मुख बालबालिका	०	०	०	०	०	०	०	१८	०	१८	१०	८	०	१८
दलित बालबालिका	६०४	४६	६१	५८९	२१	५२	५५८	७	८७	५२१	२७१	२५०	०	५२१
जम्मा	२६७३	२००	७६	२७९७	८०	५९	२८१८	१४२७	११७	४१७१	१७३१	२४४०	०	४१७१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भक्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिन्छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ ।

५.४ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ ।

५.५ व्यक्तिगत घटना दर्ता

तालिका नं. ७१ : गाउँपालिकामा २०७७ सालमा व्यक्तिगत घटना दर्ता विवरण

वडा नं.	जन्म			मृत्यु			सम्बन्ध विच्छेद	विवाह	बसाई सरी आएको		बसाई सरी जाने		जम्मा
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा			दर्ता संख्या	सदस्यको संख्या	दर्ता संख्या	सदस्यको संख्या	
१	१०९	११०	२१९	१२	३	१५	४	२४			१०	२५	२७२
२	१५९	१२१	२८०	१५	८	३३		३३	२	९	९	२४	३५७
३	१३२	१०६	२३८	५	३	८	१	१५	१	३	१	१	२६४
४	१४३	१२७	२७०	९	७	१६	२	२६	४	९	५	१५	३२३
५	११०	११६	२२६	१	१	२		२०			४	१७	२५२
६	६७	५९	१२६	४	२	६		११			१	३	१४४
७	११४	९२	२०६	४	४	८		२४			५	२१	२४३
८	८३	१२२	२०५	२	१	३		२१	१	६			२३०
जम्मा	९१७	८५३	१७७०	६२	२९	९१	७	१७४	८	२७	३५	१०६	२०८५

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँपालिका, २०७७

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ?

कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.५.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका ३,३९० बालबालिकाहरू मध्ये २,१९३ अर्थात ६४.६९ प्रतिशतको जन्मदर्ता गरिएको र ११९७ जना अर्थात ३५.३१ प्रतिशतको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ । जन्म, मृत्यु, बसाइ-सराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी कृयाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७२ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको			जन्मदर्ता नभएको			पाँच वर्षमुनिका जम्मा बालबालिका		
	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा
१	१९४	१८९	३८३	३७	२२	५९	२३१	२११	४४२
२	१९९	१८१	३८०	१३	२४	३७	२१२	२०५	४१७
३	१३५	१०५	२४०	५८	५९	११७	१९३	१६४	३५७
४	१३९	१०२	२४१	७१	५८	१२९	२१०	१६०	३७०
५	१२०	१०२	२२२	५८	६३	१२१	१७८	१६५	३४३
६	१२२	९४	२१६	३४	४०	७४	१५६	१३४	२९०
७	२२८	१८२	४१०	८५	७४	१५९	३१३	२५६	५६९
८	६०	४१	१०१	२५०	२५१	५०१	३१०	२९२	६०२
जम्मा	११९७	९९६	२१९३	६०६	५९१	११९७	१८०३	१५८७	३३९०
प्रतिशत	३५.३१	२९.३८	६४.६९	१७.८८	१७.४३	३५.३१	५३.१९	४६.८१	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

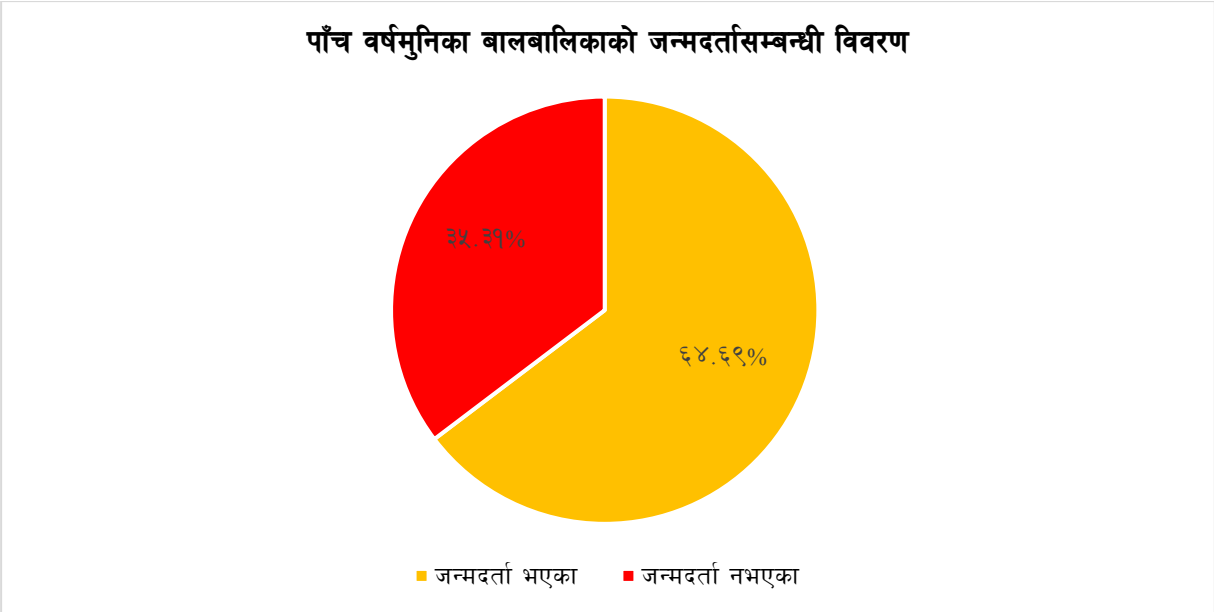

५.५.२ विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ६२६५ घरपरिवारहरूमध्येमा १३६ जनाको मृत्यु भएको छ। जसमा ७६ जना अर्थात ५५.८८ प्रतिशत पुरुष र ६० अर्थात ४४.१२ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ। सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा २ र ५ मा २५ जना रहेको छ भने वडा नं. ४ मा कम मृत्यु भएको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यू संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{१३६}{२८३६९} \times १००० = ४.७९ \text{ जना}$$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ४.७९ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ। यद्यपि कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन।

५.५.३ लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. ७३ : लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतक पुरूषको		मृतक महिलाको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	२	१.४७	२	१.४७	४	२.९४
५-९ वर्ष	१	०.७४	१	०.७४	२	१.४७
१०-१४ वर्ष	१	०.७४	४	२.९४	५	३.६८
१५-१९ वर्ष	२	१.४७	१	०.७४	३	२.२१
२०-२४ वर्ष	६	४.४१	१	०.७४	७	५.१५
२५-२९ वर्ष	१	०.७४	१	०.७४	२	१.४७
३०-३४ वर्ष	२	१.४७	०	०.००	२	१.४७
३५-३९ वर्ष	७	५.१५	१	०.७४	८	५.८८
४०-४४ वर्ष	३	२.२१	५	३.६८	८	५.८८
४५-४९ वर्ष	६	४.४१	२	१.४७	८	५.८८

मृतकको उमेर समूह	मृतक पुरूषको		मृतक महिलाको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
५०-५४ वर्ष	४	२.९४	४	२.९४	८	५.८८
५५-५९ वर्ष	२	१.४७	४	२.९४	६	४.४१
६०-६४ वर्ष	८	५.८८	२	१.४७	१०	७.३५
६५-६९ वर्ष	४	२.९४	७	५.१५	११	८.०९
७०-७५ वर्ष	८	५.८८	८	५.८८	१६	११.७६
७५-७९ वर्ष	७	५.१५	३	२.२१	१०	७.३५
८०-८९ वर्ष	९	६.६२	१०	७.३५	१९	१३.९७
९०-९९ वर्ष	३	२.२१	२	१.४७	५	३.६८
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	०	०.००	२	१.४७	२	१.४७
जम्मा	७६	५५.८८	६०	४४.१२	१३६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी मृत्यु संख्या ८० देखि ८९ वर्षको उमेर समूहका पुरुष र त्यसपछि ६० देखि ६४ र ७० देखि ७९ सम्मका पुरुषहरू देखिन्छ। जसमा सबैभन्दा बढी ८० देखि ८९ वर्षका ९ जना पुरुषको मृत्यु भएको भने दोस्रोमा ६०० देखि ६४ र ७० देखि ७९ वर्षको ८-८ जना पुरुषहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ। चौधौ आवधिक योजनाका अनुसार नेपालीको औषत आयू ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस नगरपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा बृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रुपमा स्वास्थ्य चेतनाको बृद्धिका कारण नेपालको औषत आयू समेत विगतका वर्ष भन्दा बढ्दै गैरहेको छ।

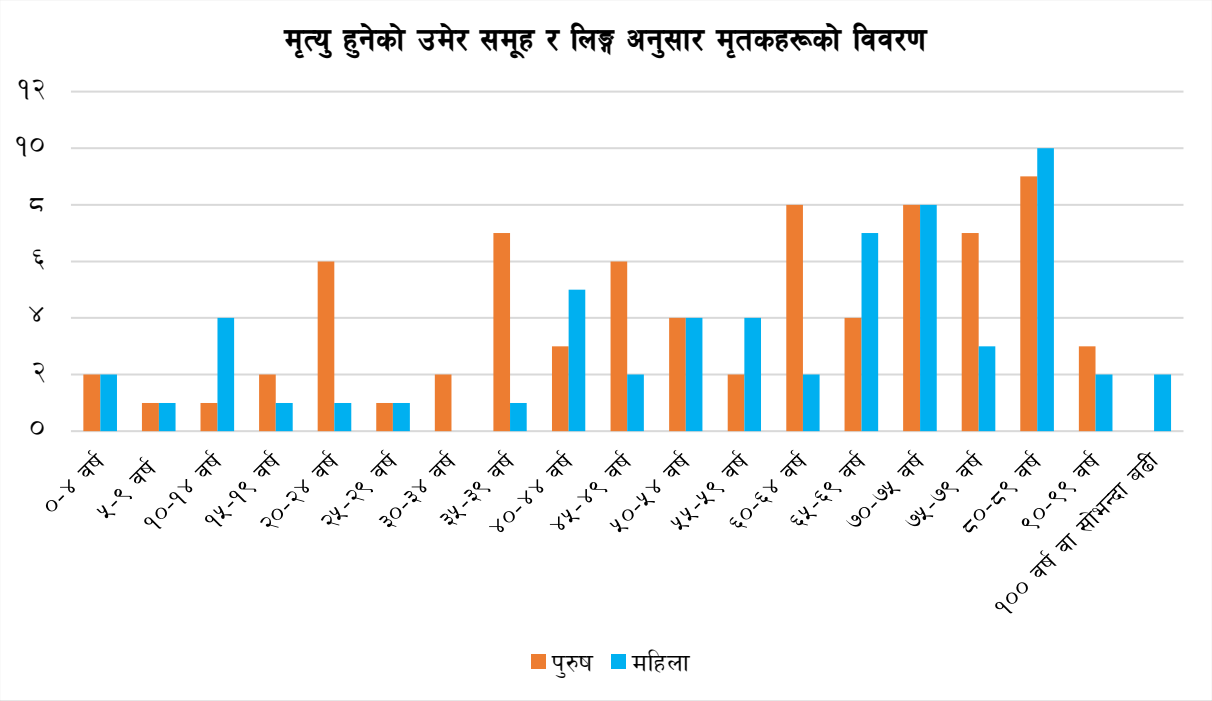

५.५.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या

तालिका नं. ७४ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्युको कारण	पुरूष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
कालगतिले मर्नु	११	१२	२३	१६.९१
थाहा नभएको/कारण नखुलेको	९	९	१८	१३.२४
अन्य कारणले	५	७	१२	८.८२
अन्य दुर्घटना	८	१	९	६.६२
श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू	३	६	९	६.६२
आत्महत्या	४	४	८	५.८८
निमोनिया	४	३	७	५.१५
दम	३	२	५	३.६८
कोरोना भाइरस (COVID–19)	४	०	४	२.९४
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	२	२	४	२.९४
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	४	०	४	२.९४
टाइफाइड	४	०	४	२.९४
यातायात दुर्घटना	२	१	३	२.२१
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज)	१	२	३	२.२१
क्यान्सर	२	१	३	२.२१
क्षयरोग	२	१	३	२.२१
रुघाखोकी, फ्लु	१	२	३	२.२१
प्राकृतिक प्रकोप	०	२	२	१.४७
मृगौला सम्बन्धी रोग	१	१	२	१.४७
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	२	०	२	१.४७
जण्डीस (कमलपित्त)	१	१	२	१.४७
बिद्रोह	०	१	१	०.७४
अन्य प्रजनन वा प्रसुतीजन्य कारणहरू	०	१	१	०.७४
कलेजो सम्बन्धी रोग	१	०	१	०.७४
अन्य यौन रोग	०	१	१	०.७४
कालाज्वरो	१	०	१	०.७४
भाइरल इन्फ्लुएन्जा	१	०	१	०.७४
जम्मा	७६	६०	१३६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा १३६ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा धेरै २३ जनाको कालगतिले मृत्यु भएको देखिन्छ। दोस्रोमा १८ जनाको थाहा नभएको/कारण नखुलेको, १२ जनको अन्य कारणले मृत्यु भएको देखिन्छ। त्यसैगरी गाउँपालिकाका ८ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ। आत्महत्या गर्नेहरूमा ४ जना पुरुष र ४ जना महिला रहेका छन्। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ। यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन्। सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायीक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो। मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

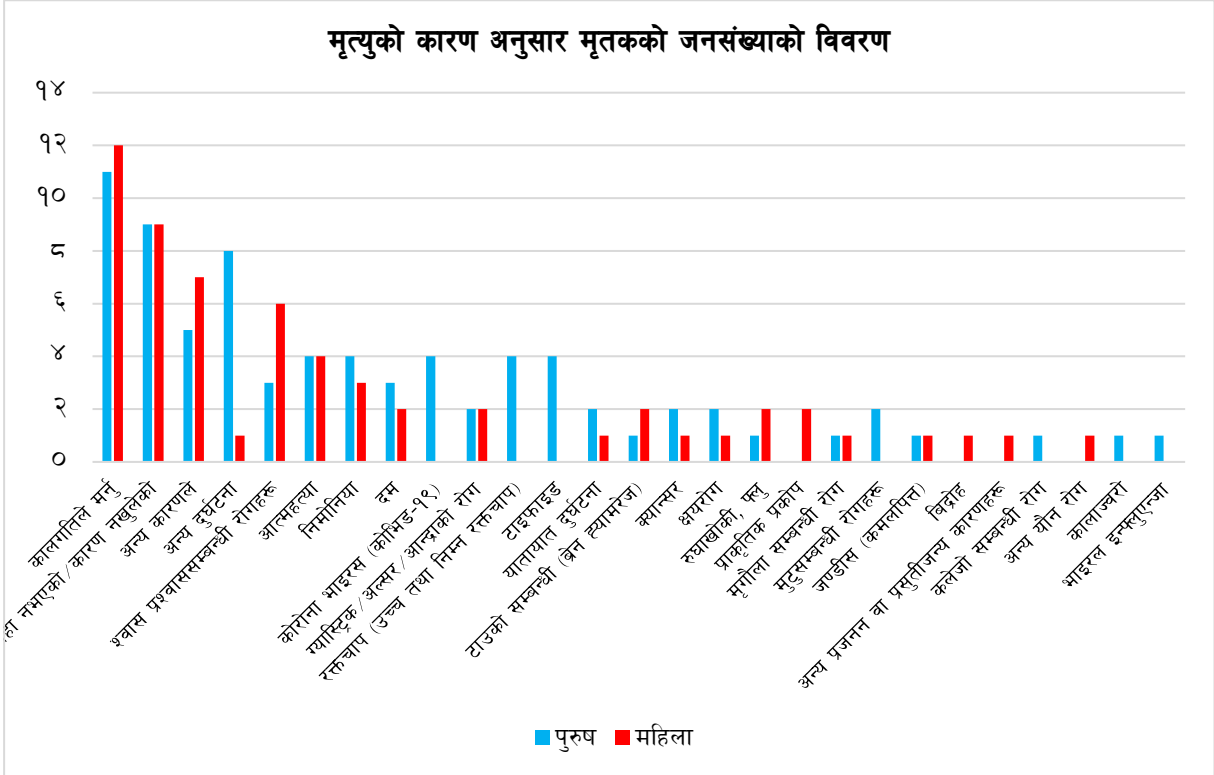

५.५.५ मृतक महिलाको मृत्यू हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७५ : मृतक महिलाको मृत्यु हुँदाको अवस्था सम्बन्धि विवरण

वडा	मृतक महिलाको अवस्था				१५ – ४९ वर्षका मृतक महिला	
	गर्भवती		सामान्य अवस्था		संख्या	प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	०	०.००	१	९.०९	१	९.०९
२	०	०.००	२	१८.१८	२	१८.१८
३	१	९.०९	१	९.०९	२	१८.१८
४	०	०.००	१	९.०९	१	९.०९
६	०	०.००	१	९.०९	१	९.०९

वडा	मृतक महिलाको अवस्था				१५ – ४९ वर्षका मृतक महिला	
	गर्भवती		सामान्य अवस्था		संख्या	प्रतिशत
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
७	०	०.००	१	९.०९	१	९.०९
८	०	०.००	३	२७.२७	३	२७.२७
जम्मा	१	९.०९	१०	९०.९१	११	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

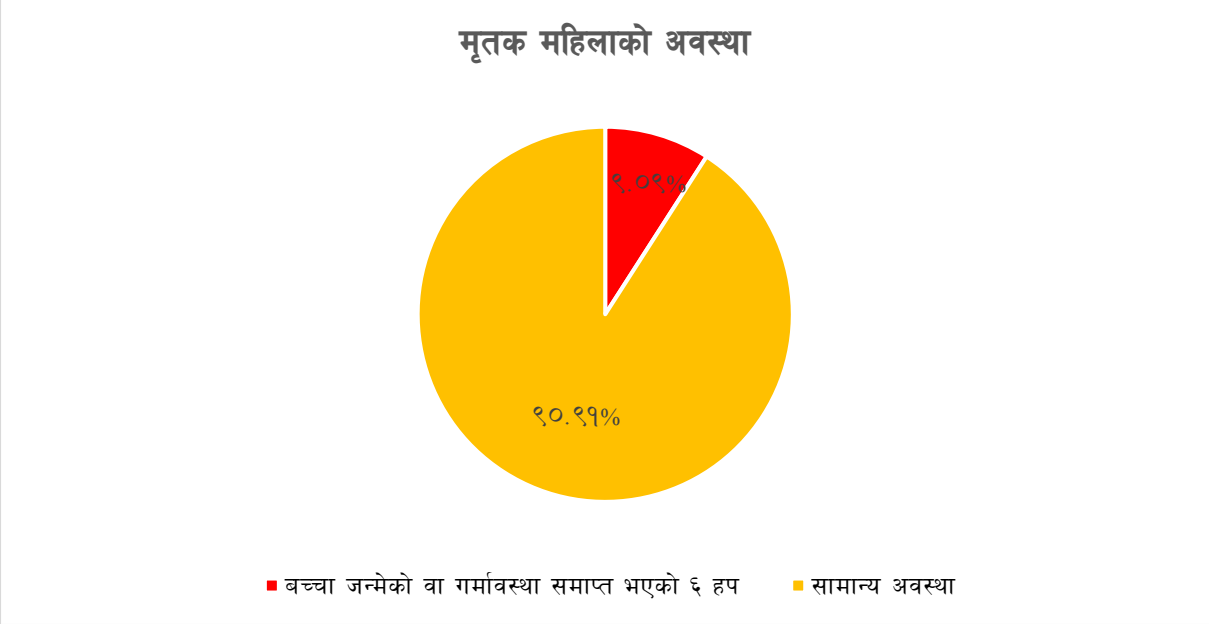

गाउँपालिकामा १५-४९ वर्षका ११ जना महिलाको मृत्यु भएकोमा गर्भावस्थामा १ जना ९.०९ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको छ भने १० जना महिलाको सामान्य अवस्थामा नै मृत्यु भएको तथ्याङ्कले देखाउँछ ।

५.६ स्वास्थ्य

नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत उच्च पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको स्वास्थ्य अवस्था र स्वास्थ्य सेवामा न्यून पहुँच देखिन्छ। सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू बाहेक गाउँपालिकामा अन्य निजी फार्मेसी, क्लिनिक तथा पोलिक्लिनिक जस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरूको अभाव रहेको छ । ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति सामान्य रहेको छ। यद्यपि गाउँपालिकाको आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको सर्भेक्षण अनुसार करिब आधाजति जनसंख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ। आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहूँचवाला व्यक्तिहरू मात्र यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पाइन्छ।

स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । दुर्गम वडाहरूमा बस्ने परिवारहरूले स्वास्थ्य सेवाका लागि धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने वर्षातको समयमा अझ कठिनाई झेल्नु पर्ने अवस्था छ।

हाल नोबल कोरोना भाइरस अर्थात COVID-19 को संक्रमण बढेर विश्वलाई नै आक्रान्त पारिहेको छ। सन् २०१९ डिसेम्वरको अन्त्यतिर चीनको वुहान सहरमा पहिलो पटक देखिएको भाइरसले चीन, इटाली, स्पेन,

युके, इरान, ब्राजिल अमेरिका लगायतका स्वास्थ्य सेवाको उत्कृष्ट प्रत्याभूत भएका मुलुकमा लाखौँको ज्यान लिइसकेको अवस्था छ। झन् हाम्रो जस्तो कमजोर स्वास्थ्य प्रणाली भएको देशमा यस्ता प्रकोपले ठूलो क्षति निम्त्याउने अवस्था आउँछ । यसकारण गाउँपालिकाले सतर्कता तथा सावधानी अपनाई आफ्नो स्वास्थ्य अवस्थालाई मजवुत बनाइराख्न जरुरी हुन्छ।

५.६.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

तालिका नं. ७६ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	ठेगाना
१	स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. १, लुतीचौर
२	गाउँघर क्लिनिक (९ वटा)	वडा नं. १
३	खुंग्री स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. २, खुंग्री
४	गोगनपानी स्वास्थ्य इकाइ	वडा नं. २, गोगनपानी
५	च्यानधारा स्वास्थ्य इकाइ	वडा नं. २, च्यानधारा
६	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं. ४, सुलीचौर
७	राप्ती आखा सेवा केन्द्र	वडा नं. ४, सुलीचौर
८	छिर्ने आयुर्वेदिक अस्पताल	वडा नं. ४, प्रवेश नगर 'ख'
९	गाउँघर क्लिनिक (२ वटा)	वडा नं ४
१०	सुधारिएको गाउँघर क्लिनिक	वडा नं. ५, क्वालीगाउँ (तल्लो)
११	दलंगा स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ६, दलंगा
१२	तेवाङ स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ७, राज्य पोखरी
१३	गाउँघर क्लिनिक (१ वटा)	वडा नं ७, चनीगारे
१४	गाउँघर क्लिनिक (१ वटा)	वडा नं ७, सरंगे पोखरा
१५	गाउँघर क्लिनिक (१ वटा)	वडा नं ७, दोबाट
१६	खोप केन्द्र	वडा नं. ७
१७	अरेस स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ८, मण्डली थान
१८	खोप केन्द्र	वडा नं. ८, चिन्ने, गुराँसे, आखोले पोखरा

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिका, २०७७

५.६.२ स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र अन्य जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ७७ : स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत जनशक्तिको विवरण

स्वास्थ्य संस्था	मेडिकल अधिकृत			प्यारामेडिक्स			नर्सिङ			अन्य प्राविधिक			जम्मा		
	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार
स्वा.चौ. घोडागाउँ-१	०	०	०	३	३	०	२	२	१	०	०	१	६	५	३
स्वा.चौ. खुंग्री-२	०	०	०	३	२	०	२	२	१	०	०	१	५	४	३
प्रा.स्वा.के, सुलिचौर-४	१	१	१	३	३	०	४	३	२	०	०	१	१०	९	७
स्वा.चौ. गजुल -६	०	०	०	३	१	०	२	१	२	०	०	१	६	२	३

स्वास्थ्य संस्था	मेडिकल अधिकृत			प्यारामेडिक्स			नर्सिङ			अन्य प्राविधिक			जम्मा		
	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार	दरवन्दी	पूर्ति	करार
स्वा.चौ.तेवाङ-७	०	०	०	३	२	०	२	२	१	०	०	०	६	४	२
स्वा.चौ.अरेश-८	०	०	०	३	१	०	२	१	१	०	०	०	६	३	१
स्वास्थ्य शाखा	०	०	०	१	१	०	१	१	०	०	०	०	२	२	०
जम्मा	१	१	१	१९	१३	०	१५	१२	८	०	०	४	४१	२९	१९

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिका, HMIS २०७७

५.६.३ स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्न लाग्ने समयको विवरण

तालिका नं. ७८ : नजिकको अस्पतालसम्म पैदल पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	१२५	१४१	१३५	२३३	१९८	६	८३८
२	९९	३४४	१४४	३०२	९६	८	९९३
३	१००	२०२	१६२	१८५	६३	३	७१५
४	१४४	८६	२८१	२१३	२	१५	७४१
५	२	४	६२	३०७	१४४	९५	६१४
६	३१	५०	१८९	११६	३०५	०	६९१
७	६१	३४	१७९	४६३	१२	०	७४९
८	५२	२८७	२८०	८६	२१३	६	९२४
जम्मा	६१४	११४८	१४३२	१९०५	१०३३	१३३	६२६५
प्रतिशत	९.८०	१८.३२	२२.८६	३०.४१	१६.४९	२.१२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

तालिका नं. ७९ : नजिकको स्वास्थ्यचौकीसम्म यातायातमा पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	१३३	१३५	५६	१६३	२७४	७७	८३८
२	३०७	३१८	९९	१६०	१०३	६	९९३
३	१०५	१९४	१८३	१७०	६२	१	७१५
४	१३६	९४	२९६	२१४	०	१	७४१
५	६	४	१५१	३१२	१३७	४	६१४
६	२०२	८९	२४६	४८	१०६	०	६९१
७	४५	९९	१११	४७६	१७	१	७४९
८	७०	१५७	२५९	३९१	४५	२	९२४
जम्मा	१००४	१०९०	१४०१	१९३४	७४४	९२	६२६५
प्रतिशत	१६.०३	१७.४०	२२.३६	३०.८७	११.८८	१.४७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.६.४ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानुनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८० : सुरक्षित मातृत्वको विवरण

क्र.सं.	सूचकहरु	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१	प्रोटोकल अनुसार पहिलो पटक गर्भवती जाँच गराएका गर्भवती महिलाहरुको प्रतिशत	७६.६	७५.३	६७.६
२	प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भवती जाँच गराउने महिलाहरुको प्रतिशत	५२.२	६४.५	४४.९
३.	घरमा जिवित जन्म भएको नवजात शिशुको जम्मा संख्या			
४.	संस्थागत प्रसुति दर	४५.९	५३.७	४९.३
५.	दक्ष प्रसुतिकर्मीद्वारा प्रसुति भएको दर	३९.२	४३.३	१९.३
६.	प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच गराउेन आमाहरुको प्रतिशत	३.९	११.६	२५.६
७.	आकस्मिक जटिलता युक्त अवस्थाको व्यवस्थापन भएको प्रतिशत			
८.	संस्थागत सुत्केरी मध्ये आमा सुरक्षा प्रोत्साहन भत्ता लिनेको प्रतिशत	१००	१००	१००
९.	संस्थागत सुत्केरी मध्ये चारपटक गर्भ जाँच गराए वापतको प्रोत्साहन लिनेको प्रतिशत			९०
१०.	सुरक्षित गर्भपतन गराउने महिलाहरुको प्रतिशत		५.९	९.६
११.	जम्मा मातृ मृत्यु संख्या	०	०	०
१२.	जम्मा नवजात मृत्यु संख्या	४	२	३
१३.	जम्मा मृत जन्म संख्या	०	०	०

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँपालिका, HMIS २०७७

५.६.५ प्रमुख १० रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८१ : प्रमुख १० रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	दम
२	स्वासप्रश्वास सम्बन्धी
३	सुगर

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
४	उच्च/न्यून रक्तचाप
५	मुटु रोग
६	आँखा सम्बन्धी रोग
७	ग्यासट्रिक
८	जोर्नी/बाथ
९	क्यान्सर
१०	पाठेघर खस्ने समस्य

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँपालिका, HMIS, २०७७

५.६.६ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सुचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसालगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् । कार्यक्रम सञ्चालनको सहयोगका लागि गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सञ्जाल विस्तार भएको छ ।

तालिका नं. ८२ : पोषण सम्बन्धि विवरण

क्र.सं.	सूचकहरु	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१	कम जन्म तौल भएका नवजात शिशुको प्रतिशत			
२	नयाँ तौल लिएका १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१०९.२	१५	१०७
३.	नयाँ तौल लिएका १२ देखि २३ महिनाका शिशुहरुको प्रतिशत			
४.	जन्मेको ६ महिनासम्म स्तनपान गराएको बच्चाहरुको प्रतिशत	३९	४८	५२.५
५.	गर्भवती अवस्थामा १८० दिन आइरन चक्की प्राप्त गरेका गर्भवती महिलाहरुको प्रतिशत	५६.४	६२.६	४४.४
६.	सुत्केरी अवस्थमा भिटामिन ए प्राप्त गरेका महिलाहरुको प्रतिशत	७४.७	६८.७	१४७.६
७.	वृदि अनुगमनमा २ वर्ष मुनीका शिशुहरुको औषत भेट	५	६	६
८.	गम्भिर कुपोषित बच्चाको संख्या	०	०	०
९.	गम्भिर कुपोषित बच्चा निको भएको प्रतिशत	०	०	०

क्र.सं.	सूचकहरु	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
१०.	३ साइकल (१८० पिस) बालभिटा पाउने ६ देखि २३ महिनाको बालबालिकाहरुको प्रतिशत	०	०	६४२
११.	पहिलो चरणमा भिटामिन ए को आम वितरणको कभरेज	२७२९	२५७१	२७२५
१२.	दोस्रो चरणमा भिटामिन ए को आम वितरणको कभरेज	२५७५	२६७७	२५६६

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिका, HMIS २०७७

५.६.७ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ्य र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याइएको छ। जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फ्लुयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा अत्यन्त सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्यूदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

तालिका नं. ८३ : खोपको विवरण

सुचकहरु	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७
बि.सि.जी. कभरेज	१०१.२	११३	१०६
डि.पि.टी.हेप.बि.हिब ३ कभरेज	९२.२	१०९.४	९९
ओ.पि.भि. ३ कभरेज	९२.२	१०९.४	९९
पि.सि.भि. ३ कभरेज	९१.४	१००.८	९९.१
एफ.आइ.पी.भि १ कभरेज	०	७०	९०.५
जे.इ.कभरेज	९५.३	११७	११२.८
दादुरा रुबेला २ कभरेज	९४.६	१०६.५	९५.६
टि.डि २ र २+ कभरेज	७०.२	७१.५	६२.१
पूर्ण खोप कभरेज	८६.८	१०७.७	९५.५
डि.पी.टी.हेप.वि. १- दादुरा रुबेला दोस्रो बिचको ड्रपआउट दर	७.१	-१.१	५.१
वि.सि.जि. खोप र दादुरा पहिलो खोप पहिलो बिचको ड्रपआउट दर	६.५	६	९.८

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिका, HMIS, २०७७

५.६.८ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै

यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृत्ति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ ।

५.६.९ १२ महिनाभित्र सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये २५.६७ प्रतिशत महिलाले घरमा, ७३.५७ प्रतिशतले स्वास्थ्य संस्थामा र ०.७६ प्रतिशत अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएपनि घरमा सुत्केरी गराउनेको संख्या पनि भएको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ । सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ८४ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान			जम्मा
	घरमा	स्वास्थ्य संस्थामा	अन्य	
१	४	२३	०	२७
२	७	३४	२	४३
३	४	४२	०	४६
४	१५	२७	०	४२
५	११	१४	०	२५
६	०	२३	०	२३
७	५३	१००	०	१५३
८	४१	१२४	२	१६७
जम्मा	१३५	३८७	४	५२६
प्रतिशत	२५.६७	७३.५७	०.७६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.६.१० १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

तालिका नं. ८५ : १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

विवरण	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
१ सन्तान भएको	१६१	२४१	१५६	१३९	९४	९७	१६७	११९	११७४
२ सन्तान भएको	१४३	२८६	२१४	१४८	१२१	९२	१५४	१३५	१२९३
३ सन्तान भएको	८६	१७६	१४५	९८	१००	५७	१४९	८१	८९२
४ सन्तान भएको	४५	८५	७९	४३	४९	३५	१०९	५५	५००
५ सन्तान भएको	१५	२८	२५	१४	२१	१६	५२	२३	१९४
६ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	५	१२	११	१३	२०	११	६८	१३	१५३
सन्तान जन्मदिने महिला	४५५	८२८	६३०	४५५	४०५	३०८	६९९	४२६	४२०६
सन्तान जन्म नदिने महिला	३७४	१२५	८२	२४४	१८१	३२४	८५	५५२	१९६७
जम्मा महिला	८२९	९५३	७१२	६९९	५८६	६३२	७८४	९७८	६१७३

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा हाल तथ्याङ्क अनुसार १५ देखि ४९ वर्ष उमेरसमूहका ६,१७३ जना महिलाहरूमध्ये २ वटा जिवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात १२९३ जना भएको पाइयो भने दोस्रोमा १ जना जिवित शिशु जन्म दिने महिलाहरूको संख्या ११७४ रहेको छ। त्यसैगरी ३ जना जिवित शिशु जन्म दिने महिलाहरूको संख्या ८९२ रहेको छ। १ देखि ३ वटा जिवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ। यो तथ्याङ्कबाट क्रमशः गाउँपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ। परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ। यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष भनेको सन्ताननै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो। उदाहरणका लागि १५ वर्ष देखि ४९ वर्ष उमेर समूहमा सन्तान नजन्माएका महिलाको संख्या १,९६७ रहेको छ। मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, चुरोट तथा नशालु पदार्थको प्रयोग, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ। महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.६.११ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण, २०१६ (National Demographic and Health Survey, 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २१, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार ३२ र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ३९ रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ।

५.६.१२ पहिलो बच्चा जन्मदिंदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००–२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ प्रतिशत पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

गाउँपालिकाका कूल ४२१३ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मदिंदा उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा ४ जना अर्थात् ०.०९ प्रतिशत महिलाले १५ वर्षभन्दा कम उमेरमा र १७६० जना अर्थात् ४१.७८ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी २१२६ अर्थात् ५०.४६

प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, २५५ अर्थात् ६.०५ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ४८ जना अर्थात् १.१४ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा २० जना अर्थात् ०.४७ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ८६ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						जम्मा आमाको संख्या
	१५ वर्ष भन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	
१	०	२३७	१९९	१५	१	३	४५५
२	३	३२०	४१६	७५	१२	२	८२८
३	०	२३८	३४०	४६	६	३	६३३
४	०	१५४	२७३	२०	५	३	४५५
५	०	२१४	१५३	३१	५	२	४०५
६	०	११४	१६९	१७	८	१	३०९
७	१	३५०	२९८	३९	९	३	७००
८	०	१३३	२७८	१२	२	३	४२८
जम्मा	४	१७६०	२१२६	२५५	४८	२०	४२१३
प्रतिशत	०.०९	४१.७८	५०.४६	६.०५	१.१४	०.४७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.६.१३ स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८७ : स्वास्थ्य बीमा गरे नगरेको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	परिवारको स्वास्थ्य बीमा छ	परिवारको स्वास्थ्य बीमा छैन	जम्मा परिवार
१	३३	८०५	८३८
२	८५	९०८	९९३
३	६३	६५२	७१५
४	३४	७०७	७४१
५	१५	५९९	६१४
६	६९	६२२	६९१
७	२५	७२४	७४९
८	२६	८९८	९२४
जम्मा परिवार	३५०	५९१५	६२६५
प्रतिशत	५.५९	९४.४१	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका ६२६५ घरपरिवारलाई स्वास्थ्य बीमा गरे/नगरेको बारे सोधिएको प्रश्नमा ३५० परिवारले स्वास्थ्य बीमा गरेको बताएका छन् भने ५,९१५ परिवारले स्वास्थ्य बीमा नगरेको तथ्याङ्कमा देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

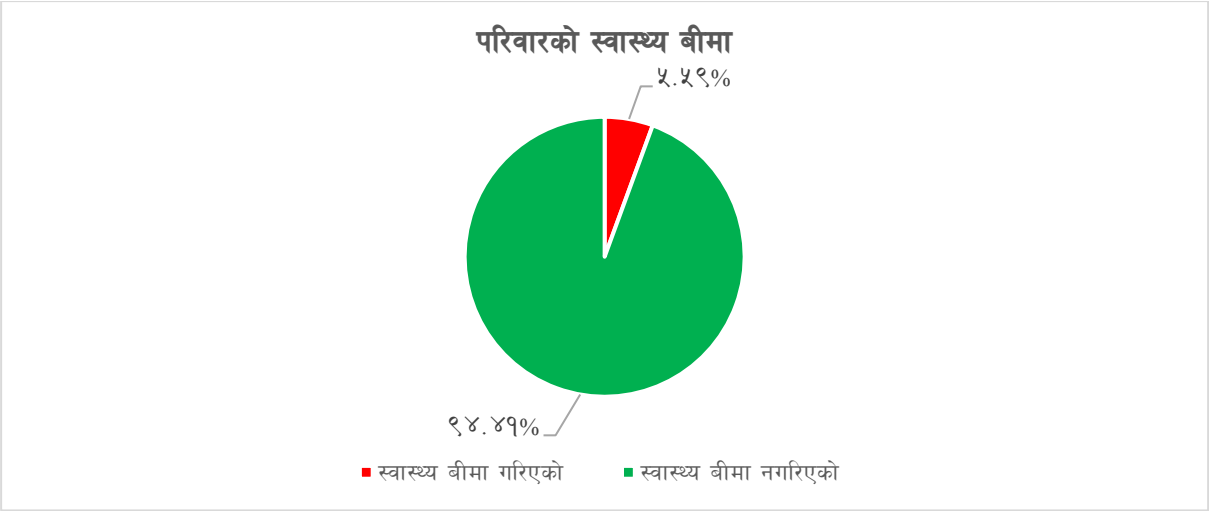

५.७ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.७.१ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको विवरण

तालिका नं. ८८ : ६० वर्ष र सोभन्दा बढी उमेरका जेष्ठ नागरिकसम्बन्धी विवरण

वडा	पुरुष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१३५	४४.८५	१६६	५५.१५	३०१	११.८०
२	१९६	४५.३७	२३६	५४.६३	४३२	१६.९४
३	१३६	४९.२८	१४०	५०.७२	२७६	१०.८२
४	१०९	४१.२९	१५५	५८.७१	२६४	१०.३५
५	१२९	४९.२४	१३३	५०.७६	२६२	१०.२७
६	१६५	४७.८३	१८०	५२.१७	३४५	१३.५३
७	१११	४१.४२	१५७	५८.५८	२६८	१०.५१
८	१९२	४७.७६	२१०	५२.२४	४०२	१५.७६
जम्मा	११७३	४६	१३७७	५४	२५५०	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका ६० वर्ष र सोभन्दा बढी उमेरका २५५० जेष्ठ नागरिक मध्ये ११७३ पुरुष अर्थात ४६ प्रतिशत र १३७७ महिला अर्थात ५४ प्रतिशत रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८९ : एकल महिलासम्बन्धी वडागत विवरण

वडा	३५ वर्ष माथिका अविवाहित	विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	जम्मा एकल महिला
१	४	६३	१	१	६९
२	१७	१३८	६	२	१६३
३	१४	५२	२	२	७०
४	१२	७८	५	४	९९

वडा	३५ वर्ष माथिका अविवाहित	विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	जम्मा एकल महिला
५	९	४	०	०	१३
६	९	६०	३	२	७४
७	२	४२	४	१	४९
८	१३	२	१	०	१६
जम्मा	८०	४३९	२२	१२	५५३
प्रतिशत	१४.४७	७९.३९	३.९८	२.१७	१००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका ५५३ एकल महिलाहरू मध्ये ८० जना अर्थात १४.४७ प्रतिशत ३५ वर्ष माथिका अविवाहि, ४३९ जना अर्थात ७९.३९ प्रतिशत विधुवा, २२ जना अर्थात ३.९८ प्रतिशत सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके गरेका र १२ जना अर्थात २.१७ प्रतिशत छुट्टिएर बसेका एकल महिलाहरू छन् । जसको विस्तृत विरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

५.७.२ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनु पर्दछ। अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यत्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीयताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानिय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ९० : अपाङ्गता परिचयपत्र विवरण

क्र.सं.	परिचयपत्र प्रकार	संख्या
१	रातो	४२
२	निलो	५७
३	पहेँलो	६०
४	सेतो	७४
जम्मा		२३३

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मध्ये ५३२ जना अर्थात १.७१ प्रतिशतमा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको छ। जसमध्ये शारिरीक अपाङ्गता भएका १.१२ प्रतिशत, दृष्टिविहिन अपाङ्गता भएका ०.१५ जना, सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ०.१४ प्रतिशत, स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ०.१२ प्रतिशत रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ९१ : अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिबिहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	अपाङ्गता नभएको	जम्मा
१	५५	१२	१२	१	१४	२	४	२	३२८०	३३८२
२	५७	८	८	०	१०	३	२	२	४३१८	४४०८
३	४८	५	३	१	१	२	०	१	३३४२	३४०३
४	३२	४	२	०	०	६	१	१	३०६९	३११५
५	३७	०	५	०	२	३	०	१	२६६६	२७१४
६	२७	६	६	०	४	४	१	६	२८२४	२८७८
७	४०	७	३	०	३	३	३	०	३६२५	३६८४
८	२१	१	०	०	०	१	०	१	४७६०	४७८४
जम्मा	३१७	४३	३९	२	३४	२४	११	१४	२७८८४	२८३६८
प्रतिशत	१.१२	०.१५	०.१४	०.०१	०.१२	०.०८	०.०४	०.०५	९८.२९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

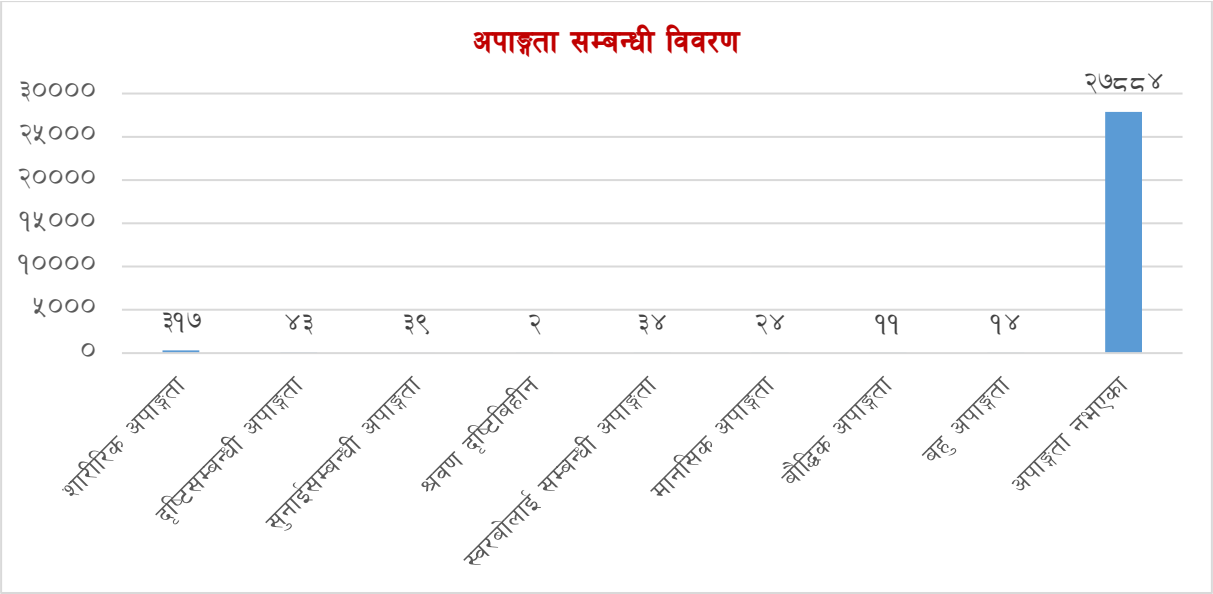

५.७.३ महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९२ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण

वडा	महिलाको नाममा घर भएको परिवार संख्या	महिलाको नाममा जग्गा भएको परिवार संख्या	महिलाको नाममा घर/जग्गा दुवै भएको परिवार संख्या	महिलाको नाममा घर/जग्गा दुवै नभएको परिवार संख्या	जम्मा परिवार संख्या
१	१२	३४	४६	७४६	८३८
२	१८	२२	६८	८८५	९९३
३	२९	३१	४६	६०९	७१५
४	११४	२७	२४	५७६	७४१
५	४	१०	३	५९७	६१४
६	६	५३	१९	६१३	६९१
७	२	११	२०	७१६	७४९
८	३	३	४	९१४	९२४
जम्मा	१८८	१९१	२३०	५६५६	६२६५
प्रतिशत	३.००	३.०५	३.६७	९०.२८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कूल ६२६५ घरपरिवारहरूमध्ये १८८ अर्थात ३ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा १९१ अर्थात ३.०५ प्रतिशत जग्गा रहेको छ, २३० अर्थात ३.६७ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जग्गा दुवै रहेका छ भने ५,६५६ अर्थात् ९०.२८ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ । हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमशः कम हुँदै गएतापनि गाउँमा त्यसको प्रभाव कम देखिन्छ । लैङ्गिक भेद्भाव हटाउन गाउँले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

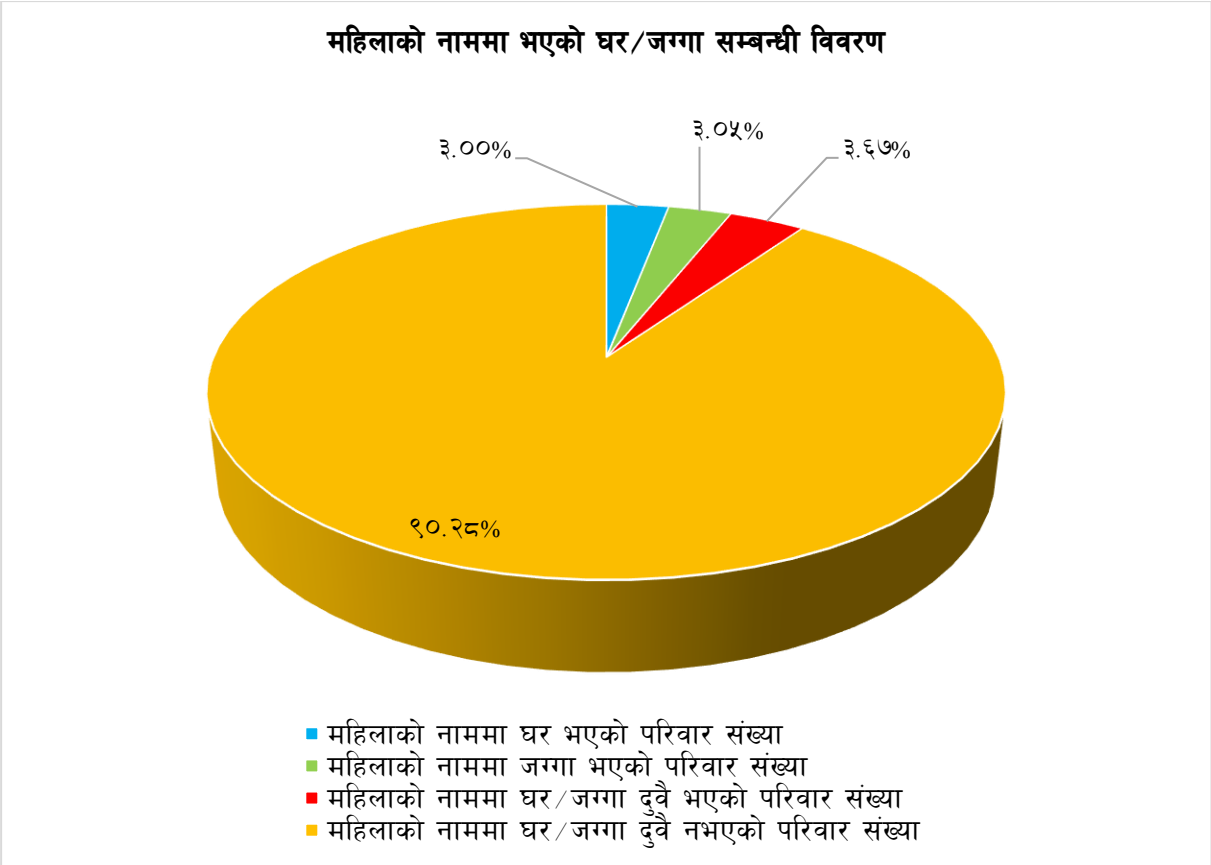

५.७.४ लिङ्ग अनुसार बाल विवाह (बीस वर्ष मुनिका)

तालिका नं. ९३ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण

वैवाहिक स्थिति	पुरुष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
विवाह नभएको	३१०७	४९.०७	३२२५	५०.९३	६३३२	९३.४६%
एक विवाह	१०४	२३.९१	३३१	७६.०९	४३५	६.४२%
बहु विवह	०	०.००	२	१००.००	२	०.०३%
सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचके	२	६६.६७	१	३३.३३	३	०.०४%
छुट्टिएको	१	५०.००	१	५०.००	२	०.०३%
थाहा नभएको	०	०.००	१	१००.००	१	०.०१%
जम्मा	३२१४	४७.४४	३५६१	५२.५६	६७७५	१००.००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

५.७.५ बालक्लव तथा संजालको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत

दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकालाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्त गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामूलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्यूनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) नि:शुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

तालिका नं. ९४ : गाउँपालिकामा रहेका बालक्लब/बाल समूहको विवरण

क्र.सं.	बाल समूहको नाम	ठेगाना	सदस्य संख्या
१	विद्या विकास बाल समूह	चन्द्रप्रभा मा.वि. मिझिङ	१५
२	नव लिस्ने बाल समूह	नेपाल राष्ट्रिय मा.वि., तेवाङ	११
३	नवप्रतिभा बाल समूह	त्रिपुरेश्वरी मा.वि., खुंग्री	२५
४	जनज्योति बाल समूह	जनज्योति मा.वि., हरिगाउँ	२३
५	हरियाली बाल समूह	रामेश्वरी मा.वि.घोडागाउँ	२७
६	ज्योतिप्रकाश मा.वि. बाल समूह	ज्योतिप्रकाश मा.वि., गजुल	१५
७	नेपाल राष्ट्रिय मा.वि. लिस्ने बाल समूह	नेपाल राष्ट्रिय मा.वि., अरेस	१७

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

५.८ युवा तथा खेलकुद र मनोरञ्जन

५.८.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरन्जनस्थल सम्वन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ। तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केही मात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ। विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

गाउँपालिका मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरेको पाइन्छ तर ती खुला जमिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भईसकेको छैन। यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा बिताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनिहरू त्यहाँको स्थानीय प्राकृतिमा

रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा रहेका खेलकुद मैदान सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९५ : रंगशाला, खेल मैदान, व्यायामशाला, पौडी पोखरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खेल मैदान	अनुमानित क्षेत्रफल	ठेगाना	कैफियत
१	सल्लोपिपल खेलमैदान	२२ रोपनी	सल्लोपिपल, वडा नं १	फुटवल मैदान
२	छात्रवास खेलमैदान	१ रोपनी	छात्रवास, वडा नं १	भलिबल
३	बाँझे खुट्टी खेलमैदान	२५ रोपनी	बाँझेखुट्टी, वडा नं. १	भलिबल
४	वडास्तरीय खेलमैदान	१० रोपनी	स्यानीचौर, वडा नं. २	
५	सिर्जनशील युवा क्लव खेलमैदान	१० रोपनी	महिन्द्री, वडा नं. २	
६	सुस्मिता स्मृति युवा क्लब खेलमैदान		हरिगाउँ, वडा नं २	
७	पोखरा खेल मैदान	१ रोपनी	पोखरा, वडा नं. ३	भलिबल
८	गाउँपालिका स्तरीय खेलमैदान	१२ रोपनी	प्रवेश नगर 'ख', वडा नं. ४	
९	कोइरालखर्क भलिवल मैदान	१ रोपनी	कोइराल खर्क, वडा नं. ४	
१०	बाग्मा भलिवल मैदान	१ रोपनी	बाग्मा, वडा नं ४	
११	रिभ्का खेलमैदान	१ रोपनी	रिभ्का, वडा नं. ५	भलिबल
१२	काब्रा घोरन्टे	२ रोपनी	कामीगैरा, वडा नं ५	फुटवल/भलिवल
१३	लेदेखोला खेलमैदान	१ रोपनी	लेदेखोला, वडा नं. ५	भलिबल
१४	मन्घा खेलमैदान	१ रोपनी	मन्घा, वडा नं. ५	भलिबल
१५	लोरीखोला खेलमैदान		वडा नं ५	
१६	बराह क्षेत्र (क्वालीगाउँ)		वडा नं. ५	भलिबल
१७	गजुलकोट खेल मैदान	१ रोपनी	वडा नं ६	भलिबल
१८	राज्य पोखरी खेल मैदान	३ रोपनी	राज्य पोखरी, वडा नं. ७	भलिबल
१९	खेलमैदान	२ रोपनी	सरगे पोखरा, वडा नं. ७	भलिबल
२०	खेलमैदान	२ रोपनी	लेक, वडा नं. ७	भलिबल
२१	चिन्ने खेलमैदान	१ रोपनी	चिन्ने, वडा नं. ८	भलिबल
२२	चिन्ने पधेरा खेलमैदान	१ रोपनी	चिन्ने पँधेरा, वडा नं ८	भलिबल
२३	चिसोधारा, खेलमैदान	०.५ रोपनी		
२४	देउघर खेलमैदान	१.५ रोपनी	देउघर, वडा नं. ८	भलिबल

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पतिहरू हुन् । गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

५.८.२ युवा क्लब सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९६ : गाउँपालिकामा रहेका युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको विवरण

क्र.सं.	युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको नाम	ठेगाना
१	प्रकृति युवा क्लब	छात्रवास, वडा नं. १
२	युवा क्लब	ओवाङ, वडा नं. १
३	फ्यूचर स्टोन युवा क्लब	हिले, वडा नं. २
४	चतुर्भूज युवा क्लब	खुंग्री, वडा नं. २
५	रुपान्तर युवा क्लब	खोलसिङे, वडा नं. २
६	शिवालय युवा क्लब	लाल्टीवाङ, वडा नं. २
७	सिर्जनशील युवा क्लब	महिन्द्री, वडा नं. २
८	सुस्मिता स्मृति युवा क्लब	हरिगाउँ, वडा नं. २
९	युवाक्लब	गोगनपानी, वडा नं. २
१०	देवीस्थान युवाक्लब	उपल्लोथर, वडा नं ३
११	युनाइटेड युवाक्लब	रत्नवाङ, वडा नं. ३
१२	हिमचुली युवा क्लब	सुलीचौर, वडा नं. ४
१३	भुमीस्थान युवा क्लब	वाग्मा, वडा नं. ४
१४	जागरण युवा क्लब	प्रगति प्रवेश नगर 'क', वडा नं. ४
१५	young boys and Girls	सुलीचौर, वडा नं. ४
१६	श्रृंखला युवा क्लब	रिझा, वडा नं ५
१७	इतिहास निर्माण युवा क्लब	काब्रा, वडा नं. ५
१८	सुनिल स्मृति युवा क्लब	काब्रा (किम्चौर), वडा नं. ५
१९	सुनौलो विहानी युवा क्लब	मन्घा, वडा नं. ५
२०	प्रगतीशील युवा क्लब	क्वालीगाउँ, वडा नं. ५
२१	सिम्लेनी युवा क्लब	सिम्लेनी, वडा नं. ५
२२	राज्य पोखरी युवा क्लब	राज्य पोखरी, वडा नं. ७
२३	सिस्ने लोकतान्त्रिक युवा क्लब	लिस्ने/अरेस, वडा नं ८
२४	झरना युवा क्लब	चिन्ने, वडा नं ८

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

५.९ शान्ति सुरक्षाको विवरण

संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय

घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसांका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । यस गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण तालिकामा रहेको छ ।

५.९.१ प्रहरीचौकी, सशस्त्र प्रहरी र सेनासम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९७ : गाउँपालिकामा रहेका सुरक्षा निकायको विवरण

क्र.सं.	सुरक्षा निकायहरुको नाम	रहेको स्थान	कैफियत
१	इलाका प्रहरी कार्यालय	वडा नं २, खुंग्री	
२	इलाका प्रहरी कार्यालय	वडा नं ४, सुलीचौर	
३	कादधारा प्रहरी विट	वडा नं. ४, कादधारा	
४	गजुल प्रहरी चौकी	वडा नं ६, सातदोबाटो	

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

५.९.२ शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ९८ : शान्ति सुरक्षाको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	शान्ति सुरक्षाको अवस्था				
	एक्लै हिड्डुल गर्न सुरक्षित महसुस गर्ने		एक्लै हिड्डुल गर्न सुरक्षित महसुस नगर्ने		जम्मा परिवार संख्या
	परिवार संख्या	प्रतिशत	परिवार संख्या	प्रतिशत	
१	८२९	९८.९३	९	१.०७	८३८
२	९८८	९९.५०	५	०.५०	९९३
३	६७२	९३.९९	४३	६.०१	७१५
४	६७१	९०.५५	७०	९.४५	७४१
५	६०४	९८.३७	१०	१.६३	६१४
६	६७२	९७.२५	१९	२.७५	६९१
७	७४४	९९.३३	५	०.६७	७४९
८	९२१	९९.६८	३	०.३२	९२४
जम्मा परिवार	६१०१	९७.३८	१६४	२.६२	६२६५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६२६५ घरपरिवारलाई तपाईं बसोबास गरेको क्षेत्र वरिपरि एक्लै हिडडुल गर्न सुरक्षित महसुस गर्नु हुन्छ ? भनी सोधिएको प्रश्नमा ६१०१ अर्थात ९७.३८ प्रतिशतले सुरक्षित महसुस गर्छु भन्ने जवाफ दिएका छन् भने १६४ अर्थात २.६२ प्रतिशतले सुरक्षित महसुस गर्दिन भन्ने जवाफ दिएका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

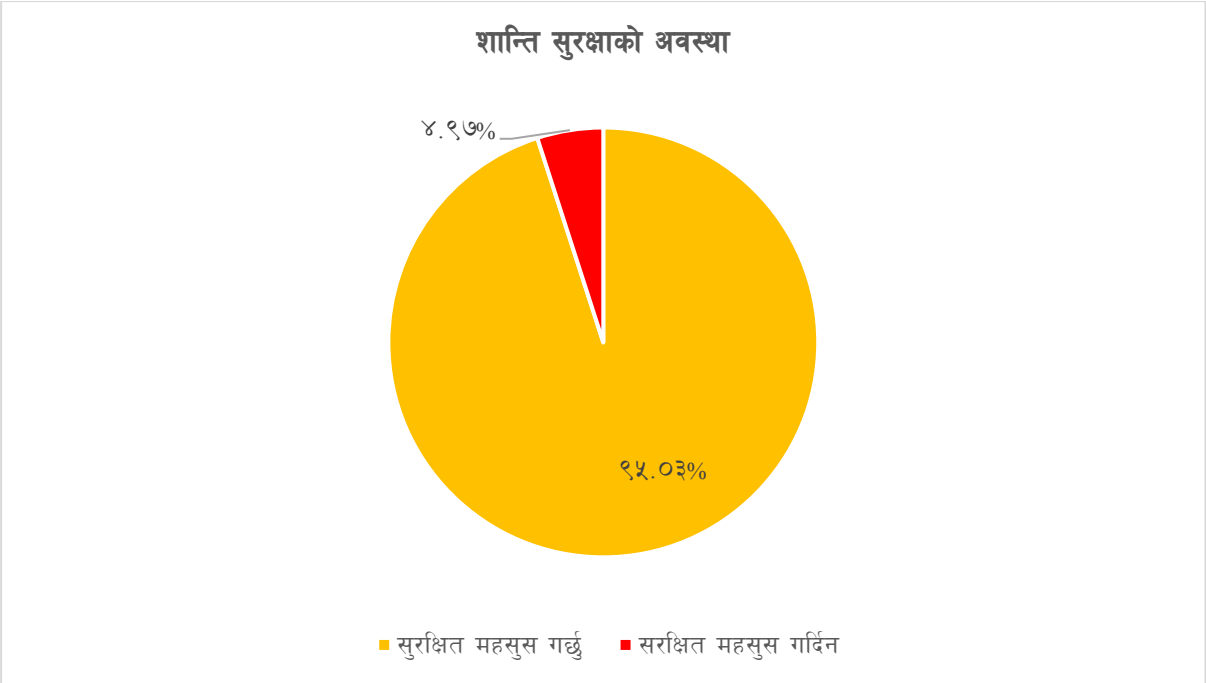
शान्ति सुरक्षाको अवस्था
४.९७%
९५.०३%
सुरक्षित महसुस गर्छु
सरक्षित महसुस गर्दिन

खण्ड- ६: जलवायु, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायु

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन् । विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औं शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ। विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू:

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि, १९९२ जारी भएको
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

६.१.१ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू

कुनै पनि स्थानको जलवायुले त्यहाँका मानिसहरूको जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायुलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इञ्जिनहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भईरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमश वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायु परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.२ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायु अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसित राष्ट्रका लागि जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदिको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.१ प्रमुख वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा बाघ, चितुवा, गैंडा, बनेल, चित्तल, भालु, खरायो, मृग, बाँदर, वनबिरालो, स्याल, पानीओत, दुम्सी, मलसाप्रो, गोहोरो, सर्प, छेपारा, विच्छी, फ्याउरा, घोरल, दुम्सी, आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातीमा मयूर, मैना, न्याउली, लुइँचे, हुट्टिट्याउँ, कोइली, तित्रा, धनेश, हलेसो, सुँगा, सारस, चील, गिद्ध, ढुकुर, चखेवा, बकुल्ला, काग, दमैचरा, जुरेली, काकाकूल, फिस्टो, सरहाँस, धिप्सी, जलकुखुरी, भुँडीफोर, काँडेभ्याकुर, माटीकोरे, कोकले, धोविनी, चिबे, गौँथली, कुथुर्के आदि छन् ।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

पुतली, रात्रीचर पुतली, खवटे कीरा, फट्याङ्ग्रा, पतेरा, गाइनेकीरा, भ्र्याउँकीरी, लाही, किथिर्का, जुनकीरी, अरिगाल, मौरी, सिङ्गुस, माकुराहरु, सुलसुले, शंखेकीरा, चिप्लेकीरा, कछुवा, माछा, अरिगाँठे, कनसुत्ले, जुका आदि पाइन्छन् ।

तालिका नं. ९९ : वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी (Mammals)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	*Moschus moschiferus*
२.	चितुवा	Common Leopard	*Panthera pardus*
३.	स्याल	Jackle	*Canis aureus*
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	*Neofelis nebulosa*
५.	भालु	Black Bear	*Selenarctos thibetanus*
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	*Presbytes entellus*
७.	चमेरो	Fruit bat	*Rousettus spp.*
८.	सालक	Pangolin	*Manis crassicaudata*
९.	हाब्रे	Red Panda	*Ailurus fulgens*
१०	खरायो	Rufus tailed hare	*Lepus nigricollis*
प्रमुख घस्रने जनावरहरू (Reptiles)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	*Bioga trgonata*
३.	गोहोरो	CommonIndian monitor lizard	*Varanus spp.*
३.	छेपारो	Common lizard	*Calotes versicolor*
पंक्षी (Aves)			
१.	ढुकुर	Spotted Dove	*Streptopelia chinensis*
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	*Gallus gallus*
३.	मयुर	Common Peafowl	*Pavo cristatus*
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	*Lophophorus impejans*
५.	कालिज	Kalij Pheasant	*Lophura leucomelana*
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	*Tragopan satyra*
७.	तित्रा	Black Patridge	*Francolinus fracolinus*
८.	काग	House Crow	*Carvus macrorhynchos*

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
९.	कोइली	Cuckoo	*Cuculus spp.*
१०	जुरेली	Bulbul	*Pycnonotus cafer*

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, २०७७

६.२.२ वन पैदावर (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ तथा जडिबुटी) सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा केही उष्ण, उपोष्ण र समशितोष्ण जलवायु भएको कारण पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा उतिस, सल्लो, गोब्रेसल्लो, साज साल, सतिसाल, सिमल, करमा, टाँटरी, बोटधैरा, सिरीष, अस्ना, कर्मा, बाँझी, चिलाउने, कटुस, मौवा, दवदवे, जामुन, सिरिस, लाम्पाते, खिर्रो, चाँप, खयर, खोटेसल्ला, खमारी, लालीगुराँस, रातोपाते, बाँझ, खर्सु, तिजु, झिंगन, पड्के, सिसौ, तेजपात, बेल, कुरिलो, घीउकुमारी, हर्रो, बर्रो, अमला, रिठ्ठा, गुर्जो निम, टिमुर, असुरो, बोझो, तितेपाती, चिराइतो, सर्पगन्धा, चुत्रो, जीवन्ती/सुनगाभा, घोडटाप्रे, मजिठो, कंटकारी, राजवृक्ष, बावियो, काफल, भंकिम्लो, आँखीतरे, सिमली, आँक, केतुकी, वयर, रिट्ठा, सिन्दुरे, ऐसेलु, कुकुरडाइनो, जामुन, धाइरो, अल्लो, सिउँडी, सजिवन, मुसली, किम्बु, कम्मरु, नारेश्वर, करिपत्ता, निउरो, कोइरालो, वन केरा आदि पाइन्छन् । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा डाँफे, मुनाल, काँडे भ्याकुर, कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कच्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा कुरिलो, दालचिनी, काउला, महजरी, सिलाजु, धुङ्गेफुल, सतुवा, मजेरो, सिरु, काफल, अलैंची, पुदिना, घारेताप्रे, पदमचाल, अमला, चिराइतो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, जिम्बु, बाबरी, रिट्ठा, टिमुर, हर्रो, बर्रो, चिराँइतो ,चुत्रो, अमला, रुदिलो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. १०० : सुनिलस्मृति क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१	अडेर	Caster	*Ricinus communis*
२	अशोक	Asoka tree	*Saraca asoca* (Roxb.) De Wilde
३	अश्वगन्धा	Aswagandha	*Withania somnifera* (Linn.) Dunal
४	असुरो	Malabar nut	*Adhatoda vasica* Nees
५	अदुवा	Ginger	*Zingibar officinale* Rose
६	आँक	Madar	*Calotropis procera*
७	आँप	Mango	*Mangifera indica* Linn.
८	डुम्री	Cluster fig	*Ficus gromerata* (Art) R.Br.
९	उशिर	Khaskhas grass	*Vertiveria zizanioidis* (Linn.)
१०	ऐसेलु	Golden raspberry	*Rubus ellipticus Smith*

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
११	कण्टकारी	Indian salamin	*Solanum xamthacarpum* Schras& Wendl
१२	करेला	Bitter Gourd	*Memordia charantia* Linn.
१३	कागती	Lemon	*Citrus eurantifolia* (Christm) Swingle
१४	काँस	Thatch grass	*Saccharum spontareum* Linn.
१५	कुरिलो	Asparagus	*Asparagus racemosus* Willd.
१६	कुश	Kus-grass	*Desmostachya bipinnata* Staff
१७	केरा	Banana	*Musa parasiciaca* Linn.
१८	क्यामुना	Kyamuna	*Cleistocalyx operculata* (Roxb.)
१९	गुर्जो		*Tinosphora cordifolia* Willd Miers
२०	गुलाफ	Rose	*Rosa sp.*
२१	गोखर (गाईखुरे झार)	Puncture vine	*Tribhulun terrestris* Linn.
२२	घण्टिफूल(बाह्रमास)	China rose	*Hibiscus rosa-sinensis* Linn.
२३	घोरथाप्रे	Water pennywort	*Centella asistica* (Linn.) Vrbm
२४	घ्यूकुमारी	Aloe	*Aloe barbadensis* Mill
२५	चरीअमिलो	India sorrel	*Oxalis carniculata* Linn.
२६	चितु(चित्रक)	Leadwort	*Plumbago zeylaris* R.Br.
२७	छतिवन	Dita	*Alstonia scholanica* Linn.
२८	जामुनो	Jamun	*Syzyium cumini* (Linn.) Skeels
२९	झुसे तिल	Nizer-seed	*Guizofia obysimia (L.F) Cass.*
३०	टाप्रे	Ringworm plant	(Sickle senna) *Cessia tora L*
३१	तिल	Sesamum	*Sesamum indicum* Linn.
३२	तितेपाती	Mug-wort	*Artemisia vulgaris* Linn.
३३	तुलसी	Holy basil	*Ocimum sanctum* Linn.
३४	दुधेझार		*Euphorbia thymifolia* L
३५	दुबो	Conch grass	*Cynodon dactylon Pers*
३६	द्रोणपुष्पी (गाण्टेझार)		*Leucas cephalotes* Spreng
३७	धतुरो	Datura	*Datura metel* Linn.
३८	धनिया	Coriender	*Corienfrum sativum* Linn.
३९	धगेरी	Fire flame bush	*Woodforbia fruiticosa* Kutz.
४०	सिमली (निर्गुण्डी)	Fire-leaved chaste	*Vitex negundo* Linn.
४१	निम	Neem tree	*Azadhiracta indica* A.Juss
४२	पलाश	Flame of forest	*Butea monosperma* (Linn.)Kutze
४३	पारिजात	Night Jusmine	*Nyctantanthes arbor-tristis* Linn
४४	पालुङ्गो	Spinas	*Spicia oleracea* Linn.
४५	पिप्ला	Long pepper	*Piper longum* Linn.
४६	दहिकम्लो		*Calicarpa macrophylla* Vahl
४७	पुदिन	Garden mint	*Mentha spicata* Linn.

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
४८	बकाइनो	China berry	*Melia azadhirach* Linn.
४९	बयर	Futhill jujube	*Zizyphus oenaplia (L.)Mill*
५०	बर्रो	Basrard	*Terminalia bellirica Roxb.*
५१	बाटुलपाते		*Cissampelos pareira* Linn.
५२	विहीं		*Solanum indicum Linn.*
५३	बेथे	Lambs quarters	*Chenopoidium album* L
५४	बेल	Beal	*Aegle marmelos* Crn.
५५	बोझो	Sweet flag	*Acorus calamus* Linn.
५६	भलायो	Marking nut	*Semecarpus anacardium* L.
५७	भृङ्गराज		Elipta alba Hassk
५८	भूईं अमला		*Phyllanthus urinaria* L.
५९	मुला	Radish	*Raphanus sativus* Linn.
६०	मेनकाँडा	Emetic nut	*Randia spinose* Poir
६१	मोथे	Nut Grass	*Cyperus rotundus* Linn.
६२	रतिगेडी	Indian liquorice root	*Abrus precatorius* Linn.
६३	राजवृक्ष	Cassia pods	*Cassia fistula* Linn.
६४	रुदिलो	Coral jasmine	*Nyctonthes arbortristis*
६५	लज्जावती	Sensitive plant	*Mimosa pudica* Linn
६६	लसुन	Garlic	*Allium sativum* Linn.
६७	लाहा	Lac insect	Laccifer lacca Kerr.
६८	लुँडे	Pickly amaranth	*Amaranthus spinosus L.*
६९	वंशलोचन	Bamboo shoot	*Bambosa arundinacea* Willd.
७०	शिरिष		*Albigia lebbeck* Enth.
७१	सर्पगन्धा	Serpentina	*Rauwolfia serpentine* Bethex Kurz
७२	सयपत्री	Marigold	*Tagetus erecta* Linn.
७३	सीमल	Silk cotton tree	*Bombax malaberium ceiba* L.
७४	सिधुरे	Kamala	*Mallotus Phillipinensis* Muell.Arg.
७५	सिस्नु	Neetle	*Urtica dioca* Linn.
७६	सुँप	Dill	*Anethum sowa* Kurz
७७	हर्रो	Chebulic myrobalan	*Terminalia chebula* Retz.
७८	हलेदो	Turmeric	*Curcuma longa* Linn.

६.२.३ सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक तथा कबुलियति वनको विवरण

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ। वन ऐन, २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ।

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गै.स.स.हरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १०१ : सामुदायिक वनहरूको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी
१	सिद्ध बराह सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं १, तुसारपानी		८०/९०
२	जनार्दन स्मृति सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १, घोडाबोट		७५
३	कदमखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं १, धाराडाँडा		२५०
४	रातामाटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं १, सल्लीपिपल		२००
५	थामपोखरा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं १, पन्छीकोट		९०
६	पटमरे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १, थुमपाकी		३००
७	खुंग्री सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. २, खुंग्री	६६२	४००
८	मयुर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. २, महिन्द्री	१२५	१२५
९	सुंगुर पोखरी मिना सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. २, हरिगाउँ	२६०	३३०
१०	बराह क्षेत्र सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. २, महिन्द्री	२९५	१२५
११	राङकोट डाँडा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, फर्साचौर	५	१५०
१२	पाल्लो वन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, लाउवाङ	६	२००
१३	खाड परेखा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, तल्लो खारा	३	१५०
१४	लसुनपानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ३, चिउरीबोट	३	१५०
१५	सल्लेरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, चिउरीबोट	४	२००
१६	कोइरालखर्क सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ४, कोइराल	३८५	३६०
१७	रानीवन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ४, रानीवन		२५०
१८	हृदय सामुदायिक वन उपभोाक्ता समिति	वडा नं. ४, प्रवेश नगर 'ख'		८०
१९	साल विसौना सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ४, वउवाङ		८०
२०	ढौखानी सामुदायिक वन	वडा नं. ५, टापु		११५
२१	नमूना सामुदायिक वन	वडा नं. ५, श्रेष्ठ टोल		५०
२२	श्री महिला पँधेरी सामुदायिक वन	वडा नं. ५, श्रेष्ठ टोल		५०
२३	सल्लेरीपाखा सामुदायिक वन	वडा नं ६, पानीहाल्ना		११५
२४	नाखेधारा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, कुवापानी		९०
२५	बाँसबोटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ६, पानीपोखरी		१८०
२६	सालुधारा साउने पानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, पानीपोखरी		
२७	तिवे गैरा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६		
२८	दामखोला माल्दानी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ७, राज्य पोखरी	४	४००

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी
२९	सेतुङगैरा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ७, दोबटा	१	८०
३०	मैना खोला लाली गुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ८, गुराँसे		११५
३१	मसिना झौँले पोखरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, चिन्ने		९०
३२	झरना झौँले पोखरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, चिन्ने		८६
३३	रातामाटा लालीगुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, चिन्ने		८२
३४	मेलु पोखरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा न.. ८, अरेस		१२५
३५	नाङ्गे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं ८, नाङ्गे		१००
३६	भष्मे सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, भष्मे		१२५
३७	गल्ढुङ सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, गल्ढुङ/अखोले पोखरा		८५
३८	लिस्ने सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, लिस्ने		७०

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

ख. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनकाखे छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

तालिका नं. १०२ : राष्ट्रिय वनको विवरण

क्र.सं.	वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी
१	घोडबोट राष्ट्रिय वन	वडा नं १, घोडाबोट		
२	गजुल डाँडा राष्ट्रिय वन	वडा नं. ६, पानीहाल्ना		
३	थाम ठूलो भीर राष्ट्रिय वन	वडा नं. ७	४	१५०
४	अर्कलडाँडा राष्ट्रिय वन	वडा नं ७	२	४००

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

ग. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ। सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा दर्ता भएका निजी वनको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ। सुनिलस्मृति सव डिभिजन अन्तर्गत दर्ता भएका धार्मिक वनहरुको विवरण तपसिलमा उल्लेख गरिएको छ।

ङ. कबुलियति वन

कबुलियती वन भन्नाले (केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत), विभिन्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। राष्ट्रिय वन ऐन, २(४) को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसारको राष्ट्रिय वनको भागलाई नै कबुलियती वन भनिन्छ। कबुलियती वन देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको हुन्छ।

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
(ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्रि वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,
(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,
(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा रहेका कबुलियती वनको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १०३ : कबुलियती वनको विवरण

क्र.सं.	वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी
१	धनबुढा कबुलियती वन	वडा नं ६, पानीहाल्ना		११५
२	गोगन गैरा कबुलियती वन	वडा नं. ७	१	३५
	अमलधारा गोटिवाङ खोल कबुलियति वन	वडा नं ७	१	४०

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

६.२.४ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु, संरक्षण ऐन, २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याईएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ। साथै मध्यवर्ती भन्नाले स्थानीय जनताहरूलाई नियमितरुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहुलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ। त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ। सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा भने हाल यस्ता क्षेत्रहरू

छैनन् । तथापि सुनिलस्मृति, धार्चे, बारपाक सुलिकोट, अजिकोट गापाका राष्ट्रिय वन क्षेत्रहरू जोडेर सिकार आरक्षण बनाउनका लागि भने पर्यटन अगुवाहरूले गाउँपालिका अध्यक्षहरूको सामुहिक बैठकको तयारी गरिरहेका छन् ।

६.२.५ निकासी हुने वन पैदावरको विवरण

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ ।

सुनिलस्मृति गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सम्पुर्ण जैविक प्रणालीको अस्तित्व पञ्च महाभूतको प्रयोग र उपलब्धतामा आधारित छ । जल, जमिन, वायू, प्रकाश र ताप मध्ये सबैको अपरिहार्यता उत्तिकै रहेको छ । यी मध्ये जलस्रोतमा नेपाल विश्वमै दोस्रो ठुलो देश मानिन्छ ।

६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ ।

तालिका नं. १०४ : गाँउपालिकामा भएका नदीनाला, खोलाहरूको विवरण

क्र.सं.	नदी वा खोलाको नाम	वडा नं.	नदीले छोएको वस्तीहरु	प्रकोप (नदी, कटान, बाढी, पहिरो)
१	घोडे खोला	१	प्युठान र वडा नं. १ को सिमाना	नदी कटान पहिरो
२	कोछाप खोला	१	रोल्पा न.पा र सुनिल स्मृतिको सिमाना	नदी कटान पहिरो
३	माडी खोला	१	खुंग्री (२) र घोडागाउँ (२) को सिमाना	नदी कटान पहिरो
४	कदम खोला	१	उर्लेखोला पन्छीकोट, भलावाङ	नदी कटान पहिरो
५	उर्ली खोला	१	उर्ली खोला	
६	लुंड्री खोला	२	खुंग्री धारापानी धनचौर	नभएको
		३	रुइनीवाङ	कटान

क्र.सं.	नदी वा खोलाको नाम	वडा नं.	नदीले छोएको वस्तीहरु	प्रकोप (नदी, कटान, बाढी, पहिरो)
		४	सुलीचौर, प्रवेश नगर क र ख	
		५	रिझा	
७	माडी खोला	२	खुंग्री चौर, महिन्द्री, हरिगाउँ	हरिगाउँ लामचौर बाढी
८	फगाम खोला	३	रुइनीवाङ र फर्साचौर	कटान
		५	रिझा	कटान
९	गजुल खोला	३	लागुवाङ र कझिम, तल्लोखाडा	कटान
		५	काब्रा	कटान
		६	दलंङ, कुवापानी पानीहाल्ना मुहान	पानीहाल्ना पहिरो ल्याउने
१०	देउखुरी खोला	४	२ र ४ को सिमाना	
११	अरेस खोला	४	८ र ४ को सिमाना	
		७	गाइघाट कोब्जा लाँकुरी	बाढी पहिरो
		८	चिन्ने, काब्रापाटा, अरेस, फोतिल धारा	अविरल वर्षा भएको वेला पहिरो
१२	जुतुङ खोला	४		
		७	दोवाटा, पावाङ	बाढी पहिरो
१३	हलहले खोला	४	सुलीचौर र प्युठान	
१४	ठूलो खोला	५	तल्लो क्वाली गाउँ	कटान
१५	औलो खोला	५	झेवाङ टोल	
१६	लरी खोला	५	सार्लिर्वाङ, पोवाङ खोला, सर्गट	ठूलो क्षति गर्ने
१८	खुमेलगाद खोला	६	धौलीगाउँ र दलङ्गा	खहरे खोला
१९	खहरे खोला	६	पानी पोखरा पातीहाल्ना	
२०	सिम खोला	६	पातीहाल्ना	
२१	दामखोला	७	अमिलचौर, ज्याम्का	सापा खोला/तर पानी सुकेको
२२	चिस्पा खोला	७	चिस्पा धारा र अमिली	
२३	घर्ली खोला	७	घर्ली	
२४	खरिखोला	७	खरिखोला वस्ती	
२५	गल्डुङ खोला	८	अर्खाले पोखरा र फेविल धारा	
२६	मैनी खोला	८	गुराँसे, भेगर	
२७	चुंक्टि खोला	८	धाराखर्क, ढुङ्गे साँधु	
२८	जुम्री खोला	८	मसार पाखा, ढुङ्गे साँघु	

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

६.३.२ प्रमुख जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रको विवरण

६.३.३ तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १०५ : तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र तथा झरना सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र र झरनाको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल	स्वामित्व
१	घोडाकोट पोखरी	वडा नं. १, घोडाकोट	१ रोपनी	सार्वजनिक
२	देवीस्थान पोखरी	वडा नं १, घोडागाउँ	१ रोपनी	सार्वजनिक
३	शिवालय पोखरी	वडा नं. १, घोडागाउँ	१ रोपनी	सार्वजनिक
४	थुम पाकी लेख	वडा नं. १	१ रोपनी	सार्वजनिक
५	छात्रवास सिंचाई पोखरी	वडा नं १, छात्रबास	१ रोपनी	सार्वजनिक
६	बराह कुल देवताथान	वडा नं. १, छेत्रवास		
७	दारेसष्ट कुलपुजा	वडा नं. १		
८	घोडाकोट	वडा नं. १, खड्गमन्दिर		
९	देवी मन्दिर	वडा नं. १, घोडा कोट		
१०	शिव मन्दिर	वडा नं. १, बर्नेटा		
११	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, धारापानी गैरीटोल		सार्वजनिक
१२	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, भतियारचौर		सार्वजनिक
१३	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, गैरा खोला		सार्वजनिक
१४	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, पिपलटार		सार्वजनिक
१५	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, च्यानधारा		सार्वजनिक
१६	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, हरिगाउँ		सार्वजनिक
१७	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, खोल्सिङ्गे		सार्वजनिक
१८	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, गोगनपानी		सार्वजनिक
१९	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, भालीजाम		सार्वजनिक
२०	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, हिले		सार्वजनिक
२१	सार्वजनिक पोखरी	वडा नं. २, लाटीवाङ		सार्वजनिक
२२	निजी पोखरी	वडा नं. २, चौधरीटोल		निजी
२३	निजी पोखरी	वडा नं. २, स्थानीचौर		निजी
२४	निजी पोखरी	वडा नं. २, खोलसिङ्गे		निजी
२५	निजी पोखरी	वडा नं. २, हरिगाउँ		निजी
२६	खाडाखेत पोखरी	वडा नं. ३	१५.५ वर्ग मि	
२७	उपल्लो खाडा पोखरी (४ वटा)	वडा नं. ३		सार्वजनिक
२८	जैरे सिंचाई पोखरी	वडा नं. ४, जैरे		
२९	राम्चे सिंचाई पोखरी	वडा नं. ४, राम्चे		
३०	लेख सिंचाई पोखरी	वडा नं. ४, लेख		

क्र.सं.	तालतलैया, पोखरी, सिम्सार क्षेत्र र झरनाको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल	स्वामित्व
३१	सिल्थापे सिंचाई पोखरी	वडा नं. ४, सिल्थापे		
३२	दधेरी सिंचाई पोखरी	वडा नं ४, ढधेरी		
३३	कालेपोखरी डाँडा पोखरी	वडा नं. ५, रिझा	४० वर्ग.मि	सार्वजनिक
३४	बराह क्षेत्र पोखरी	वडा नं ५, क्वालीगाउँ	४० वर्ग.मि	सार्वजनिक
३५	पँधेरा पोखरी	वडा नं ५, क्वालीगाउँ माथिल्लो	४० वर्ग.मि.	सार्वजनिक
३६	बाँसघारी पोखरी	वडा नं. ५, मन्घा	४० वर्ग.मि.	सार्वजनिक
३७	पानीपोखरी	वडा नं. ६, पानी पोखरा	१ रोपनी	सार्वजनिक
३८	भण्डारी पोखरी	वडा नं ६, पानी पोखरा	१ रोपनी	सार्वजनिक
३९	सरंगे पोखरा पोखरी	वडा नं. ७, संरगे	३ रोपनी	सार्वजनिक
४०	मुल पोखरा	वडा नं ७, मुल पोखरा	३ रोपनी	सार्वजनिक
४१	लाँकुरी पोखरी	वडा नं. ७, लाँकुरी	५ रोपनी	सार्वजनिक
४२	झिडनेटा पोखरी	वडा नं. ८, अरेसलेक	आधा रोपनी	सार्वजनिक
४३	काफलखर्क पोखरी	वडा नं. ८, अरेसलेक	आधा रोपनी	सार्वजनिक
४४	ठुलो पोखरा पोखरी	वडा नं. ८, थोलिङजा	आधा रोपनी	सार्वजनिक
४५	नुन थला पोखरा पोखरी	वडा नं. ८, चिन्ने	आधा रोपनी	सार्वजनिक
४६	भैसी खाल पोखरी	वडा नं. ८, चिन्ने	आधा रोपनी	सार्वजनिक
४७	रातो पोखरा पोखरी	वडा नं ८, चिन्ने	आधा रोपनी	सार्वजनिक

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

गाउँपालिकाका पहाडी भीर तथा खोचहरू, नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदै जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलत: गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.४.१ प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण

तालिका नं. १०६ : प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको परिवारको विवरण

प्राकृतिक प्रकोपको किसिम	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
बाढी	५७६	१११	१५४	१५०	६६	९	३२२	९७	१४८५
पहिरो	६७३	३०८	१९९	२४६	४८०	१६६	४९६	२९३	२८६१
कटान	२४	११८	१५	४३	३९	६	३८	१	२८४
महामारी	१८०	२२१	३२	४०	६८	११	११४	४	६७०
डढेलो	४२२	२५६	६८	७७	४२१	१८	१५६	१७३	१५९१
हुरिबतास	५०७	३७१	२९९	२१७	५३०	१५०	२९६	१०८	२४७८
चट्याङ	९७	२३५	१२८	२१२	४४६	४	९०	९०	१३०२
खडेरी	२६७	१३५	४६	११	३०५	२८	२७८	४१	११११
भोकमारी	२८	३७	४	२	२१	२१	११७	२	२३२
वन्यजन्तुको जोखिम	९	४१	२	५	६	१८	४	२	८७
असिना	२२	५१	३१	९०	३४	१८	१३३	३	३८२
आगलागी	५७	७१	३	१०४	२४	१०	६१	१	३३१
अन्य	०	२	१	०	०	२०१	०	१५	२१९
कुनै पनि जोखिम नभएको	०	३२२	१९८	४	०	२१२	४१	३३४	११११
जम्मा	८३८	९९३	७१५	७४१	६१४	६९१	७४९	९२४	६२६५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

६.४.२ संभावित प्राकृतिक प्रकोपको विवरण

तालिका नं. १०७ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	पहिरो	भौगोलिकरूपले विकट तथा नाङ्गा डाँडा पाखाहरू तथा भुकम्प प्रभावित भीर पाखाहरूमा पहिरो जाने गरेको ।	असार - असोज
३	बाढी	गाउँपालिकामा विशेषत: साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
४	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।	चैत्र–जेष्ठ

क्र स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	कोरोना भाइरस, वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयमा
८	जङ्गली जनावर आतंक	गाउँपालिकाको वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर क्रास भईरहन्छ।	जुनसुकै समयमा
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोतः जिल्ला समन्वय समिति, रोल्पा, २०७७

तालिका नं. १०८ : गाउँपालिकामा रहेका विपद्बाट संवेदनशील क्षेत्र

प्रकोप	वडा नं.	क्षेत्र
नदी कटान	१	धारावाङ नदी
पहिरो	१	उर्ली खोला जोखिम वस्ती
पहिरो	२	खल्सिङ्गेको रामज्योति प्रा.वि., हिले
नदी कटान	२	माडी खोला
पहिरो	४	धनचौर
भूक्षय	५	काफलबोट, पुरानो रिझा, क्वालीगाउँ ववाङ खोला
पहिरो	६	धौली गाउँ, पाती हाल्ना, बागदुला, सिकन्धारे
पहिरो	७	धपरी/पाटीखर्क, टाटुढुङ्गा कोब्जे
डँढेलो	७	दामखोला मार्लानी, अर्कलधारा, अढारे
पहिरो	८	धाराखर्क, गुराँसे, फोविलधारा

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

खण्ड- ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

तालिका नं. १०९ : गाउँपालिकामा रहेका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/वस्ती
१	उर्लीखोला घोडागाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं १	३१२	घोडाउँ (१-४) एक घर एक धारा
२	केवरे घोडाकोट खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	८०	घोडाकोट
३	टुसारे पानी खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	६०	तुसारेपानी
४	पन्छिकोट खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	४५	पन्छिकोट
५	भलावाङ खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	४०	भलावाङ
६	थुमपाकी खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	१५०	थुमपाकी
७	टिमुरकोट खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	३०	टिमुरकोट
८	गन्धर्ववस्ती खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	१०	गन्धरवस्ती
९	केवरे वर्नेटा खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	१००	वर्नेटा एक घर एक धारा
१०	कल्लेरी खोली खानेपानी तथा सरसफाई	वडा नं. २	५६	खुंग्री
११	आँपखोला सिमलखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. २		
१२	धारापानी खानेपानी आयोजना	वडा नं २		
१३	ठूलोगाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ३	६००	१ घर १ धारा मार्फत
१४	बुलबुले खानेपानी आयोजना	वडा नं. ३	२००	पोखराधारा
१५	वारमा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ४	१६०	वारमा
१६	सुलीचौर खानेपानी आयोजना	वडा नं ४	१५०	सुलीचौर
१७	पाल्लोवन खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	५०	पाल्लोवन र दहरा खोला
१८	धन चौर खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	५०	धनचौर
१९	कोइराला खर्क लेख खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	१००	कोइरालाखर्क
२०	पिपलधारा खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	८०	पिपलधारा
२१	प्रवेश नगर 'क' खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	२५	प्रवेश नगर 'क'
२२	प्रवेश नगर 'ख' खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	१०	प्रवेश नगर 'ख'
२३	दधेरी खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	२५	दधेरी
२४	बहुवाङ खानेपानी आयोजना	वडा न. ४	३५	बहुवाङ
२५	वागेखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ४		
२६	सेवार लुङग्री खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	३०	लुङग्री
२७	धुँसी रिझा खानेपानी	वडा नं. ५	५०	रिझा
२८	बोके खानेपानी 'क'	वडा नं. ५	१६	रिझा
२९	बोके खानेपानी 'ख'	वडा नं. ५	१५	

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/वस्ती
३०	बोके खानेपानी 'ग'	वडा नं. ५	१५	
३१	बोके खानेपानी 'घ'	वडा नं. ५	१६	
३२	मैदान च्युरा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	६	सिम्लेनी
३३	सिम्लेनी कोलफेद खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१४	
३४	सिस्नेरी खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	६	
३५	तेनोखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१२	
३६	ठूलो पँधेरा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	२०	काब्रा
३७	तुषाराखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१८	लाखुरे धनेर
३८	छापाखोला लाखुरे धारा	वडा नं. ५	१५	
३९	सेम बाहुनटोल रोकाडेरा	वडा नं. ५	३३	
४०	काब्राछरा आँपचौर सानचौर	वडा नं. ५	३०	
४१	थुम खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	८	थुम
४२	छापखोला किन्चौर खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	२१	
४३	ड्वाङड्वाङे खोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	९	वयरबोट
४४	चुमखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१५	काट्ने
४५	दलितटोल खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१५	काफलखत्री
४६	जुम्पा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	७५	मन्घा
४७	चुमखोला खिम्बाङ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१०	
४८	चुमखोला डाँडागाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	२१	
४९	उइजाखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	४	
५०	स्वाहाखोला रातोमाटा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	५	
५१	पवाङ खोला तल्लो क्वालीगाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	३८	
५२	पवाङ उपल्लो क्वालीगाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं ५	७	
५३	फलेवाङ क्वालीगाउँ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	४०	
५४	रिघिम खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	१७०	
५५	सार्लेवाङ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५	२३	
५६	दलंगा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ६	२००	दलंगा
५४	कुवापानी खानेपानी आयोजना	वडा नं. ६	८५	कुवापानी
५५	पानी पोखरा खानेपानी आयोजना 'क'	वडा नं. ६	१४६	
५६	पानी पोखरा खानेपानी आयोजना 'ख'	वडा नं. ६	१४६	
५७	पातीहाल्ना खानेपानी आयोजना	वडा नं. ६	५०	पातीहाल्ना
५८	बोके खोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ७	११०	तेवाङ (राज्यपोखरी-वासेडासम्म)
५९	दाम खोला खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	१००	फुर्सेधारा, ढुङ्गे झाँक्री

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/वस्ती
६०	कमिरे खोला खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	८०	दारफेद, ओखला, सल्लेरी
६१	भुल्के खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	४११	तेवाङभर
६२	धपरीखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	६०	विवना, तिम्ले पोखरा
६३	आत्रेपानी बासीडाँडा खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	५०	डारफेद र बासेडाँडा
६४	डोखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	४५	पावाङ
६५	सेतुङ गैरा डामखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ७	३५/४०	
६६	उपल्लो गोठीवाङ खानेपानी आयोजना	वडा नं. ७	२०	चिस्पाधारा
६७	घर्लीधारा डोखला खानेपानी आयोजना	वडा नं. ७	२५	चिस्पाधारा
६८	तल्लो गोठीवाङ खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	३५	
६९	खरीखोला खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	१३	ताट्केवस्ती
७०	कुकुरगाडे खानेपानी आयोजना	वडा नं ७	१००	तेवाङ लेकटोल
७१	घर्ली खोला खानेपानी आयोजना	वडा न. ७	११	घर्ली खोला टोल
७२	गल्ढुङ खानेपानी 'क'	वडा नं. ८	३००	अरेस
७३	मैने खानेपानी आयोजना 'क'	वडा नं. ८	२००	चिले
७४	गल्ढुङ 'ख' खानेपानी आयोजना	वडा नं. ८	२२६	
७५	मैने खानेपानी आयोजना 'ख'	वडा नं. ८	१५०	अरेस
७६	जुगेपानी खानेपानी आयोजना	वडा नं. ८	२५	देउथाना

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११० : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/पाइप कम्पाउण्ड	धारा/पाइप सर्वजनीक	ट्यूबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	खुला ईनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	जम्मा
१	४१५	३९९	०	१	१८	३	१	१	८३८
२	२८	९४३	२	०	०	१६	४	०	९९३
३	२०९	३८१	१	४	६	११३	०	१	७१५
४	४७६	२२६	५	०	३	२७	४	०	७४१
५	१८१	४०२	१	०	१०	२	१८	०	६१४
६	४१०	३६	०	०	३	२३५	०	७	६९१
७	५३	६३७	०	१	३१	२५	२	०	७४९
८	२६	८९६	०	०	२	०	०	०	९२४
जम्मा	१७९८	३९२०	९	६	७३	४२१	२९	९	६२६५
प्रतिशत	२८.७०	६२.५७	०.१४	०.१०	१.१७	६.७२	०.४६	०.१४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका ६,२६५ घरपरिवारहरू मध्ये धारा/पाइप कम्पाउण्ड पिउनेको संख्या १७९८ अर्थात २८.७० प्रतिशत र धारा/पाइप सार्वजनिक पिउनेको संख्या ३,९२० अर्थात ६२.५७ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ । खुला इनार/कुवाको पानी पिउने परिवारको संख्या ७३ अर्थात १.१७ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी मुल धाराको पानी प्रयोग गर्नेको संख्या ४२१ अर्थात ६.७२ प्रतिशत रहेको छ । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

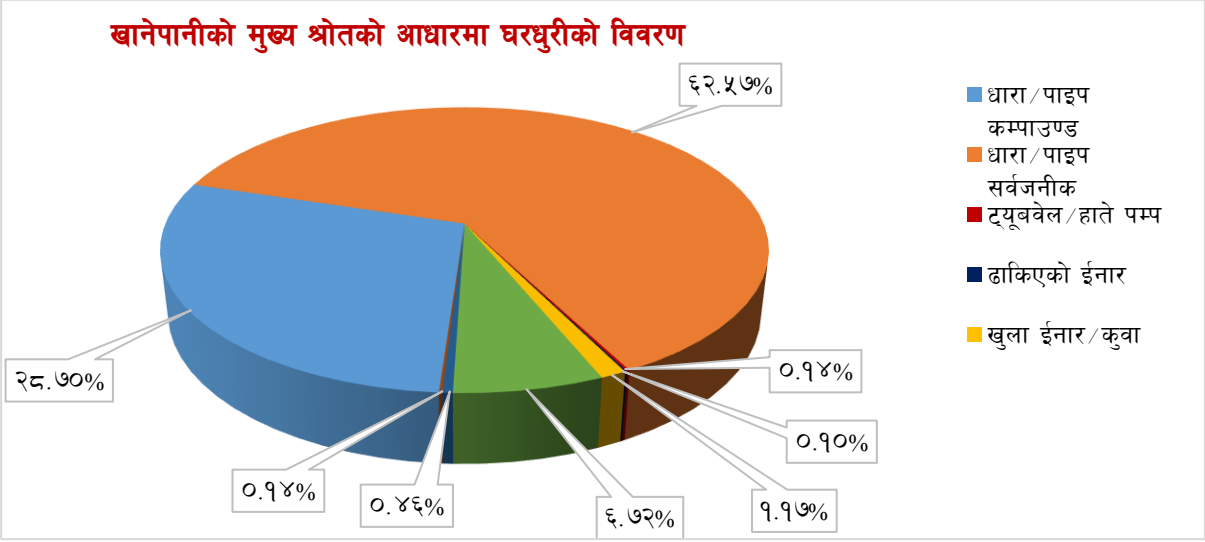

७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. १११ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पियुष आदि) राख्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	केही नगर्ने र सिधै खाने	जम्मा
१	५२	२५	०	०	७६१	८३८
२	४७४	१२४	१	०	३९४	९९३
३	६४	३६	२६	१९	५७०	७१५
४	२८१	१७	२	४	४३७	७४१
५	६	०	०	५	६०३	६१४
६	१२८	२६	०	०	५३७	६९१
७	१२७	२०	०	२	६००	७४९
८	५९८	२३	०	०	३०३	९२४
जम्मा	१७३०	२७१	२९	३०	४२०५	६२६५
प्रतिशत	२७.६१	४.३३	०.४६	०.४८	६७.१२	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकाका कुल घरपरिवार मध्ये ६७.१२ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिनानै श्रोतबाट प्राप्त पानी सिधै पिउने गरेको देखिन्छ । पानी उमालेर पिउने परिवार संख्या १७३० अर्थात २७.६१ प्रतिशत र फिल्टर गर्ने परिवारको संख्या २७१ अर्थात् ४.३३ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त

पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ । यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सर जस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

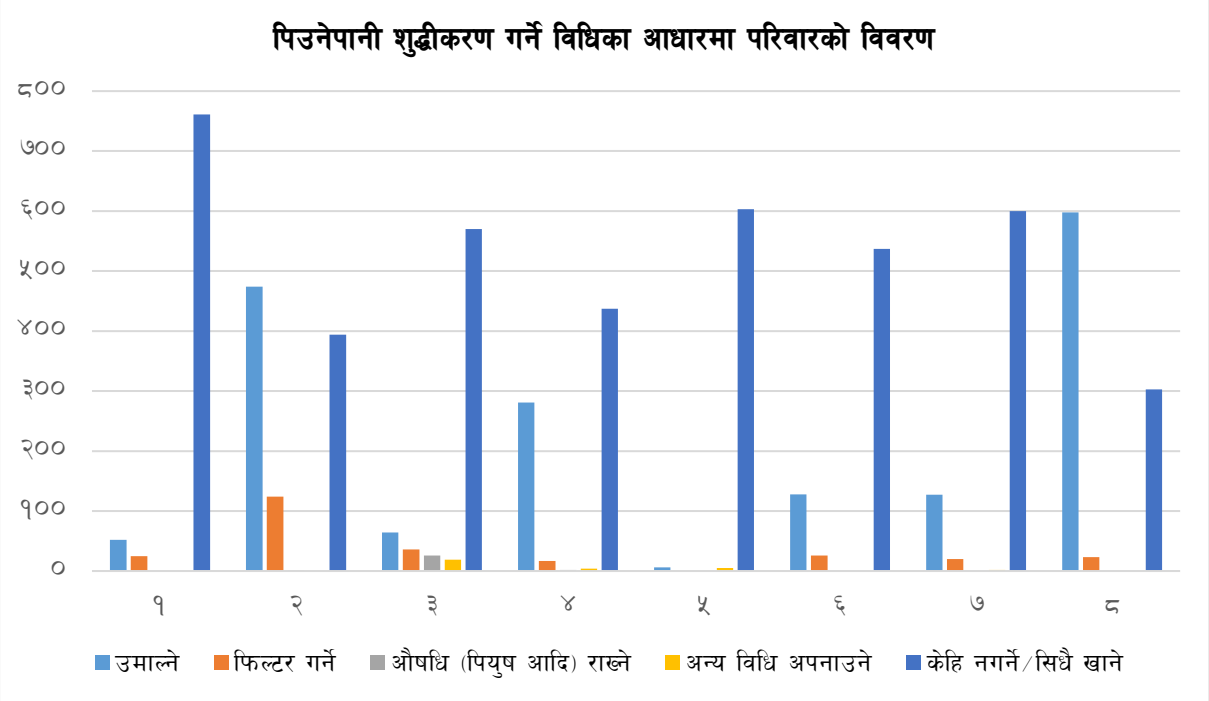

७.१.३ चर्पीको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११२ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	०	२१	८००	६	११	८३८
२	०	३८६	५८३	११	१३	९९३
३	१०	१०९	५८०	१	१५	७१५
४	४२	३८९	२७८	०	३२	७४१
५	९	१०९	४४४	४	४८	६१४
६	९	५६६	१०१	१	१४	६९१
७	३	२९३	४१२	१०	३१	७४९
८	०	२६५	६५५	३	१	९२४
जम्मा	७३	२१३८	३८५३	३६	१६५	६२६५
प्रतिशत	१.१७	३४.१३	६१.५०	०.५७	२.६३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये ६१.५० प्रतिशतले साधारण चर्पी, ३४.१३ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क, १.१७ प्रतिशतले फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल) र २.६३ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

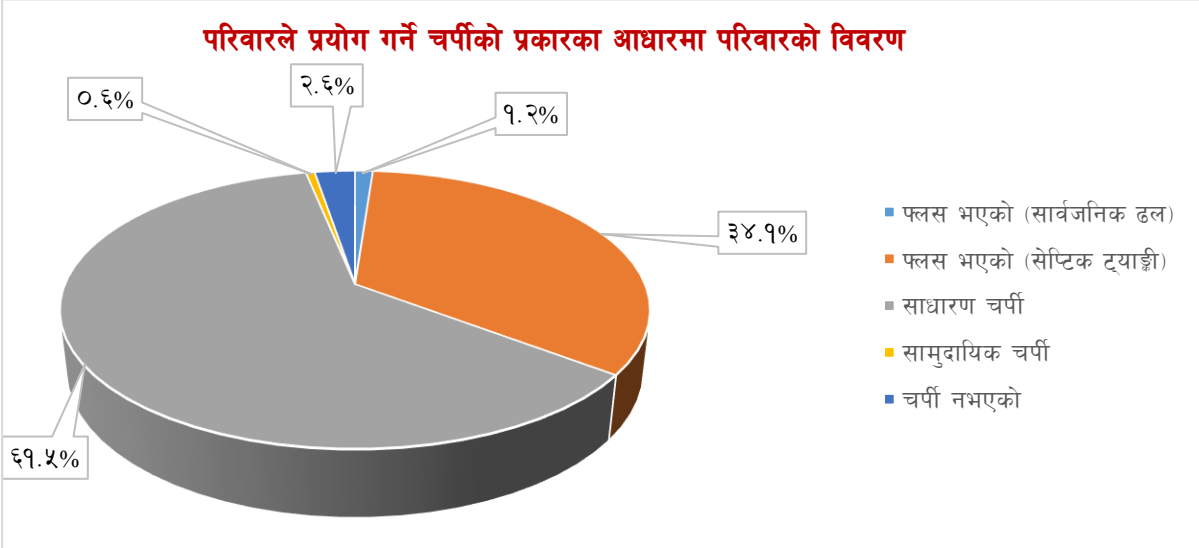

७.१.४ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ । सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा भएका सार्वजनिक शौचालयको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ११३ : सार्वजनिक शौचालयको विवरण

क्र.सं.	शौचालय रहेको स्थान	ठेगाना	क्षमता
१	सुलीचौर बसपार्क	वडा नं. ४	३
२	कादधारा	वडा नं. ४	३

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.१.५ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरा हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ११४ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण

वडा	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य (उल्लेख गर्ने)	जम्मा
१	१	१९९	८६	१८९	१६६	७	१९०	०	८३८
२	१०	११९	३८७	४२७	४३	६	०	१	९९३
३	३०	३८	४१	४४२	१५५	७	२	०	७१५
४	११५	४६	१८	४	२९६	६	२५५	१	७४१
५	७	०	२४७	२२०	१३६	३	१	०	६१४
६	०	२	४०५	११२	१५६	१२	१	३	६९१
७	०	१०	१४४	५९३	१	१	०	०	७४९
८	५	२६५	५	६४८	०	१	०	०	९२४
जम्मा	१६८	६७९	१३३३	२६३५	९५३	४३	४४९	५	६२६५
प्रतिशत	२.६८	१०.८४	२१.२८	४२.०६	१५.२१	०.६९	७.१७	०.०८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरू मध्ये २,६३५ अर्थात ४२.०६ प्रतिशतले आफ्नै घरको कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने), १,३३३ अर्थात २१.२८ प्रतिशतले कम्पाउण्डभित्र (बाल्ने), ९५३ अर्थात १५.२१ प्रतिशतले नदी वा खोल्सामा फाल्ने, ६७९ अर्थात १०.८४ प्रतिशतले फोहर थुपार्ने ठाउँमा/क्यानमा राख्ने, ४४९ अर्थात ७.१७ प्रतिशतल कम्पोष्ट मल बनाउने गरेको पाईयो। ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृति अनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण बृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ। तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

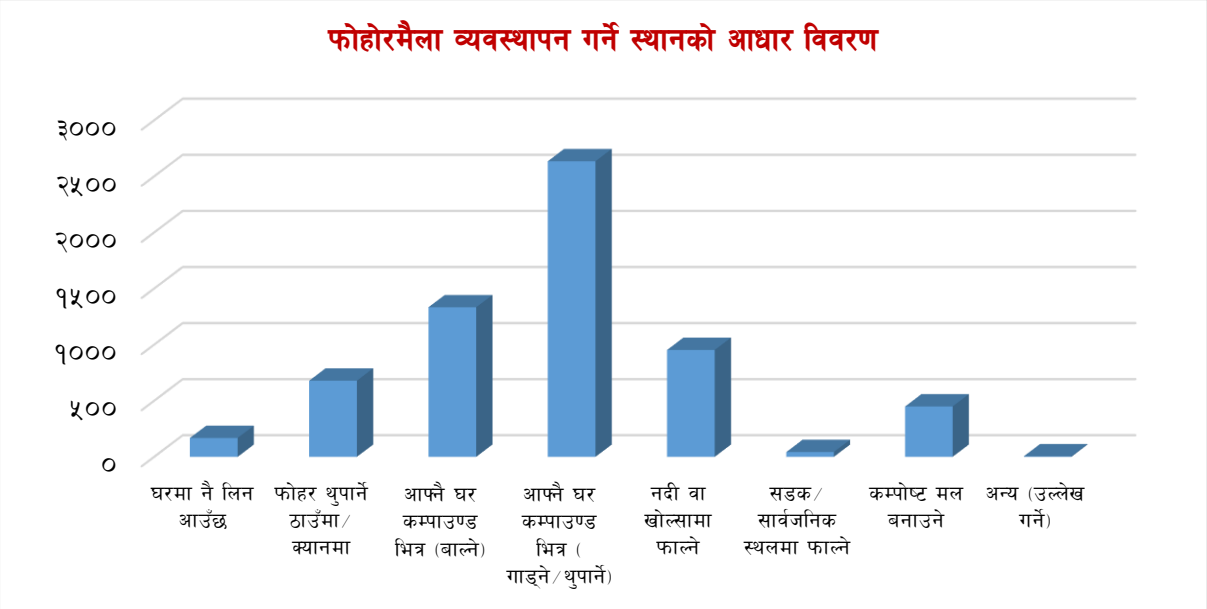

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृति यत्रतत्र देखिन्छ। यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जाने हुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्छाकोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने।
- नकुहिने फोहोरलाई पूनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा। यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेपछि पूनः प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने। यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ वैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने।

७.२ यातायात पूर्वाधार

७.२.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो। सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ। स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ। गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ। सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ११५ : गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरूको विवरण

क्र.सं.	सडकको नाम	वडा नं	सडकको वर्गीकरण	लम्वाई
१	किमिचौर- घोडागाउं-सुर्पाल	१	कच्ची	१०
२	किमिचौर-घोडागाउँ-बाझावाङ	१	कच्ची	११
३	धारावाङ-थुमपाकी-धरमपानी कृषि सडक	१	कच्ची	५
४	कदमखोला-पंछीकोट-धरमपानी सडक	१	कच्ची	५
५	पंछीकोट-उर्लीखोला सडक	१	कच्ची	३
६	पंछीकोट-उर्लेखोला-थुमपाकी लेख	१	कच्ची	३
७	घुमपाकी-टिमुरकोट-सिमखोला	१	कच्ची	२.५
८	सरङ्गाधारा-बर्नेटा-घोडाकोट	१	कच्ची	४

क्र.सं.	सडकको नाम	वडा नं	सडकको वर्गीकरण	लम्बाई
९	सेरापाटा-सल्लीपिपल-ढिकपुर	१	कच्ची	२.५
१०	ढिकपुर-ओवाङ-पेदीपिपल	१	कच्ची	४
११	चिउरीबुटा-धाराडाँडा	१	कच्ची	१.५
१२	ढिकपुर-लुतीचौर-स्वास्थ्यचौकी	१	कच्ची	१
१३	छात्रवास-टाकुरा-बर्नेटा मोटर	१	कच्ची	१.५
१४	लोडेआँप-कमेरेखोला	१	कच्ची	१५
१५	तुसारापानी-पुराना तुसारापानी-वडडाँडा	१	कच्ची	१.५
१६	सराङगधारा-गन्धर्ववस्ती मोटरवस्ती	१	कच्ची	१.५
१७	चिउरीबोट-सल्ली पिपल मोटरबाटो	१	कच्ची	०.५
१८	रोल्पा-चकचके सडक	२	कालोपत्रे	५.५
१९	खुंग्री-आँपचौर	२	कच्ची	९
२०	खुंग्री-सातदोबाटो	२	कच्ची	८
२१	देउखुरी खोला- गोगनपानी	२	कच्ची	६
२२	पावाङ-धनचौर	२	कच्ची	२
२३	पोखराधारा-लम्पुजा (भालुवाङ-लिवाङ)	३	पक्की	७
२४	सुनिल मार्ग (पोखरा धाराबाटा खारा सम्म)	३	कच्ची	४
२५	सुलीचौर देखि नुवाकोट सम्म	३	कच्ची	८
२६	भुमेस्थानदेखि खन्चेचौरसम्म	३	कच्ची	३
२७	ओखारी देखि धैरेनीसम्म	३	कच्ची	४
२८	भालुवाङ-सुलीचौर-लिवाङ	४	पक्की	७
२९	भालुवाङ-सुलीचौर-रुइनीवाङ-घवाङ	४	पक्की	५
३०	सुलीचौर-कोइरालखर्क-प्युठान जोड्ने सडक	४	कच्ची	१५
३१	कोइरालखर्क-बाग्मा	४	कच्ची	७
३२	बाग्मा र कोइरालखर्क मोटर बाटो	४	कच्ची	६
३३	रुइनीवाङ-फर्साचौर-काब्रा-मन्घा-क्वालीगाउँ	५	कच्ची	१६
३४	रुइनीवाङ-पोवाङ जानेबाटो	५	ग्राभेल	३
३५	धोलाङ-रिझा	५	कच्ची	५
३६	रिझा-काब्रा	५	कच्ची	२
३७	काट्ने देखि मन्घा पञ्चेवाङ सम्म	५	कच्ची	५
३८	काट्ने देखि मन्घा दलित टोल	५	कच्ची	४०० मिटर
३९	पानीपोखरा देखि क्वालीगाउँसम्म	५	कच्ची	४
४०	सुनिल मार्ग (मिझिङ-खुमेल-गजुल धवाङ लिवाङसम्म)	६	कच्ची	५
४१	गजुलबाट काब्रा जोडने	६	कच्ची	३
४२	खुमेलगाढ-तिपानेसम्म	६	कच्ची	५

क्र.सं.	सडकको नाम	वडा नं	सडकको वर्गीकरण	लम्बाई
४३	गजुलकोट-निपाने-लिवाङसम्म	६	कच्ची	५
४४	सुलिचौर राज्य पोखरी हुँदै लेख जोड्ने	७	कच्ची	२०
४५	तेबाङ- राज्यपोखरी-अरेस	७	कच्ची	११
४६	नयाँराम-चिस्पाधारा	७	कच्ची	७
४७	जौली पोखरी-लयरे	७	कच्ची	८
४८	सल्लेपानी-घर्लीधारा	७	कच्ची	८
४९	तिम्लेपोखरा-काप्राढिक	७	कच्ची	२
५०	राजपोखरा-जुही पोखरा	७	कच्ची	१.५
५१	कोल्फेडाँडा-काफलगैरा	७	कच्ची	४
५२	सल्लेनी-खोर्वाङ-आमधारा	७	कच्ची	९
५३	पावाङ-दोबाट	७	कच्ची	६
५४	खोर्वाङ-सुर्सीवाङ	७	कच्ची	१.५
५५	सुलिचौर अरेश प्युठान मो.बा.	८	कच्ची	१८.५
५६	खेरेङधारा-चिन्ने चौतारा हुँदै-नेरा मा.वि. जोड्ने	८	कच्ची	२.५
५७	नेरा मा.वि. देखि कोइरालो खर्क	८	कच्ची	२.५
५८	अरेस-तेवाङ	८	कच्ची	२.५
५९	लेक-फोलिडाँडा	८	कच्ची	०.५
६०	अरेस-गुराँसे	८	कच्ची	०.५
६१	अखोले पहरा देखि प्युठान चुच्चेभीर सम्म	८	कच्ची	१

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.२.२ घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११६ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	पक्की/कालोपत्रे सडकले छोएका घर परिवार संख्या	ग्राभेल सडक सडकले छोएका घर परिवार संख्या	धुले सडक (कच्ची) सडकले छोएका घर परिवार संख्या	गोरेटो बाटो जोडिएको सडकले छोएका घर परिवार संख्या	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	०	२२३	६१५	०	०	८३८
२	१७९	८५	६८६	४३	०	९९३
३	१६८	७३	३०३	१७१	०	७१५
४	१७०	२६	३००	२४५	०	७४१
५	२३	२	५५६	३१	२	६१४
६	१	०	६१०	७८	२	६९१
७	०	०	५५५	१९४	०	७४९
८	१	१३२	७८८	०	३	९२४
जम्मा	५४२	५४१	४४१३	७६२	७	६२६५

वडा	पक्की/कालोपत्रे सडकले छोएका घर परिवार संख्या	ग्राभेल सडक सडकले छोएका घर परिवार संख्या	धुले सडक (कच्ची) सडकले छोएका घर परिवार संख्या	गोरेटो बाटो जोडिएको सडकले छोएका घर परिवार संख्या	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
प्रतिशत	८.६५	८.६४	७०.४४	१२.१६	०.११	१००

गाउँपालिकामा रहेका ६२६५ घरपरिवारहरू मध्ये धुले कच्ची (अस्थायी सडक) को पहुँच भएको घरपरिवार सबैभन्दा बढी ४४१३ अर्थात ७०.४४ प्रतिशत, गोरेटो बाटोको पहुँच भएका घरपरिवारहरू ७६२ अर्थात १२.१६ प्रतिशत, पक्की/कालोपत्रे सडकको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ५४२ अर्थात ८.६५ प्रतिशत, ग्राभेल सडकसम्म पहुँच भएको ५४१ अर्थात ८.६४ प्रतिशत रहेका छन् । पुर्वाधार विकासमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण सडकको अवस्था सुदृढ नभइकन अन्य विकासले गति लिन सक्दैन तसर्थ सहज आवागमनका लागि गाउँपालिकाले सडक संचालनको विकास र स्तर उन्नतिका लागि यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

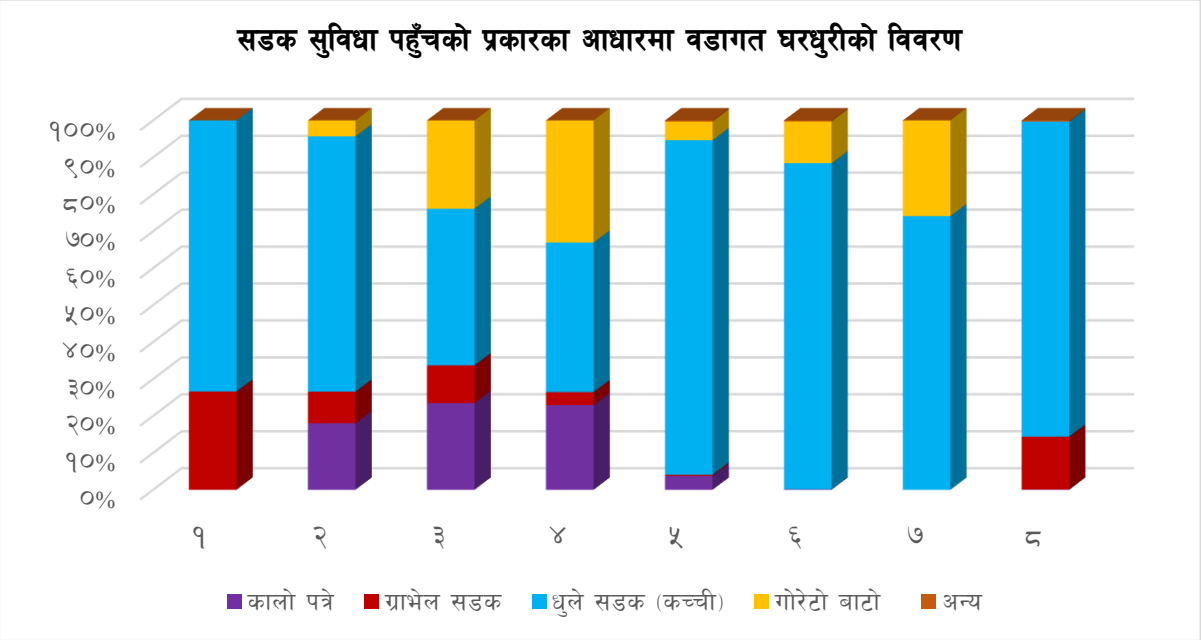

७.२.३ सार्वजनिक यातायातको पहुँचसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११७ : सार्वजनिक यातायातको पहुँचसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
१	३८१	४९	६३	१६७	१७१	७	८३८
२	४१९	६८	१०६	३०५	९१	४	९९३
३	३४७	१४२	१०२	८९	३३	२	७१५
४	१७८	११४	२३७	२१२	०	०	७४१
५	१७७	१६१	८६	६०	१२२	८	६१४
६	४८५	९७	४७	५७	५	०	६९१
७	११०	५६	१७१	४००	१२	०	७४९

वडा	१५ मिनेट भित्र	३० मिनेट भित्र	१ घण्टा भित्र	१ देखि २ घण्टा	२ देखि ४ घण्टा	४ घण्टा भन्दा बढी	जम्मा
८	३७२	२३९	१४२	१२७	३९	५	९२४
जम्मा	२४६९	९२६	९५४	१४१७	४७३	२६	६२६५
प्रतिशत	३९.४१	१४.७८	१५.२३	२२.६२	७.५५	०.४२	१००

नगरपालिकामा रहेका कुल ६२६५ घरपरिवार मध्ये सार्वजनकि यातायातको पहुँचसम्म पुग्न १५ मिनेट लाग्ने घरपरिवार २,४६९ अर्थात ३९.४१ प्रतिशत रहेका छन् भने १ देखि २ घण्टासम्म लाग्ने घरपरिवार १,४१७ अर्थात २२.६२ प्रतिशत रहेका छन्। यस्तै सार्वजनकि यातायातको पहुँचसम्म १ घण्टा भित्र पुग्ने घरपरिवारको संख्या ९५४ अर्थात १५.२३ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

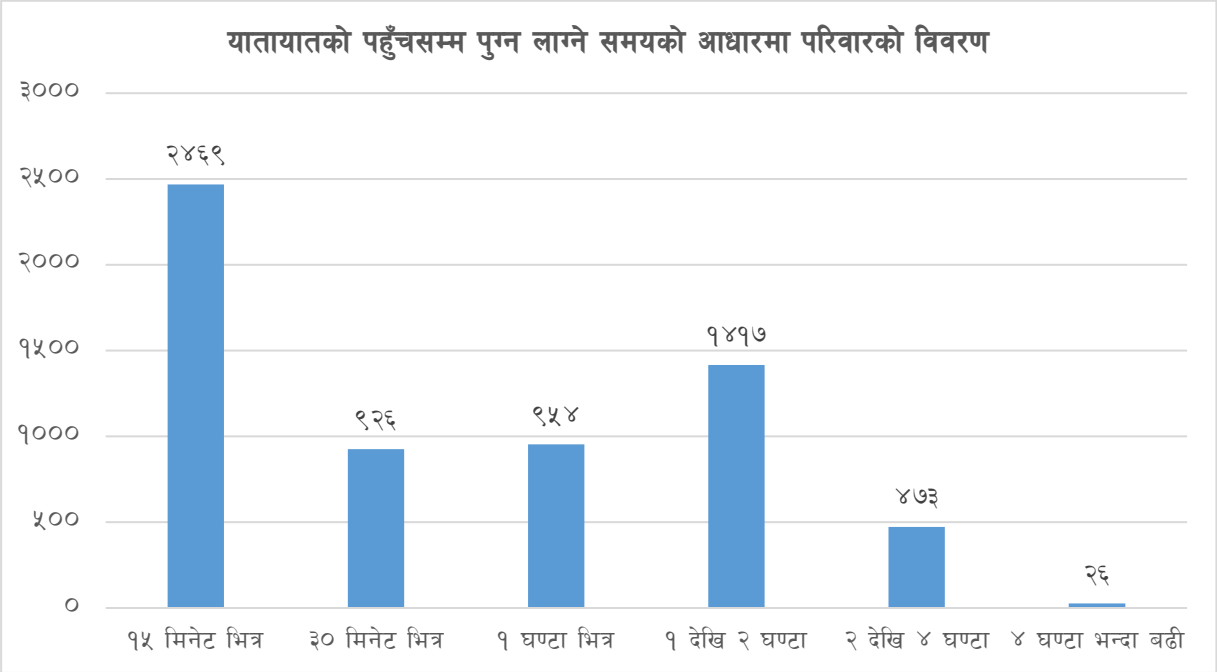

७.२.४ बाह्रै महिना सञ्चालनयोग्य सडकको पहुँचका आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११८ : बाह्रै महिना सञ्चालनयोग्य सडकको पहुँचका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ कि.मि. भन्दा कम	१ देखि २ कि.मि.को दुरीमा	२ देखि ४ कि.मि. टाढा	४ कि.मि. भन्दा टाढा	जम्मा
१	२२२	१४१	२९०	१८५	८३८
२	५५१	१०२	१०७	२३३	९९३
३	३१८	१५५	१५५	८७	७१५
४	१८९	२२२	३४	२९६	७४१
५	२८	६३	१४१	३८२	६१४
६	४७१	१४९	५८	१३	६९१
७	६०	२४२	५४	३९३	७४९
८	२	१४३	११७	६६२	९२४
जम्मा	१८४१	१२१७	९५६	२२५१	६२६५

वडा	१ कि.मि. भन्दा कम	१ देखि २ कि.मि.को दुरीमा	२ देखि ४ कि.मि. टाढा	४ कि.मि. भन्दा टाढा	जम्मा
प्रतिशत	२९.३९	१९.४३	१५.२६	३५.९३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

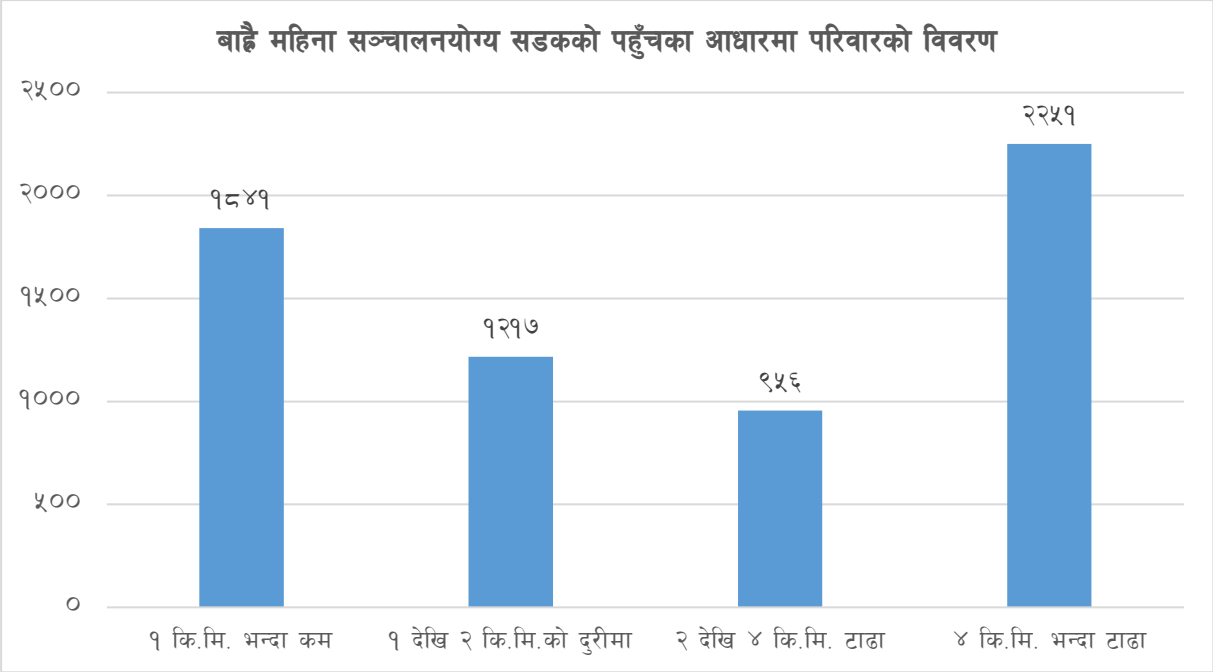

७.२.५ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ । यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रक, ट्रेक्टर, जिप, बस, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.२.६ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ११९ : गाउँपालिकामा रहेका झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पुलको नाम (झोलुङ्गे, काठे, ट्रष्ट, पक्की)	वडा नं.	नदी/खोला/खोल्सीको नाम	पुलले जोड्ने वस्तीहरु	अवस्था
१	माडी झोलुङ्गे पुल	१	माडी खोला	खुंग्री (२) र घोडागाउँ (१)	राम्रो
२	माडी झोलुङ्गे पुल	१	माडी खोला	धारावाङ हरिगाउँ (१ र २)	राम्रो

क्र.सं.	पुलको नाम (झोलुङ्गे, काठे, ट्रष्ट, पक्की)	वडा नं.	नदी/खोला/खोल्सीको नाम	पुलले जोड्ने वस्तीहरु	अवस्था
३	माडी झोलुङ्गे पुल	१	माडी खोला	घोडागाउँ-महिन्द्री (१ र २)	राम्रो
४	माडी झोलुङ्गे पुल	१	माडी खोला	हरिगाउँ-लाल्तीवाङ	राम्रो
५	झोलुङ्गे पुल	२	लुङग्री	बागेखोला-रारो जोड्ने	राम्रो
६	झोलुङ्गे पुल	२	लुङ्ग्री	लाल्टीवाङ दमारा	राम्रो
७	झोलुङ्गे पुल	२	माडी खोला	माडीचौर-तीनतुक	राम्रो
८	झोलुङ्गे पुल	२	माडी खोला	महिन्द्री-घोडागाउँ	राम्रो
९	झोलुङ्गे पुल	२	माडी खोला	सिम्ले-धारावाङ	राम्रो
१०	झोलुङ्गे पुल	२	लुङ्ग्री	सारीघाट खोलाखेत	राम्रो
११	झोलुङ्गे पुल	२	लुङ्ग्री	वकिल्जा-बागेखोला	राम्रो
१२	झोलुङ्गे पुल	२	माडी खोला	हरिगाउँ-लाल्टीवाङ	राम्रो
१३	पक्की पुल	२	देउखुरी खोला	देउखुरी र छिर्ने	
१४	पक्की पुल	२	माडी खोला	किमीचौर र लाल्टीवाङ	
१५	पक्की पुल	३	लुङ्ग्री खोला	इरुनीवाङ-वर्जीवाङ	राम्रो
१६	पक्की पुल	३	फगाम खोला	सुलीचौर, रुइनीवाङ	राम्रो
१७	पक्की पुल	३	फगाम खोला	फर्साचौर-धौर्लोङ	राम्रो
१८	झोलुङ्गे पुल	३	गजुल खोला	नंसिरे-लाउवाङ	राम्रो
१९	झोलुङ्गे पुल	३		सुलीचौर-रुइनीवाङ	राम्रो
२०	पक्की पुल	४	लुङ्ग्री खोला	कोइरालाखर्क प्रवेशनगर ख	राम्रो
२१	पक्की पुल	४	फगाम खोला	सुलीचौर रुइनीवाङ	राम्रो
२२	बेली वृज	४	लुङ्ग्री खोला	रुइनीवाङ र वर्जिवाङ	राम्रो
२३	पक्की मोटरेवल	४	देउखुरी खोला	खुङ्ग्री र सुलीचौर	राम्रो
२४	पक्की पुल	५	फगाम खोला	फर्साचौर र धोर्लाङ	
२५	कोछिना झोलुङ्गे पुल	५	गजुल खोला	वडा नं ६ र ५	
२६	फल्टेवगर झोलुङ्गे पुल	५	गजुल खोला	वडा नं ६ र ५	
२७	काफलबोट झोलुङ्गे पुल	५	गजुल खोला	वडा नं ६ र ५	
२८	त्रिवेणी झोलुङ्गे पुल	५	गजुल खोला	वडा नं. ६ र ५	
२९	वरवट झोलुङ्गे पुल	५	गजुल खोला	स्वालीगाउँ, काब्रा	
३०	झोलुङ्गे पुल	६	गजुल खोला	गजुल र काब्रा	नवनिर्मित
३१	झोलुङ्गे पुल	६	गजुल खोला	गजुल र काब्रा	नवनिर्मित
३२	झोलुङ्गे पुल	६	गजुल खोला	गजुल र काब्रा	नवनिर्मित
३३	झोलुङ्गे पुल	७	जुतुङ खोला	तेवाङ र लुङ्ग्री	राम्रो
३४	झोलुङ्गे पुल	७	कोब्जा खोला	अरेस र दमाढुङ्गा	राम्रो
३५	झोलुङ्गे पुल	७	जुतुङ खोला माथिल्लो	लुङ्गी र पावाङ	राम्रो
३६	ढुङ्गे साँघु अरेस खोला	८	ढुङ्गेसाघु		प्राकृतिक

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.२.७ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

तालिका नं. १२० : यातायात रुटहरूको विवरण

वडा नं.	रुट (देखि-सम्म)	वडा नं.	सवारी साधनको प्रकार	दैनिक सञ्चालन हुने सवारी साधान संख्या
१	खंग्री- हुरिगाउँ	२	बस-१, जीप-२	१ वटा
२	देउखुरी खोला- गोगनपानी	२	जीप- ३	
३	खुंग्री-खुंग्रीकोट	२	जीप-१	
४	लिवाङ- काठमाडौँ	३	बस	३ वटा
५	लिवाङ- पोखरा	३	बस	१ वटा
६	लिवाङ- नेपालगञ्ज	३		१ वटा
७	सुलीचौर काठमाडौ	४	बस	३ वटा
८	सुलीचौर- नेपालगञ्ज	४	बस	१ वटा
९	सुलीचौर- बुटवल	४	बस	१ वटा
१०	सुलीचौर- पोखरा	४	बस	१ वटा
११	मन्घा-सुलिचौर	५	जीप	३ वटा
१२	क्वालीगाउँ उइजा खोला- सुलीचौर	५	जीप	१ वटा
१३	क्वालीगाउँ-६ नं. हुँदै पुली चौक	५	जीप/बस	१ वटा
१४	काब्रा देखि सुलीचौर	५	जीप	१ वटा
१५	सुलीचौर-गजुल	६	बस-१, जीप-१	
१६	लिवाङ-गजुल	६	जीप- २	
१७	सुलीचौर, अरेस, प्युठान	७	जीप	४ वटा
१८	प्युठान-सुलीचौर	८	जीप	४/५ वटा

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.२.८ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने समय

गाउँपालिकाका वडा केन्द्रदेखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्तीदेखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले गाउँपालिकासँग जनताको पहुँचलाई निर्धारण गर्दछ । त्यसैले गाउँपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा गाउँपालिका केन्द्रबाट आवश्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ । जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ । जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन । त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ । यसर्थ

टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ । सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

तालिका नं. १२१ : टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

बडा नं.	टाढाको वस्तीको नाम	वडा केन्द्रमा पुगरे फर्कन लाग्ने अनुमानित समय			
		पैदल जाने	पैदल फर्कन	गाडीमा जान	गाडीमा फर्कन
१	सिम खोला	२.५ घण्टा	२.५ घण्टा	१ घण्टा	१ घण्टा
२	खल्सङ्गे	२ घण्टा	२ घण्टा	१ घण्टा	१ घण्टा
३	रुइनीवाङ	३ घण्टा	२ घण्टा	आधा घण्टा	आधा घण्टा
४	कोइराल खर्क लेख	१ घण्टा	१ घण्टा	२० मिनेट	२० मिनेट
५	रिझा (लुङ्ग्री)	३ घण्टा	३ घण्टा	१ घण्टा ३० मिनेट	१ घण्टा ३० मिनेट
५	क्वालीगाउँ रिघिम	३ घण्टा	३ घण्टा	१ घण्टा ३० मिनेट	१ घण्टा ३० मिनेट
६	धौली गाउँ	१ घण्टा ३० मिनेट	१ घण्टा ३० मिनेट	आधा घण्टा	आधा घण्टा
६	पातीहाल्ना	१ घण्टा	१ घण्टा	आधा घण्टा	आधा घण्टा
७	खरिखोला	३ घण्टा	३ घण्टा	नपुगेको	नपुगेको
८	फोविलधारा	१ घण्टा	१ घण्टा	३० मिनेट	३० मिनेट

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.२.९ वडा केन्द्रबाट पालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ । सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ । ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडकको रुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

तालिका नं. १२२ : वडा केन्द्रबाट गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	वडा केन्द्र रहेको स्थान	गाउँपालिका केन्द्रसम्म जान लाग्ने समय	
		पैदल	यातायात
१	घोडागाउँ (छात्रबास)	३ घण्टा	१ घण्टा
२	खुङ्ग्री	१ घण्टा	२० मिनेट
३	पोखराढाँरा		

वडा नं.	वडा केन्द्र रहेको स्थान	गाउँपालिका केन्द्रसम्म जान लाग्ने समय	
		पैदल	यातायात
४	सुलीचौर	१ मिनेट	
५	गजुल काब्रा	२ घण्टा	३५ मिनेट
६	गजुलकोट	३ घण्टा	
७	राज्यपोखरी	१.५ घण्टा	३० मिनेट
८	धोधटा धारा	३ घण्टा	१ घण्टा

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.२.१० बसपार्क, बस विसौनी सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ। विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ। सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ। बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ।

तालिका नं. १२३ : गाउँपालिकामा रहेका बसपार्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बसपार्कको नाम	वडा नं.	ठेगाना
१	विसौनी	२	खुंग्री
२	सुलीचौर बसपार्क	४	सुलीचौर
३	दोभान बसपार्क	४	दोभान

स्रोत: सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.३ विद्युत तथा उर्जा

तालिका नं. १२४ : विद्युत ट्रान्स्फर्मर सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विद्युत ट्रान्स्फर्मरस भएको स्थान	वडा नं.	क्षमता
१	कुटी पोखरी टुसारपानी	१	१०० के.भी.
२	भलवाङ	१	५० के.भी.
३	धारागाउँ	१	२५ के.भी.
४	पन्छीकोट	१	५० के.भी.
५	थुम्पाकी	१	१०० के.भी.
६	घोडागाउँ	१	१०० के.भी.
७	खुंग्री ट्रान्स्फर्मर	२	५० के.भी.
८	हिले	२	५० के.भी.
९	लाल्ती वाङ	२	५० के.भी.

क्र.सं.	विद्युत ट्रान्स्फर्मरस भएको स्थान	वडा नं.	क्षमता
१०	उपल्लो थर	३	३३०० के.भी.
११	बसपार्क	४	२०० के.भी
१२	पिपलधारा	४	५० के.भी.
१३	बाग्मा	४	५० के.भी.
१४	रिभ्का-१	५	५० के.भी.
१५	काब्रा	५	५० के.भी.
१६	क्वालीगाउँ	५	५० के.भी.
१७	खालु भरनलाउने	५	१५ के.भी.
१८	दलंगा	६	१०० के.भी.
१९	पानी पोखरा	६	१०० के.भी.
२०	पानीहाल्ना	६	१०० के.भी.
२१	कोल्फेडाँडा	७	५० के.भी.
२२	पावाङ	७	१०० के.भी.
२३	तल्लोवस्ती टोल	७	१०० के.भी.
२४	लेक	७	१०० के.भी.
२५	चिस्पाधारा	७	१०० के.भी.
२६	खरीखोला	७	१०० के.भी.
२७	चिन्ने	८	१०० के.भी.
२८	छोघटा धारा	८	१०० के.भी.
२९	धाराखर्क	८	५० के.भी.
३०	अखोले पोखरा	८	५० के.भी.
३१	लेख	८	५० के.भी.
३२	फोविधारा	८	५० के.भी.

स्रोतः सुनिलस्मृति गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.३.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ।

गाउँपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये ५९९५ अर्थात् ९५.६९ प्रतिशतले काठदाउरा/कोइला, २५० अर्थात् ३.९९ एल.पी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् भने गोबरग्यास/बायो ग्यास, मटितेल, विद्युत, गोबर/गुइठा प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो। स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र

पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्प तर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२५ : खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ दाउरा/कोइला	एलपी ग्यास	मटितेल	विद्युत	गोबर ग्यास/बायो ग्यास	गोबर/गुइठा	जम्मा
१	८२७	१०	०	०	०	१	८३८
२	९५८	३५	०	०	०	०	९९३
३	५७७	१२८	०	४	६	०	७१५
४	६७४	६५	०	१	१	०	७४१
५	६०९	३	१	१	०	०	६१४
६	६८५	६	०	०	०	०	६९१
७	७४२	३	०	०	३	१	७४९
८	९२३	०	१	०	०	०	९२४
जम्मा	५९९५	२५०	२	६	१०	२	६२६५
प्रतिशत	९५.६९	३.९९	०.०३	०.१०	०.१६	०.०३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

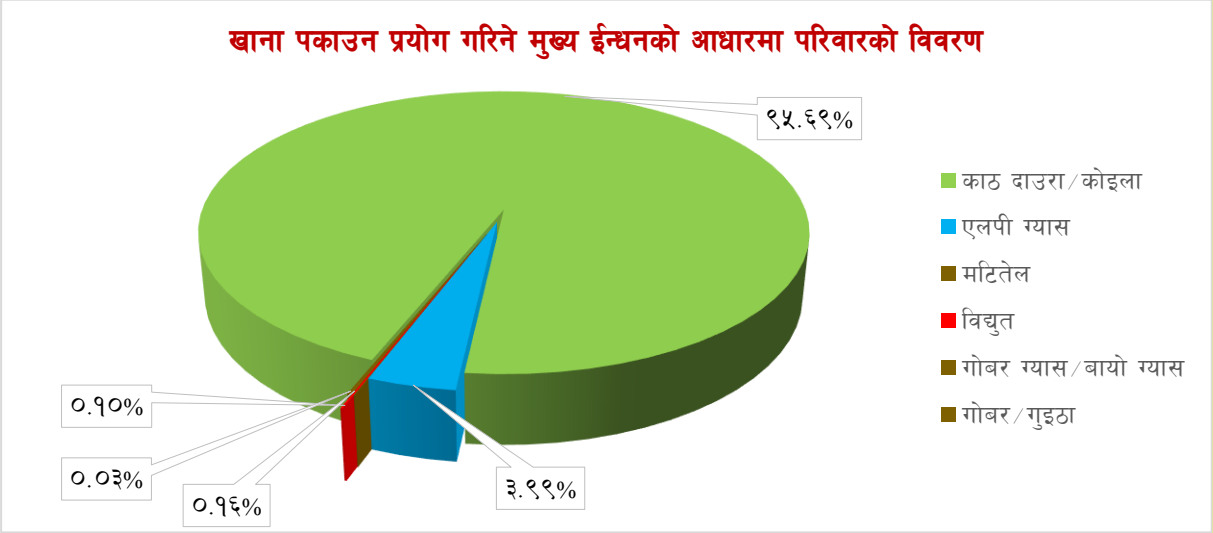

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ प्रतिशत रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३० प्रतिशत मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८ प्रतिशत (२०१५) बाट ३३ प्रतिशत मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.३.२ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७७ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १२६ : दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	गोबर ग्यास	अन्य	जम्मा
१	८२९	४	२	१	२	८३८
२	९७४	१२	५	१	१	९९३
३	६९१	२०	३	१	०	७१५
४	६८३	४७	४	०	७	७४१
५	५८३	२५	१	१	४	६१४
६	६८५	१	२	०	३	६९१
७	३८३	३५३	१३	०	०	७४९
८	५५३	३६५	३	०	३	९२४
जम्मा	५३८१	८२७	३३	४	२०	६२६५
प्रतिशत	८५.८९	१३.२०	०.५३	०.०६	०.३२	१००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कुल ६,२६५ घरपरिवारहरू मध्ये ५,३८१ अर्थात ८५.८९ प्रतिशतले विद्युत, ८२७ अर्थात १३.२० प्रतिशतले सोलार, ३३ अर्थात ०.५३ प्रतिशतले मट्टितेल, २० अर्थात ०.३२ प्रतिशतले अन्य र ४ अर्थात ०.०६ प्रतिशतले गोबर ग्यास प्रयोग गरेको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामिण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास गाउँपालिकामा विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

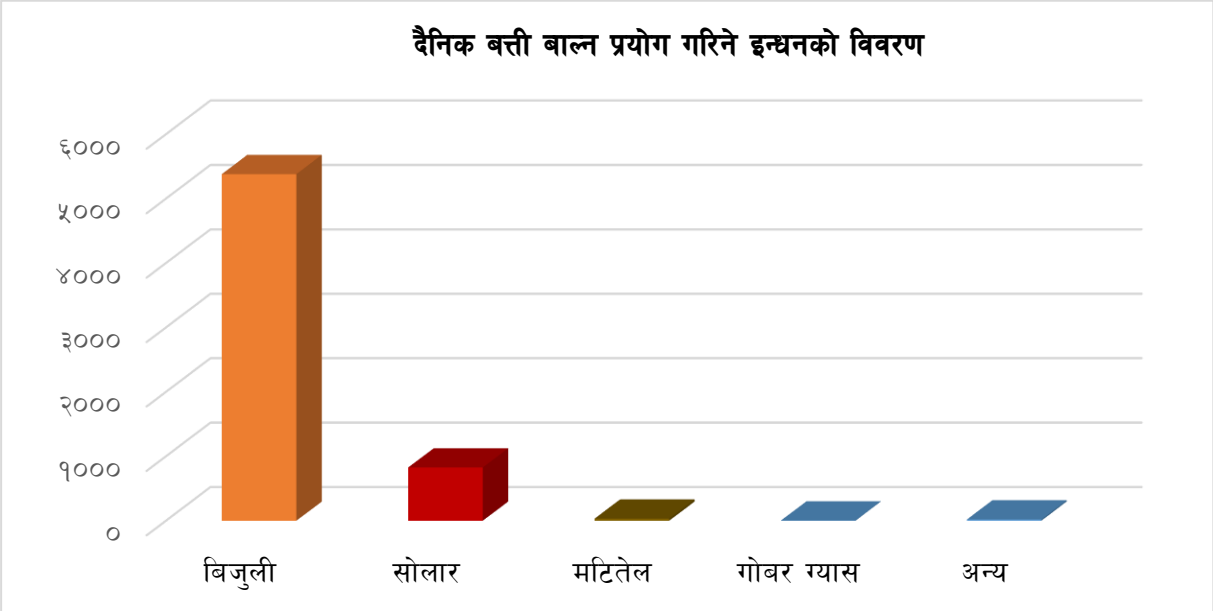

७.४ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ। सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गरेको छ।

तालिका नं. १२७ : गाउँपालिकामा रहेका सञ्चारको विवरण

क्र.सं.	सञ्चारको नाम	ठेगाना
१	NTC	वडा नं. २, खुंग्री
२	NCELL	वडा नं. २, खुंग्री
३	NTC+NCELL Tower	वडा नं. ३, रुइनीवाङ
४	NCELL	वडा न. ४, दलंगा
५	NTC+NCELL	वडा नं. ७, भैस पुरे डाँडा

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.४.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

तालिका नं. १२८ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

विवरण	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
रेडियो	२६१	३९२	२८०	४६६	४८३	२५३	६०२	२८७	३०२४	२१.१२
टेलिभिजन	१९४	६१४	४२९	२९६	१८१	३६३	५२	९	२१३८	१४.९३
केवल/डिस च्यानल	२३	३१	३०	४९	९९	५६	११	१	३००	२.१०
कम्प्युटर/ल्यापटप	१५०	१६१	८२	५४	१७९	४२	१५०	१	८१९	५.७२
इन्टरनेट	२	३१	६३	४८	९१	८	४	३	२५०	१.७५
ल्याण्डलाइन फोन	६८०	६८२	४९०	४४६	५०२	५५८	६०७	४८७	४४५२	३१.०९
मोबाइल फोन	१५६	५४४	३०१	३३५	३८६	३८१	१५३	३३	२२८९	१५.९९
मोटरसाइकल/स्कुटर	२	१७	१३	२	३३	३	४	०	७४	०.५२
कार/जीप/भ्यान(निजी प्रयोजनका लागि)	२५	४४	१०	१२	३३	३९	१३	१३	१८९	१.३२
ढुवानी साधन (बस, ट्रक, ट्रिपर, जीप)	१	१३	०	०	९	४	५	०	३२	०.२२
अन्य सवारी (टाँगा, ठेला, गाडा)	११	११	०	२	६	३	८	०	४१	०.२९
ट्याम्पु/ईरिक्सा	०	१	०	०	२	०	६	०	९	०.०६
पावर टिलर/पम्प सेट	९४	२५०	०	२३	०	२	१	०	३७०	२.५८
एयर कण्डिसनर/कुलर	०	०	०	१	०	१	२	०	४	०.०३
वासिङ मेसिन	३३	२९	१५	१६	१७	३१	२७	१६०	३२८	२.२९
जम्मा	१६३२	२८२०	१७१३	१७५०	२०२१	१७४४	१६४५	९९४	१४३१९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा गाउँपालिकामा ल्याण्डलाइन फोन सुविधा उपलब्धता भएको घरपरिवारको संख्या उच्च रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये ४४५२ अर्थात् ३१.०९ प्रतिशत घरपरिवारमा ल्याण्डलाइन फोन भएको देखिन्छ । दोस्रोमा रेडियो हुने परिवारको संख्या ३,०२४ अर्थात् २१.१२ प्रतिशत, मोबाइल हुने परिवारको संख्या २२८९ अर्थात १५.९९ प्रतिशत, टेलिभिजन हुने परिवारको संख्या २१३८ अर्थात १४.९३रहेका छन् । कम्प्यूटर/ल्यापटप हुने परिवारको संख्या ८१९ अर्थात् ५.७२ प्रतिशत, केवल/डिस हुने परिवारको संख्या ३०० अर्थात् २.१० प्रतिशत रहेका छन् । समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल तथा ईन्टरनेट सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको विगतको तुलनामा क्रमश घटिरहेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या कम देखिन्छ । यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भएरहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

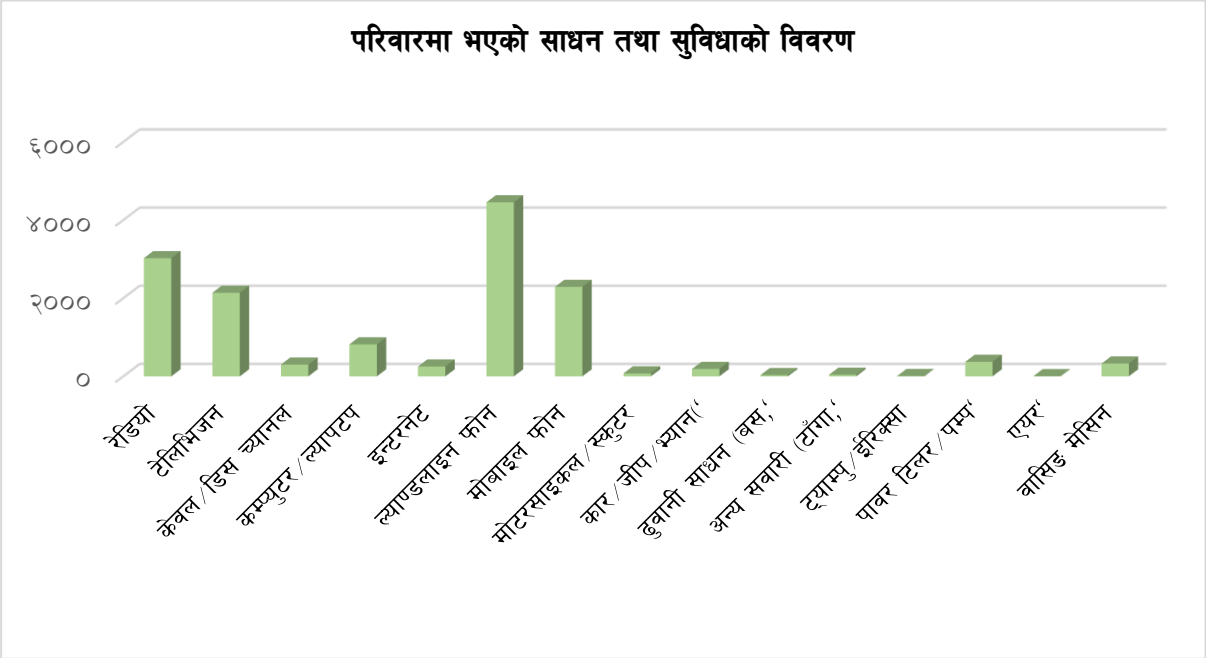

७.५ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.५.१ घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस सुनिलस्मृति गाउँपालिकामा रहेका कुल ६२६५ घरपरिवारहरू मध्ये ९६.६८ प्रतिशत अर्थात ६०५७ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको निजी घर, ३.०६ प्रतिशत अर्थात १९२ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको देखिन्छ । व्यवसायिक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले सुनिलस्मृति गाउँपालिका पूर्ण रुपमा ग्रामिण परिवेशको स्थितिमा रहेको स्पष्ट हुन्छ । अन्य वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२९ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको वर्गीकरण

वडा	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	८३१	४	०	३	८३८
२	९७१	१७	०	५	९९३
३	६३२	७८	१	४	७१५
४	६५३	८७	०	१	७४१
५	६१३	१	०	०	६१४
६	६८८	१	०	२	६९१
७	७४६	३	०	०	७४९
८	९२३	१	०	०	९२४
जम्मा	६०५७	१९२	१	१५	६२६५
प्रतिशत	९६.६८	३.०६	०.०२	०.२४	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

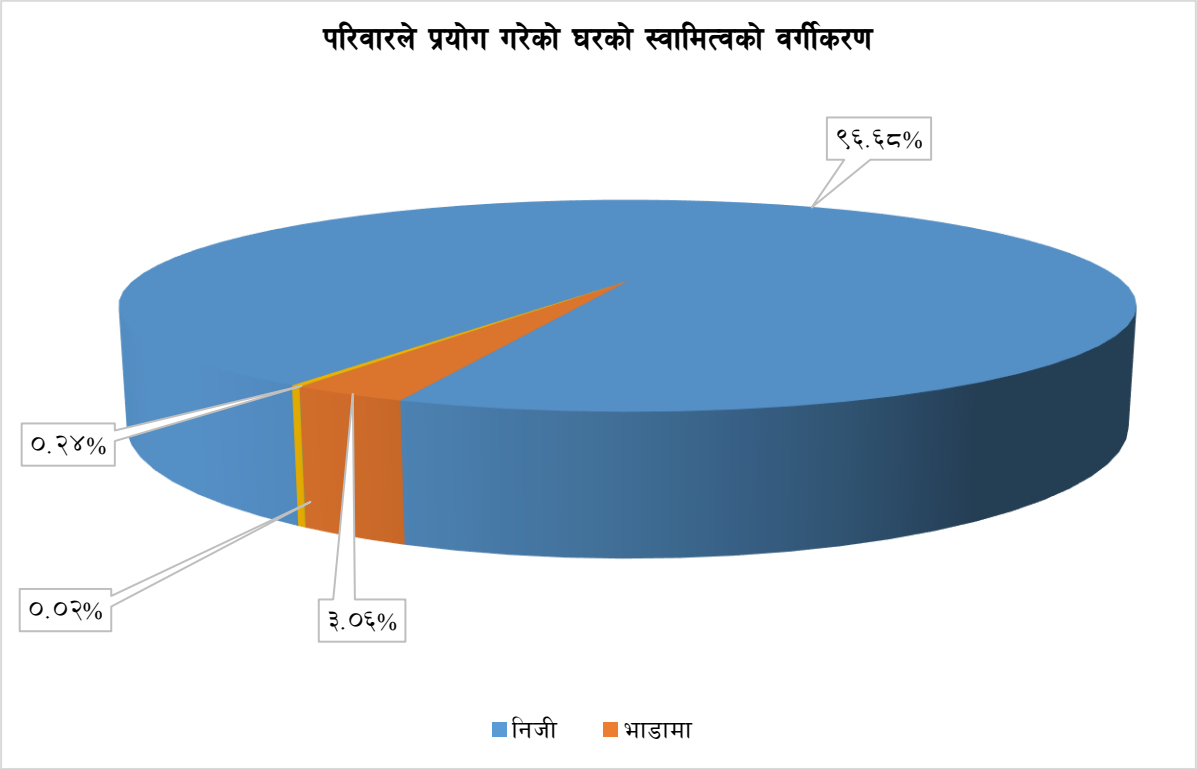

७.५.२ घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

यस गाउँपालिका स्थित ६,२६५ घरपरिवारहरू मध्ये ६२२१ अर्थात ९९.३० प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर निजि स्वामित्वको जमिनमा निमार्ण भएको, ३ अर्थात् ०.०५ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घरको जमिन गुठीको जमिन रहेको छ । त्यसैगरी ११ घरपरिवार अर्थात् ०.१८ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी जग्गामा घर बनाएको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३० : परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	गुठी	सार्वजनिक/ सुकुम्बासी/ ऐलानी	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	८३४	०	०	४	८३८
२	९६८	०	५	२०	९९३
३	७०७	३	२	३	७१५
४	७३७	०	४	०	७४१
५	६१३	०	०	१	६१४
६	६८९	०	०	२	६९१
७	७४९	०	०	०	७४९
८	९२४	०	०	०	९२४
जम्मा	६२२१	३	११	३०	६२६५
प्रतिशत	९९.३०	०.०५	०.१८	०.४८	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

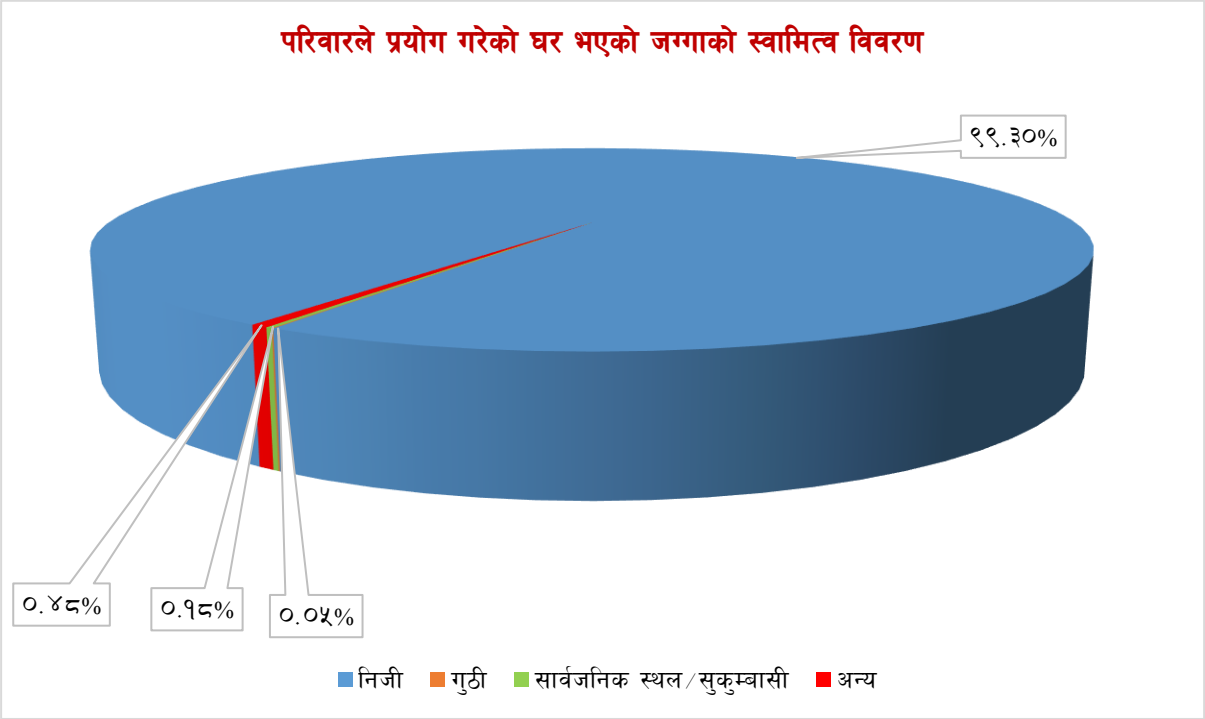

७.५.३ जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको माटोको जोडाइ भएको इँट्टा/ढुङ्गाको जग भएका घरधुरी संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात् ५५९२ (८९.२६ प्रतिशत) छन् भने सिमेन्टको जोडाइ भएको इँट्टा/ढुङ्गाको जग भएको घरधुरी ३८९ (६.२१ प्रतिशत), ढलान पिल्लर सहितको जग भएको १४१ (२.२५ प्रतिशत) रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३१ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खम्बा गाडेको	अन्य	जम्मा
१	७६२	३५	१०	३१	०	८३८
२	८५२	८७	३२	२२	०	९९३
३	५५०	६५	७२	२६	२	७१५
४	६१७	८०	२१	२३	०	७४१
५	५९१	१७	०	६	०	६१४
६	६२६	५६	३	३	३	६९१
७	७११	८	३	२७	०	७४९
८	८८३	४१	०	०	०	९२४
जम्मा	५५९२	३८९	१४१	१३८	५	६२६५
प्रतिशत	८९.२६	६.२१	२.२५	२.२०	०.०८	१००

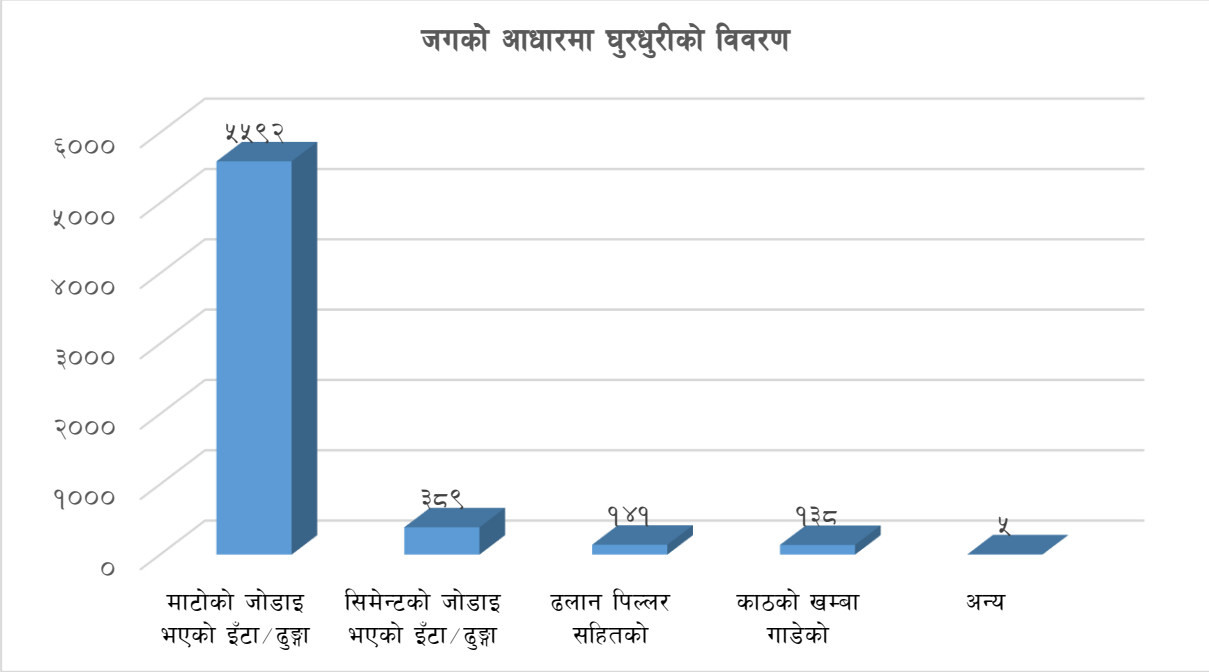

७.५.४ बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकाको परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको आधारमा माटोको जोडाइ भएको इँट्टा/ढुङ्गा सामग्रीले बनेको सबैभन्दा धेरै घरधुरी संख्या ५४६२ (८७.१८ प्रतिशत) छ भने सबैभन्दा कम काँचो इँटाबाट बनेको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या २ (०.०३ प्रतिशत) रहेको छ। यसैगरी सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुंगाको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या ६५८ (१०.५० प्रतिशत), बाँसजन्य सामाग्रीबाट बनेको घरधुरी संख्या १०७ (१.७१ प्रतिशत), काठ/फल्याकको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या ३३ (०.७३ प्रतिशत) रहेको छ भने अन्य सामग्रीले बनेको घरपरिवारको संख्या ३ (०.०५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १३२ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	काठ/फल्याक	बाँसजन्य सामग्री	काँचो इँटा	अन्य	जम्मा
१	७७०	४५	२	२०	१	०	८३८
२	८०४	१६४	२	२२	०	१	९९३
३	५३९	१४२	११	२१	१	१	७१५
४	५९५	११९	५	२२	०	०	७४१
५	५८७	२१	३	३	०	०	६१४
६	५९१	९५	०	५	०	०	६९१
७	६९४	३०	१०	१४	०	१	७४९
८	८८२	४२	०	०	०	०	९२४
जम्मा	५४६२	६५८	३३	१०७	२	३	६२६५
प्रतिशत	८७.१८	१०.५०	०.५३	१.७१	०.०३	०.०५	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

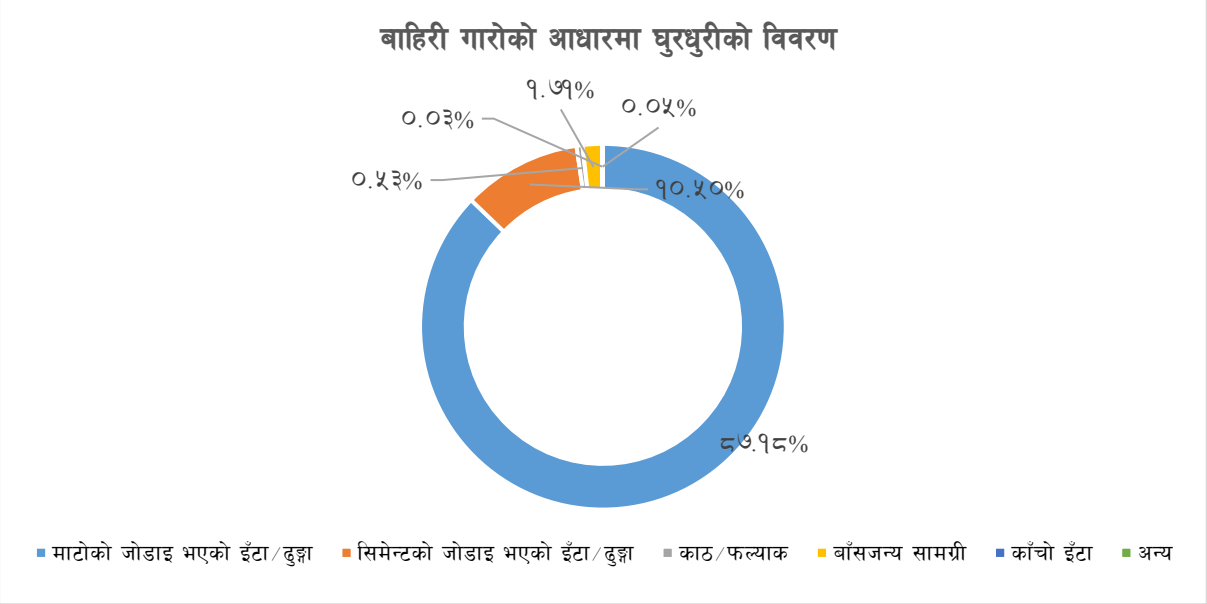

७.५.५ छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकामा भएका घरधुरीहरूलाई छानाको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा जस्ता तथा टिनको छानो भएको घरको संख्या सबैभन्दा धेरै ३१७० (५०.६० प्रतिशत) रहेको छ भने सबैभन्दा कम अन्य प्रकारको छाना रहेको घरधुरी संख्या ४ (०.०६ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमा टायल/खपडा/झिंगटी/ढुङ्गाको छाना रहेको घरधुरी २०१९ (३२.२३ प्रतिशत), खर/पराल/छवालीको छाना भएको घरधुरी ८०५ (१२.८५ प्रतिशत), सिमेन्ट/ढलान छाना रहेको घरधुरी २६१ (४.१७ प्रतिशत) रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३३ : छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	खर/पराल/ छ्वाली	जस्ता/टिन	टायल/खपडा/ झिँगटी/ढुङ्गा	सिमेन्ट/ ढलान	काठ/ फल्याक	अन्य	जम्मा
१	९०	७२४	९	१४	१	०	८३८
२	११५	७१४	१०९	५५	०	०	९९३
३	२९	१११	४७८	९६	०	१	७१५
४	९५	४६५	११२	६९	०	०	७४१
५	५८	१४४	४१०	१	१	०	६१४
६	७	१०३	५६६	१२	१	२	६९१
७	१३९	४८८	१०९	१०	३	०	७४९
८	२७२	४२१	२२६	४	०	१	९२४
जम्मा	८०५	३१७०	२०१९	२६१	६	४	६२६५
प्रतिशत	१२.८५	५०.६०	३२.२३	४.१७	०.१०	०.०६	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

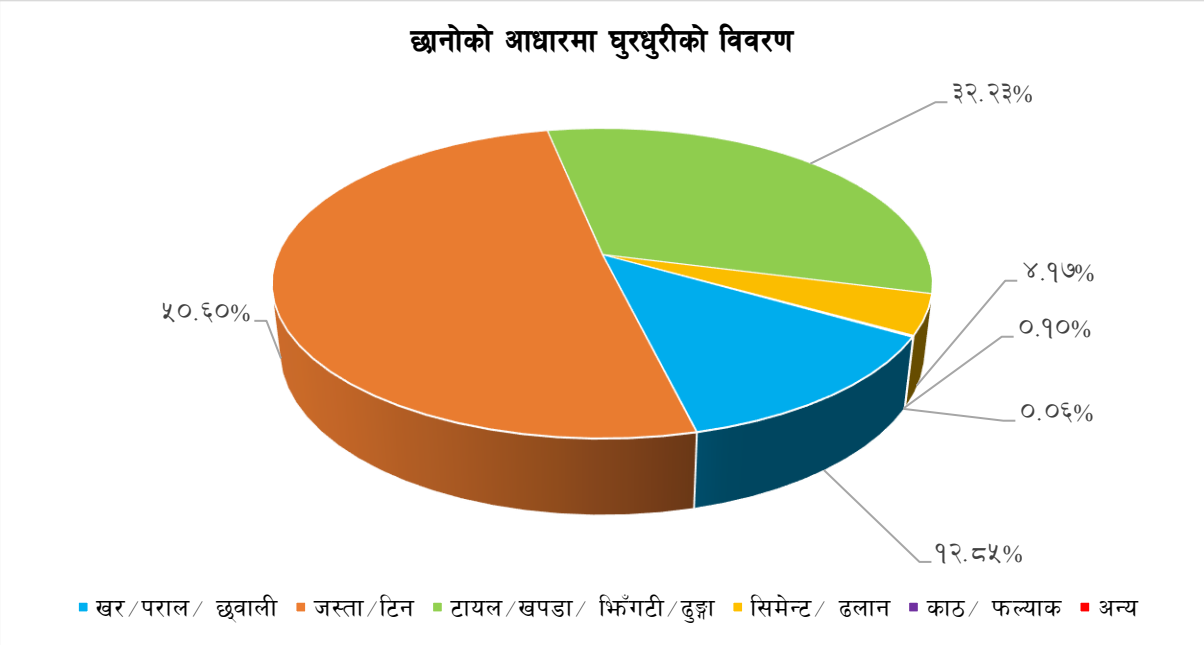

७.५.६ भूइँको आधारमा घरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकामा भएका घरधुरीहरूलाई भूइँको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा माटोको भूइँ भएको घरको संख्या सबैभन्दा धेरै ५६५८ (९०.३१ प्रतिशत) रहेको छ भने सबैभन्दा कम अन्य प्रकारको भूइँ भएको घरधुरी संख्या २ (०.०३ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमा सिमेन्ट/ढलानको भूइँ भएको घरधुरी ३६६ (५.८४ प्रतिशत), इँटा/ढुङ्गाको भूइँ भएको घरधुरी ११६ (१.८५ प्रतिशत), काठको फल्याक/बाँसको भूइँ भएको घरधुरी ७५ (१.२० प्रतिशत), सेरामिक टायलको भूइँ भएको घरधुरी ४८ (०.७७ प्रतिशत) रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३४ : भूइँको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटो	काठको फल्याक/बाँस	इँटा/ढुङ्गा	सेरामिक टायल	सिमेन्ट ढलान	अन्य	जम्मा
१	८१२	०	३	१	२२	०	८३८
२	७८३	३	३०	२	१७५	०	९९३
३	५२९	२८	५६	१०	९१	१	७१५
४	६१४	३४	११	३५	४७	०	७४१
५	६०२	५	५	०	२	०	६१४
६	६७४	०	०	०	१७	०	६९१
७	७३६	१	३	०	९	०	७४९
८	९०८	४	८	०	३	१	९२४
जम्मा	५६५८	७५	११६	४८	३६६	२	६२६५
प्रतिशत	९०.३१	१.२०	१.८५	०.७७	५.८४	०.०३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७७

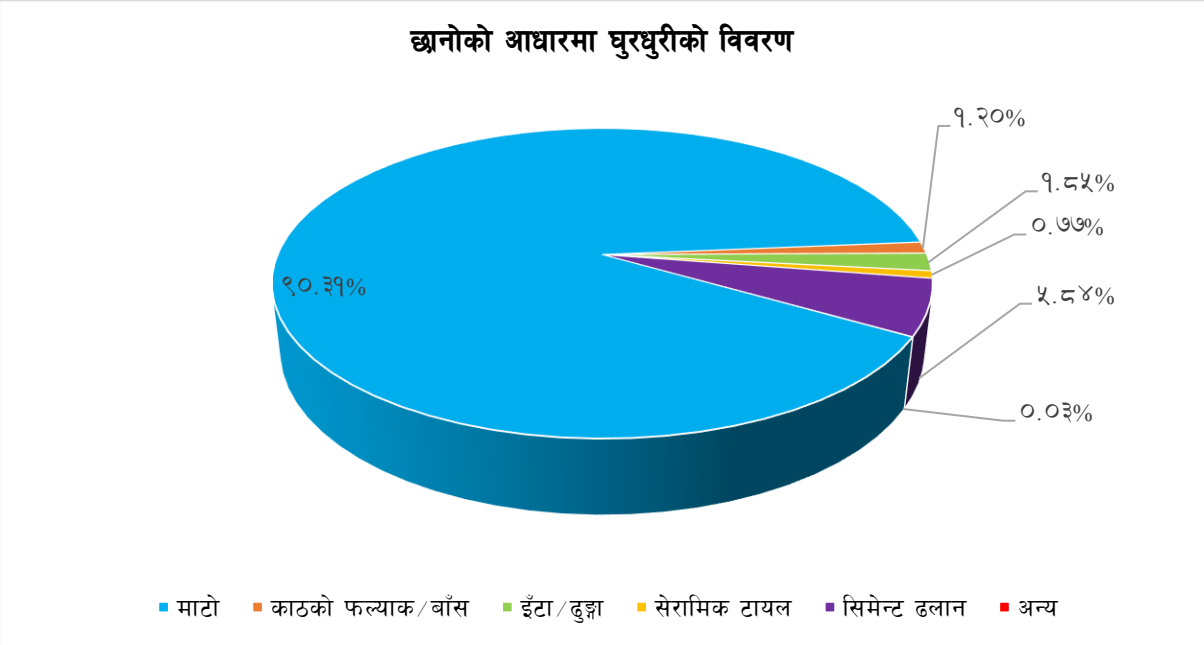

७.५.७ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । गाउँपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ ।

तालिका नं. १३५ : गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहलको विवरण

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना (वडा नं. सहित)	प्रकार
१	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र	वडा नं. १, छात्रवास	अर्धपक्की
२	रातमाटा महिला सहकारी भवन	वडा नं. १, छात्रवास	अर्धपक्की
३	महिला सहकारी भवन	वडा नं. २, खुंग्री	पक्की
४	महिला समुह भवन	वडा नं. २, खुंग्रीकोट	कच्ची
५	महिला समुह भवन	वडा नं. २, हिले	कच्ची
६	देवीस्थान युवा क्लव सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, देवीस्थान	पक्की
७	खड्क थान सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, खारा	पक्की
८	कृषि भवन	वडा नं. ३, पोखराधारा	कच्ची
९	महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, पोखराधारा	कच्ची
१०	सेवा केन्द्र	वडा नं. ४, सेवा केन्द्र	पक्की
११	कोइरालखर्क सामुदायिक भवन	वडा नं. ४, पिपलधारा	अर्धपक्की
१२	प्रवेशनगर खेलकुद तथा सामुदायिक भवन	वडा नं. ४, प्रवेश नगर ख	पक्की
१३	नेपाल विद्युत प्राधिकरण नोलाइट शाखा	वडा नं. ४, बाकुवाङ	अर्धपक्की
१४	बाग्मा सामुदायिक भवन	वडा नं. ४, वाग्मा	अर्धपक्की
१५	पानी पोखरा सामुदायिक भवन	वडा नं. ६	
१६	उद्यमशील महिला भवन	वडा नं. ७, राज्यपोखरा	अर्धपक्की
१७	महिला सहकारी भवन	वडा नं. ८, मोटोधारा	कच्ची

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७७

७.५.८ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ ।

७.५.९ पशुबधशालाको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

७.५.१० शवदाहस्थल, चिहानस्थल तथा कब्रस्थानको विवरण

नेपालमा आफ्नो धार्मिक परम्परा अनुसार मृत्यु संस्कार गर्ने चलन परापूर्व कालदेखि नै चलिआएको छ । हरेका गाउँपालिकामा तथा हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र चिहान

व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । भावनात्मक अर्थसमेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले गाउँपालिकाको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ । परम्परागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र चिहानलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । गाउँपालिकामा रहेका शवदाहस्थल तथा चिहानहरुको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३६ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

क्र.सं.	शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको नाम	ठेगाना	जातजाति/समुदाय
१	चतुर्भुज मसानघाट	वडा नं १, चतुर्भुज	हिन्दु समुदाय
२	कोइराले बगर	वडा नं. १, रामर्सिफाँट	हिन्दु समुदाय
३	माडी र लुङ्ग्री दोभान (चतुर्भुज)	वडा नं. २, खुंग्री	हिन्दु
४	सुरुङ डाँडा	वडा नं. ३	हिन्दु
५	भित्रेगाडे	वडा नं. ३	हिन्दु
६	दोभान खोला	वडा नं. ३, फगाम र लुङ्ग्री दोभान	हिन्दु
७	चिहान घाट	वडा नं. ४, काइरालखर्क	हिन्दु
८	हेकुले मसान घाट	वडा नं. ४, हेकुले	हिन्दु
९	वाग्मा चिहान घाट	वडा नं. ४, बाग्मा	हिन्दु
१०	मसान घाट	वडा नं. ४, दोभान	हिन्दु
११	फगाम खोला दोभान	वडा नं. ५, रिझा	क्षत्री दलित
१२	काली पोखरा डाँडा	वडा नं. ५, रिझा	दलित
१३	सिम्लेनी मसानघाट	वडा नं. ५, सिम्लेनी	मगर
१४	थुमधारा	वडा नं. ५, काब्रा	मगर
१५	फँल्टेवगर घाट	वडा नं. ५ र ६	क्षेत्री मगर
१६	काफलबोट घाट	वडा नं. ५ र ६	क्षेत्री
१७	त्रिवेणी घाट	वडा नं. ५ र ६	क्षेत्री मगर
१८	दोभान (ओढावारे)	वडा नं. ५ र ६	क्षेत्री मगर
१९	खुमलगाढ खोला	वडा नं. ६, धौलेगाउँ, दलंगा	हिन्दु
२०	मा.वि. गजुल	वडा नं. ६	क्षेत्री/मगर
२१	गजुल खोला	वडा नं. ६	क्षेत्री/बाहुन
२२	ऐरी बस्ने चिहानडाँडा	वडा नं. ७	हिन्दु समुदाय
२३	मालङ फाल्ने	वडा नं ७	हिन्दु समुदाय
२४	हाम्पल डाँडा	वडा नं. ७	हिन्दु समुदाय
२५	कुशी पोखरा	वडा नं. ७	
२६	लुङ्ग्री खोला	वडा नं. ७, सुलीचौर	

क्र.सं.	शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको नाम	ठेगाना	जातजाति/समुदाय
२७	रिही खोला	वडा नं. ७, तल्लोवस्ती पावाङ	
२८	वारीको छेउमा गाड्ने	वडा नं. ८	मगर/क्षेत्री
२९	लाखुरी मसान घाट	वडा नं. ८	हिन्दु समुदाय
३०	ओखल खोपे घाट	वडा नं. ८	हिन्दु समुदाय
३१	बैशाखे सिम घाट	वडा नं. ८	हिन्दु समुदाय

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

यी शवदाहस्थल तथा चिहानको व्यवस्थापनका लागि आश्रयस्थल बनाउने, खानेपानी तथा काठ दाउराको व्यवस्थापन, मृत्यु संस्कारका लागि आवश्यक सामाग्रीहरूउपलब्ध हुनेगरी पूजा पसल व्यवस्थापन आदि कुराहरू गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खण्ड- ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ संस्थागत सम्बन्ध र नागरिक संगठन

८.१.१ नागरिक सचेतना केन्द्र, नागरिक मंच र टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १३७ : टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	आवद्ध परिवार संख्या	समेटेका वस्तीहरु
१	घोडागाउँ वर्नेटा टोल विकास संस्था	१	१००	घोडागाउँ
२	सालिक टोल विकास संस्था	१	६०	बर्नेटा
३	खुंग्री टोल विकास संस्था	२	१५	दलित जनजाति बाहुन क्षेत्री
४	हिले टोल विकास संस्था	२	१५	दलित जनजाति बाहुन क्षेत्री
५	महिन्द्री टोल विकास संस्था	२	११	महिन्द्री
६	हरिगाउँ टोल विकास संस्था	२	११	हरिगाउँ
७	गोगनपानी टोल विकास संस्था	२	११	खलसिङ र गोगनपानी
८	हर्रेधारा देखि भुमेस्थानसम्म टोल विकास संस्था	३	३५०	

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७

८.१.२ आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १३८ : आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण

क्र.सं	समूह, संस्था संजालको नाम	ठेगाना
१	उपल्लोकोट आमा समुह	वडा नं. १, उपल्लोकोट
२	देवीस्थान महिला समुह	वडा नं. १, कोट
३	प्रगती महिला विकास समुह	वडा नं. १, वर्नेटा
४	पवित्रा महिला कृषि समुह	वडा नं. १, सेरपाटा
५	जागृति महिला सहकारी	वडा नं. १, सेरपाटा
६	थुमपाकी महिला समूह	वडा नं. १, थुमपाकी
७	प्रगतीशिल आमा समुह	वडा नं. २, खुंग्री
८	धारापानी आमा समुह	वडा नं. २, धारापानी
९	कालिका आमा समुह	वडा नं. २, खुंग्रीकोट
१०	एकता स्वास्थ्य आमा समुह	वडा नं. २, महिन्द्री
११	विहानी आमा समुह	वडा नं. २, धनचौर
१२	आमा समुह	वडा नं. ३
१३	वाग्मा महिला समुह	वडा नं. ४
१४	कोइरालखर्क महिला समुह	वडा नं. ४

क्र.सं	समूह, संस्था संजालको नाम	ठेगाना
१५	प्रवेश नगर 'क' 'ख' महिला समुह	वडा नं ४
१६	सुलीचौर महिला समुह	वडा नं. ४
१७	मखमली आमा समुह	वडा नं ५, काब्रा
१८	सुनौलो विहानी आमा समुह	वडा नं. ५, क्वालीगाउँ (उपल्लो)
१९	कुवापानी आमा समुह	वडा नं. ६, कुवापानी
२०	पानी पोखरा आमा समुह	वडा नं. ६, पानीपोखरा
२१	पातीहाल्ना आमा समुह	वडा नं ६, पातीहाल्ना
२२	दलंगा आमा समुह	वडा नं. ६, दलंगा
२३	धौली गाउँ आमा समुह	वडा नं ६, धौलीगाउँ
२४	पातीहाल्ना आमा समुह	वडा नं. ६, पातीहाल्ना
२५	औँली पोखरी महिला समुह	वडा नं ७, लेखटोल
२६	राज्य पोखरी महिला समुह	वडा नं. ७, राज्यपोखरी
२७	सराङ्गे पोखरा महिला समुह	वडा नं. ७, सराङ्गे
२८	जैसीटोल स्वास्थ्य आमा समुह	वडा नं. ८, चिन्ने
२९	लाली गुराँस स्वास्थ्य आमा समुह	वडा नं. ८, काब्रापाटा
३०	रोका डेरा आमा समुह	वडा नं. ८, रोकाडेरा
३१	अफले पोखरा आमा समुह	वडा नं. ८, अफले पोखरा
३२	फूल धारा आमा समुह	वडा नं. ८, फोविलधारा
३३	धारा खर्क आमा समुह	वडा नं. ८, धाराखर्क

स्रोत : सुनिलस्मृति गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७७